

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

AKSARAY MEDRESELERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Muttalip ASLAN

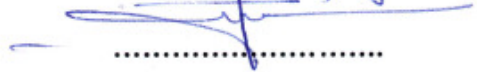
Danışman
Prof. Dr. Ahmet OCAK

BOLU 2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Muttalip ASLAN'a ait "Aksaray Medreseleri" adlı çalışma, jürimiz tarafından **Tarih** Anabilim Dalında **Yüksek Lisans Tezi** olarak oy birliğiyle/oy çokluğuyla kabul edilmiştir.

04.09.2019

Unvan, Adı, Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı) : Prof. Dr. Ahmet OCAK	
Üye : Doç. Dr. İsmail YAŞAYANLAR	
Üye : Doç. Dr. Mehmet Süme	

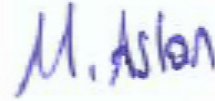
Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Yaşar AYYILDIZ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum, “**Aksaray Medreseleri**” başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başvuru kaynaklardan yapılan alıntılarının adlarının bilimsel kurallara uygun olarak metin içinde, dipnotlarda ve kaynaklarda gösterildiğini, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Muttalip ASLAN

04.09.2019

ÖNSÖZ

Kuran ı Kerim'in "oku" ayetiyle başlıyor oluşu İslâm dininin ilme verdiği önemi göstermesi açısından yeterli olacaktır. Oku emri müslümanlarda derin bir mana uyandırmış olsa gerektir ki Asr-ı Saaadet Döneminde bu emir çerçevesinde bir çok uygulama başlatılmıştır. İslâm tarihinde pek çok misalini görmek mümkündür.

İlk olarak cami etrafında şekillenen bir eğitim öğretim anlayışı geliştirilmiş olsa da daha sonraki zaman içerisinde yapılagelen uygulamalar belirli bir sistem dahilinde gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Eğitim öğretim faaliyetleri Karahanlılarla birlikte sistemleştirilmiş olup ilk medreselerde bu dönemde açılmıştır. Karahanlılardan sonra gelen Türk Devletleri seleflerinden aldıkları bu tedrisat kurumunu daha ilerilere taşımışlardır. Selçuklular açmış oldukları Nizamiye Medreseleriyle eğitim öğretim tarihinde bir çığır açmışlardır. Selçuklular medrese açmakla kalmamış bu medreseleri kurmuş oldukları vakıflarla desteklemişlerdir. Devlet eliyle kurulan medreseler, devlet adamları tarafından da desteklenmiştir.

Beylikler döneminde tedrisat vazifesine devam edilmiştir. Beylikler Anadolunun her köşesine medreseler açmışlar ve bu sayede Anadolu'yu irfan yurdu haline getirmeye çalışmışlardır. Osmanlı Devleti de kendinden önceki Türk Devletlerinin yapmış olduğu faaliyetleri artırarak devam ettirmiştir. Osmanlı Devletinin gerileme döneminde bazı kurumlarda bozulmalar olmuştur. Medrese de bu kurumlardan biridir. Cumhuriyet Dönemine gelindiğinde ise bu eğitim öğretim kurumları gerilemenin nedenleri arasında değerlendirilmiş ve medreseler kapatılmış ve yerini batılı tarzda eğitim veren okullar almıştır.

Araştırmalarım esnasında bana yol gösteren, tecrubelerini benimle paylaşan böyle bir çalışmanın ortaya çıkmasında fikrî ve ilmî noktada destek olan kıymetli tez danışmanım Prof. Dr. Ahmet OCAK'a, Aksaray Medreselerine ait planlara ulaşmamda

katkıları olan Dr. Öğretim Üyesi Sayın Muhammet GÖRÜR'e, medreseler için gerekli belgelere ulaşmamda bana yardımcı olan VGM Arşiv çalışanlarına özellikle Sayın Ali ÇAKIR'a, Aksarayla ilgili bazı belgelere ulaşmamda önemli katkıları olan Aksaray Azmi Milli Sanayi ve Bilim Müzesi Müdürü değerli tarih araştırmacısı Sayın Mustafa Fırat GÜL'e, Aksarayla ilgili çalışmasından istifade ettiğim Sayın Eşref TEMEL'e, araştırmalarımda bana destek olan kıymetli arkadaşım Hamza YERLİ'ye ve yapmış olduğu maddi ve manevi desteklerden dolayı aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Muttalip ASLAN

04.09.2019

ÖZET

AKSARAY MEDRESELERİ

Muttalip ASLAN

Yüksek Lisans Tezi

Tarih Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Ahmet OCAK

Eylül 2019, 168+xx Sayfa

Bu araştırma ile Türk İslâm Tarihi süreci içerisinde Aksaray Şehrinin eğitim öğretim faaliyetlerine olan katkısı ve etkisi ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Böyle bir çalışmanın ortaya çıkmasındaki temel etken derli toplu bir şekilde Aksaray Medreselerine dair bir çalışmanın yapılmamış olmasıdır. Bu anlayış çerçevesinde arşivlerde araştırmalar yapılmış ulaşılan bilgiler paylaşılmıştır. Aksaray'da değişik zamanlarda faal olan toplamda 22 Medrese yer almış olup yaklaşık 160 müderris de görev yapmıştır.

Yapılan çalışmayla birlikte medreselerin Aksaray içerisindeki yerleri tespit edilmeye çalışılmakla birlikte bu medreselerin Aksaray'ın eğitim öğretim faaliyetlerindeki konumu da belirlenmeye çalışılmıştır. Mezkûr çalışmayla Müderrislerin atamalarındaki usuller, esaslar ne kadar maaş aldıklarına dair bilgilerin yanı sıra müderris vefatlarında yeni müderris seçilme noktasındaki usullerde tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada yanı zamanda medreselerdeki müderrislerin yanı sıra vakıf sorumlusu mütevellilerin, medrese binalarının yeterlilikleri, medrese kim tarafında kurulmuş, vakfedilen menkul ve gayrimenkul akarlar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışma, Türk İslam Devletlerindeki eğitim öğretim anlayışla günümüz eğitim yapısı arasında bir mukayeseyi de sağlayacaktır.

Anahtar kelimeler: Aksaray, Medrese, Müderris, Medrese Görevlileri, Müderris Atamaları.

ABSTRACT

AKSARAY MADRASAHS

Muttalip ASLAN

Master Thesis

Department of History

Advisor: Prof. Dr. Ahmet OCAK

September 2019, 168+xx Pages

With this research, the contribution and effect of Aksaray City on educational activities in Turkish Islamic History process has been tried to be revealed. The main factor in the emergence of such a study is the absence of a study on Aksaray Madrasas in a tidy manner. Within the framework of this understanding, the researches have been conducted in the archives and the information obtained has been shared. A total of 22 madrasas were active in Aksaray at different times and approximately 160 professors also took part.

With the study, the place of the madrasas in Aksaray has been tried to be determined, and the position of these madrasas in the educational activities of Aksaray has been tried to be determined. With the mentioned study, the procedures in the appointments of the professors, the information on how much salary they have received, as well as the procedures at the point of selection of the new professors in the deaths of the professors were tried to be determined. In this study, in addition to the professors in the madrasas, the trustees of the foundation responsible, the madrasah buildings' qualifications, who was founded by the madrasah, and the securities and real estate mites that were allocated were tried to be determined.

This study will provide a comparison between the educational understanding in Turkish Islamic States and the current educational structure.

Key words: Aksaray, Madrasah, Müderris, Madrasah Officers, Müderris Assignments.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI	ii
ETİK UYGUNLUK BEYANI	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	x
KISALTMALAR LİSTESİ	xix
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	
1.TARİHİ SÜREÇ İÇERİSİNDE AKSARAY VE KLASİK EĞİTİM KURUMU OLARAK MEDRESELER	9
1.1.Tarihi süreç içerisinde Aksaray.....	9
1.1.1. Şehrin Adı.....	9
1.1.2. Şehrin Coğrafi Özellikleri	10
1.1.3. Şehrin Tarihçesi.....	11
1.1.3.1. Başlangıcından Selçuklulara Kadar	11
1.1.3.2. Selçuklular Dönemi	12
1.1.3.3. Karamanoğulları Dönemi	13
1.1.3.4. Osmanlı Dönemi	14
1.2. Klasik Eğitim Kurumu Olarak Medreseler	16
1.2.1. Medrese	16
1.2.1.1. Medrese Görevlileri	20
1.2.1.1.1. Müderris	20
1.2.1.1.1.1.Müderris Tarafından Talebelere Verilen Belgeler	22
1.2.1.1.1.1.1.Temessük	23
1.2.1.1.1.1.2.İcazetname	23

1.2.1.1.2.Muid	24
1.2.1.1.3.Mülazemet.....	25
1.2.1.1.4.Danişmend.....	26
1.2.1.1.5.Diğer Görevliler	27
1.2.1.1.5.1.Mütevelli.....	27
1.2.1.1.5.2.Kütüphane Görevlisi.....	29
1.2.1.1.5.3.Ferraş	29
1.2.1.1.5.4.Bevvab	29
1.2.1.1.5.5.İmam, Müezzin, Hatip ve Şeyh	30
1.2.2.Medresede Öğrenci Olmak Ve Derslerin İşlenişi.....	31
1.2.3.Medreselerin Sınıflandırılması	33
1.2.3.1.Umumi Medreseler	33
1.2.3.1.1.Yirmili Medreseler	34
1.2.3.1.2.Otuzlu Medreseler	35
1.2.3.1.3.Kırkılı Medreseler	35
1.2.3.1.4.Ellili Medreseler.....	36
1.2.3.1.5.Sahn-ı Semân Medreseleri	37
1.2.3.1.6.Altmışılı Medreseler.....	37
1.2.3.2.İhtisas Medreseleri	38
1.2.3.2.1.Dar'ül Hadisler.....	38
1.2.3.2.2.Darüşşifalar (Tıp Medreseleri).....	39
1.2.3.2.3.Daru'l Kurra'lar	40
1.2.3.3.Medreselerde Okutulan Dersler	41
1.2.3.3.1.Gramer.....	41
1.2.3.3.2.Sarf	41
1.2.3.3.3.Nahiv	41
1.2.3.3.4.Mantık	42
1.2.3.3.5.Feraiz.....	42
1.2.3.3.6.Kelâm	42
1.2.3.3.7.Akaid	42
1.2.3.3.3.8.Fıkıh ve Usul-ü fıkıh	43
1.2.3.3.9.Hadis ve Usul – 1 Hadis.....	43

1.2.3.3.10.Tefsir ve Usul – i Tefsir	43
1.2.3.3.11.Belagat.....	43
1.2.3.3.12.Hesap ve Hendese	44

II. BÖLÜM

2. AKSARAY MEDRESELERİ	45
2.1.Aksarayî İbrahim Efendi Medresesi.....	45
2.2.Baş Bakı Kulu Mehmet Ağa Medresesi	45
2.3.Bedriye(Köhne) Medresesi	48
2.4.Beramuni Medresesi.....	54
2.5.Cedidiye Medresesi	59
2.6.Darü'ş - Şifa Medresesi.....	60
2.7.Eskilli Mehmet Efendi Medresesi	62
2.8.Hacı Mehmetoğlu Halil Medresesi	62
2.9.Hamidiye Medresesi.....	62
2.10.Hasan Efendi Medresesi.....	63
2.11. Hüsamiye(Hüsameddin) Medresesi	63
2.12.Karamanoğlu Camii Medresesi.....	64
2.13.Külhancı Ali Dede/Pir Ali Sultan Medresesi	66
2.14.Melikiye Medresesi	67
2.15.Mercaniye Medresesi	68
2.16.Molla Bali Medresesi	68
2.17.Muzafferiye Medresesi.....	69
2.18.Seyfiye Medresesi	70
2.19.Seyyid Ahmet Medresesi	79
2.20.Taciye Medresesi	79
2.21.Yılanlı (Mariyye) (Ebubekir Buk'u) Medrese	80
2.22.Zinciriye(Zincirli, İncirli) Medrese	84

III. BÖLÜM

3.AKSARAY MEDRESELERİNDE GÖREV YAPAN MÜDERRİSLER.....	105
3.1. Baş Bakı Kulu Mehmet Ağa Medresesi Müderrisleri.....	105

3.1.1.Mehmet Emin Efendi	105
3.1.2.Seyyid Mustafa Efendi	105
3.1.3.Seyyid Mustafa ve Seyyid Mehmet Efendiler.....	106
3.1.4.Seyyid Abdurrahman Efendi	106
3.1.5.Seyyid Abdurrahim ve Seyyid Süleyman Efendiler.....	106
3.1.6.Seyyid Müslim ve Seyyid Hacı Halil Efendiler	106
3.1.7.Seyyid Hüsam Efendi	107
3.1.8.Mustafa Halife	107
3.2.Bedriye Medresesi Müderrisleri.....	107
3.2.1.Emir Hoca.....	107
3.2.2.Ahmet Efendi.....	107
3.2.3.Şeyh Ahmetoğlu Mehmet Efendi	108
3.2.4.Mehmet Efendi	108
3.2.5.Mehmet Emin Efendi	108
3.2.6.Abdullah Nuri Efendi	108
3.2.7.Seyyid Şeyh Hacı Ömer	108
3.2.8.Ahmetoğlu Mehmet Emin Efendi	109
3.2.9.Kerim Feyzioğlu İbrahim Efendi.....	109
3.2.10.Musa ve Mehmet Emin Efendiler.....	109
3.2.11.Musa ve İbrahim Efendiler	109
3.2.12.İbrahim Efendi	109
3.2.13.Hasanoğlu İbrahim Efendi.....	110
3.2.14.Mevlana Hacı Halife.....	110
3.3 Beramuni Medresesi Müderrisleri.....	110
3.3.1.Sermahfil Mevlana Hüsameddin Efendi	110
3.3.2.Mevlana Muslihiddin Efendi	110
3.3.3.Hüsam Efendi	110
3.3.4.Mevlana Süleyman Efendi	111
3.3.5.Mevlana Süleyman Efendi	111
3.4. Cedidiye Medresesi Müderrisleri	111
3.4.1.Müftü Hacı Şerif Efendi	111
3.5. Darü'ş- Şifa Medresesi Müderrisleri.....	111

3.5.1.Kasım Efendi	111
3.6.Eskilli Mehmet Efendi Medresesi Müderrisleri	112
3.6.1.Hacı Ebu Bekir Efendi.....	112
3.7.Melikiye Medresesi Müderrisleri	112
3.7.1.Mehmet Fakih.....	112
3.8.Mercaniye Medresesi Müderrisleri	112
3.8.1.Recep Efendi	112
3.9.Molla Bali Medresesi Müderrisleri	112
3.9.1.Muallim Alioğlu Abdurrahman Efendi	112
3.10. Muzafferiye Medresesi Müderrisleri.....	113
3.10.1.Mevlana Âhi Ali Efendi	113
3.10.2.Siraceddin Ahmet Efendi	113
3.11.Seyfiye Medresesi Müderrisleri	113
3.11.1.Mevlana Taceddin Efendi.....	113
3.11.2.Mevlana Muhiddin Efendi.....	113
3.11.3.Ahi	114
3.11.4.Mehmet Efendi	114
3.11.5.İsmail Efendi	114
3.11.6.Seyyid Mehmet Efendi	114
3.11.7.Yusuf Efendi.....	114
3.11.8.Abdullah, Mustafa ve İsmail Efendiler	115
3.11.9.Yusuf ve İsmail Efendiler.....	115
3.11.10.Hamza Efendi	115
3.11.11.Seyyid Mehmet Emin Efendi	115
3.11.12.Mehmet Emin Efendi	115
3.11.13.Mustafa Pınarî	116
3.11.14.Osman Efendi	116
3.11.15.Yusuf Efendi.....	116
3.11.16.Abdullah Nuri Efendi	117
3.11.17.Seyyid Mehmet ve Seyyid Şemseddin Efendiler	117
3.11.18.Seyyid Hafız Müslim Efendi	117
3.11.19.İbrahimoğlu Seyyid Hasan Efendi.....	118

3.11.20.Mehmet Şemseddin ve Hasan Şükrü Efendiler	118
3.11.21.Seyyid Şeyh Mehmet Şemseddin Efendi	118
3.11.22.İbrahim, Abdurrahman, Mustafa ve Adem Efendiler	118
3.11.23.İbrahim, Abdurrahman, Mustafa, Hüsam ve İhsan Efendiler	118
3.11.24.Muhiddin Efendi.....	119
3.11.25.Seyyid Hasan Efendi	119
3.12.Seyyid Ahmet Medresesi Müderrisleri	119
3.12.1.Şeyh Ali Efendi	119
3.12.2.Mehmet Efendi	119
3.13.Yılanlı Medrese Müderrisleri	120
3.13.1.Mevlana Abdüllatif Efendi	120
3.13.2.Mısrî Mustafa Efendi.....	120
3.13.3.Seyyid İbrahim ve Seyyid Mehmet Efendi	120
3.13.4.Cafer Efendi.....	120
3.13.5.Osman Efendi	120
3.13.6.Osmanoğlu Mehmet Efendi.....	121
3.13.7.Seyyid Mehmet Halife.....	121
3.13.8.Seyyid Mehmet Said Efendi	121
3.13.9.Hafız Seyyid Mehmet Efendi	121
3.13.10.Mehmet Said Efendi	121
3.14.Zinciriye Medresesi Müderrisleri.....	122
3.14.1.Fahredden İlyas	122
3.14.2.Cemaleddin Aksarayî	122
3.14.3.Dinkoz Baba	125
3.14.4.Hayreddin Efendi.....	126
3.14.5.Mevlana Ahmet Efendi.....	126
3.14.6.Mustafa Mısrî Efendi.....	126
3.14.7.Ahmet Efendi.....	127
3.14.8.Seyyid Hacı İbrahim Efendi	127
3.14.9.Hüseyin Efendi oğlu Mehmet Efendi	127
3.14.10.Seyyid Hamzaoğlu Seyyid Mustafa Halife	127
3.14.11.Ali Efendi	128

3.14.12.Seyyid İbrahim, Seyyid Hasan ve Seyyid Hamza Efendiler	128
3.14.13.Seyyid Hamza, Mehmet Halife ve Seyyid İbrahim Efendiler	128
3.14.14.Seyyid Abdurrahman Efendi	128
3.14.15.Şeyh Müftizade Ahmet Efendi	128
3.14.16.Seyyid Şeyh Abdullah Nuri Efendi	129
3.14.17.Mustafa Efendi	129
3.14.18.Seyyid Mehmet ve Seyyid Ahmet Efendiler	129
3.14.19.İbrahim Efendi ve Seyyid Mehmet Efendi	129
3.14.20.Mustafa Efendi	130
3.14.21.Seyyid Mehmet Arif Efendi	130
3.14.22.Seyyid Hacı Mustafa Efendi	130
3.14.23.Müslim Şemi Efendi	130
3.14.25.Abdullah Halife ve Hacı Halil Efendiler	131
3.14.26.Seyyid Ahmet ve Seyyid Mehmet Efendiler	131
3.14.27.Mustafa Efendi	131
3.14.28.Seyyid Mehmet Efendi	131
3.14.29.Halil oğlu Abdullah Efendi	131
3.14.30.Seyyid Mehmet Şemseddin Efendi	131
3.14.31.Seyyid Hacı Hamza Halife	132
3.14.32.Salihoğlu Seyyid Mustafa Halife	132
3.14.33.Mehmet oğlu Şeyh Hamza Hamdi Efendi	132
3.14.34.Mustafa oğlu Hacı İbrahim Efendi	132
3.14.35.Mustafa Efendi	132
3.14.36.Seyyid Hüseyin Efendi	132
3.14.37.İbrahim Hilmi, Mehmet ve Süleyman Efendiler	133
3.14.38.Mustafa Halife	133
3.14.39.Hafız Mehmet Rasih oğlu Mehmet Efendi	133
3.14.40.Mustafa oğlu Hacı Nasuh Efendi	133
3.14.41.Seyyid Mustafa Efendi	133
3.14.42.İbrahim, Mehmet, Abdullah, Hamza, Hüseyin ve Mustafa Efendi	133
3.14.43.Cemâleddîn Efendi	134
3.14.44.Mehmet Nuri Efendi	134

3.14.45.Hacı Hüseyin Efendi ve Hacı Cemal Efendi	134
3.14.46.Hasan Hüseyin Efendi	134
3.14.47.Yusuf Nizameddin Efendi	134
3.14.48.Hafız Mehmet Efendi	135
3.14.49.Seyyid Hasan Şükrü Efendi.....	135
3.14.50.Burhaneddin Efendi.....	135
3.14.51.Hamid Efendi.....	135
3.14.52.Hamza Efendi	136

IV. BÖLÜM

4. SONUÇ	137
-----------------------	------------

KAYNAKLAR	141
------------------------	------------

EKLER

Ek 1: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki 01067_00055 numaralı görselinde kayıtlı Aksaray'a ait Hurufat Defteri kaydı.....	154
Ek 2: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki 00530_00082 numaralı görselinde kayıtlı Aksaray'a ait Hurufat Defteri kaydı.....	155
Ek 3: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Evkâf Nezâreti Muhasebe Kaleminde 01094_00270 numaralı görselinde kayıtlı Aksaray Hüsameddin Medresesine ait Varidat ve Masarifat kaydı.....	156
Ek 4: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Evkaf Kesedarlığında 00019_00077 numaralı görselde kayıtlı Zinciriye Medresesine müderrislik yapmak isteyen Hamza Efendi'nin Arzuhalidir.....	157
Ek 5: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Evkaf Kesedarlığında 00019_00075 numaralı görselde kayıtlı Zinciriye Medresesine Seyyid Mustafa Efendi yerine Hacı Ahmed Efendi'nin müderris olmak için yazdığı arzuhal.....	158
Ek 6: Zinciriye Medresesi içerisinde Dinkoz Baba ait olduğu düşünülen mezar	159
Ek 7: 1881 tarihinde yıkılmasından dolayı eğitim öğretime ara verilen Bedriye Medresesinin tamir ettirilmesi gerektiği ile ilgili VGM'nin Aksaray'a ait olan ve 04151_00066 numaralı kayıt.....	160

- Ek 8: Bir müddet Aksaray İl Milli Eğitim Müdürlüğü olarak hizmet veren ve şuan atıl bir durumda bulunan eski ve metruk bir alan içerisinde yer almakta olan Beramuni Medresesinin günümüze ulaşan Taç Kapısından bir kısım..... 161
- Ek 9: Seyfiye Medresesi yıkıldıktan sonra medresenin bulunduğu alana yapılan ve bugünde hizmet vermekte olan Salihağa Cami..... 162
- Ek 10: Kadıoğulları ailesi tarafından satın alınan Bedriye Medresesi..... 163
- Ek 11: Bedriye Medresesi avlusundan bir kare..... 164
- Ek 12: Aksaray Zinciriye Medresesinde müderrislik yapmış olan Şeyh Muhammed Cemaleddin Aksarayî'nin Aksaray Ervah Kabristanlığı içerisinde bulunan kabri..... 165
- Ek 13: Zinciriye Medresesinin arka avlusundan bir kare..... 166
- Ek 14: Zinciriye Medresesi avlu giriş kapısından bir kare 167
- Ek 15: Zinciriye Medresesinin Taç Kapısından bir kare 168

KISALTMALAR LİSTESİ

A.MKT.MHM.	: Sadâret Mektûbî Mühimme Kalemi Evrakı
A.MKT.NZD	: Sadâret Mektûbî Mühimme Nezâret ve Devâir Evrakı
bkz.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
C.EV.	: Cevdet Evkaf
C.MF.	: Cevdet Maarif
TDVİ.	: Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DN	: Dosya No
Edt.	: Editör
EV.BKB	: Evkaf Başkitabet
EV.d.	: Evkaf Defteri
EV.HMH.d.	: Evkaf Hameyn Muhasebesi Defteri
EV.KSD.	: Evkaf Kesedarlığı
EV.MKT.CHT.	: Mektubî Kalemi Cihat
EV.MH.	: Evkâf Nezâreti Muhasebe Kalemi
EV.THR.	: Evkâf Tahrirat
GNo.	: Gömlek No
H.	: Hicrî
HAT	: Hatt-ı Hümâyûn
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
İA.	: İslâm Ansiklopedisi
İ.DH.	: İrade Dahiliye
KŞS.	: Konya Şeriye Sicili Defterleri
M.	: Milâdî

MF.MKT.	: Mektubî Kalemî
MAD.	: Maliyeden Müdevver Defter
MEB.	: Millî Eğitim Bakanlığı
nr.	: Numara
s.	: Sayfa
Sno.	: Sıra No
S.	: Sayı
ss.	: Sayfa aralığı
TK	: Ankara Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Tapu Tahrir Defteri
TTK.	: Türk Tarih Kurumu
TT.d.	: Tapu Tahrir Defteri
VAD.	: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi Defteri
vb.	: Ve Benzeri
vd.	: Ve Diğerleri
vr.	: Varak
Yay.	: Yayınlayan

GİRİŞ

Bu çalışma tarihi süreç içerisinde Aksaray'da bulunan medreseler ve bu medreselerde görev yapan müderrislerle ilgilidir. Aksaray şehri tarihi süreç içerisinde çok farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Çalışmamızda Türklerin Aksaray'a hâkim olduktan sonraki dönemde, her feth edilen yeni yerlerde olduğu gibi, inşa edilen, eğitim kurumlarından olan, medreselere yer verilecektir.

Anadolu Selçuklu Devleti döneminde Aksaray şehri feth edilmiştir. Bu fetih sonrasında şehir imar edilmiştir. Bu imar faaliyetlerinin başında medreseler gelmiştir. Medreseler, devletin bürokrat ihtiyacının karşılandığı önemli bir kurumdur. Bu sebep medreseleri gerekli kılmıştır. Anadolu Selçuklu Devleti yöneticileri de vakıflar kurarak bunlar vasıtasıyla Aksaray'da medrese geleneğini başlatmışlardır.

Anadolu Selçuklu Devleti Köseadağ Savaşını kaybettikten sonra Anadolu'da özellikle batı bölgelerde bir takım yeni beylikler kurulmuştur. Bu beylikler içerisinde en önemlilerinden biri olan Karamanoğulları beyliği, Konya Karaman Aksaray bölgesine hakim olmuştur. Selçuklulardan sonra İç Anadolu bölge hakimiyeti karamanoğullarına geçmiştir. Karamanoğulları Beyliği de Anadolu Selçuklularından aldığı kültürel mirası devam ettirmiş ve Konya ve Karaman'da olduğu gibi Aksaray'da da önemli imar faaliyetlerinde bulunmuştur. Bu imar faaliyetlerinin içerisinde, önemine binaen, medreselerde kendine yer bulmuştur. Karamanoğulları döneminde de yeni medrese yapılırken mevcut medreselerde korunmuştur ve eğitim öğretim faaliyetlerine devam etmişlerdir.

Karamanoğulları Beyliği Osmanlı Devletiyle girdiği hakimiyet mücadelesinde Aksaray şehrini kaybetmiştir. Aksaray şehri, Fatih döneminde Osmanlı devleti hakimiyetine girmiştir. Gerek Fatih döneminde gerekse II. Bayezid ve Kanuni dönemlerinde şehirdeki medreseler Karamanoğullarından alındığı şekliyle devam

ettirilmiştir. Medreseler, Osmanlı'nın son dönemlerine kadar da Aksaray'da eğitim öğretim faaliyetlerine devam etmiştir.

Bu çalışmamız, yukarıda da belirttiğimiz gibi, Türklerin şehri aldığı Anadolu Selçukları döneminden başlayarak Karamanoğulları ve Osmanlı Devletine intikal eden medreseler ve bu medreselerde görev yapan müderrisler hakkında olacaktır.

Bu çalışma Aksaray şehrinin eğitim tarihine yönelik yapılan çalışmalardan farklı olarak klasik eğitim kurumlarından medreselere ve müderrislerine dair bilgilerin kronolojik bir düzen içerisinde vermektedir.

Aksaray Medreseleri isimli tez çalışması klasik eğitim öğretim kurumları olan medreseleri derli toplu bir şekilde değerlendirilmesi açısından önem arz etmektedir. Daha önce yapılan çalışmalarda olmayıp da ilk kez bilgisine ulaştığımız medreseleri de bünyesinde barındıran bir çalışmadır.

Aksaray eğitim tarihi içerisinde medreseler ve burada görev yapan müderrislerin hangi yılda göreve geldikleri, hangi sebeplerden dolayı görevlerinin bittiğine dair bir çok bilgiyi içerisinde barındırmaktadır.

Bu çalışma, Aksaray medreseleri ile ilgili yapılan çalışmaların yeterli olmamasından dolayı yapılmıştır. Konya, Kayseri, Karaman ve Kırşehir'in eğitime yapmış olduğu katkı bilinirken Aksaray'ın eğitim konusundaki katkıları yeterince bilinmemektedir. Aksaray Medreseleri isimli çalışma bu bilinmezliği ortadan kaldırmaya yönelik yapılmıştır.

Aksaray şehrine ait ulaşabildiğimiz birinci elden kaynaklardan hareketle medreselerin kronolojik bilgilerine yer verilmiştir. Ulaşılamayan belgelerde ise Aksaray şehrinde bulunan medreselere dair bilgileri elde edebileceğimiz daha önce yapılan çalışmalardan, Muhammet Görür, Doğan Yörük, Nevzat Topal ve Eşref Temel'in tezlerinden, hareketle kronolojik sıraya bağlı kalmaya çalıştık. Medreselere dair akar ve giderlerin nerelere, nasıl harcandığına dair ayrıntılı bilgilere de çalışmamız da yer

vermeye çalıştık. Müderrislerin ve medreselerin statüsünü belirleyebilmek ve almış oldukları maaşların Osmanlı Medrese sistemine göre hangi seviyede olduğunu da çalışmamızda yer yer ifade etmeye çalıştık.

Çalışmamızda, VGM’de yer alan Hurufat Defterleri, BOA’da yer alan Cevdet Maarif, Evkaf Kesedarlığı, Evkaf Başkitabeti, Sadâret Mektûbî Mühimme Kalemî Evrakı, Sadâret Mektûbî Mühimme Nezâret ve Devâir Evrakı, Evkâf Nezâreti Muhasebe Kalemî, Mektubî Kalemî, Mektubî Kalemî Cihat, İrade Dahiliye, Evkaf Tahrirat tasniflerinden, Kroniklerden, Seyahatnamelerden, Salnamelerden, Kitap, Makale, Ansiklopedi Maddeleri ve Tezler’den yararlanılmıştır. Aşağıda bu kaynaklarla ilgili ayrıntılı bilgi verilecektir.

Arşivler, bir toplumun hafızasıdır. Osmanlı Devleti de bu bilinç ve anlayışla hareket ederek hüküm sürdüğü yerler hakkında, günümüzdeki kadar düzenli olmasa da o günün şartlarına oranla mükemmel denebilecek seviyede arşivler oluşturmuştur. Bu sayede Osmanlı tarihinin birçok yönünü aydınlatacak çok sayıda belge günümüze kadar gelebilmiştir. Bu çalışmada kullanılan arşiv belgelerinden, başta Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi’ndeki *Aksaray Hurufât Defterleri* olmak üzere, *Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi*’nde bulunan değişik tasniflerdeki belgeler ve *Şeriye Sicilleri* ve *Salnameler* başlıklar halinde incelenecektir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi’nde bulunan *Hurufât Defterleri*, adından da anlaşılacağı üzere kazaların Arap alfabesine göre sıralanmasından oluşturulmuştur. Bu defterler Tuncer BAYKARA’ya göre 1691-1839 yılları arasında tutulmuştur(Baykara 1990 : 4). Ancak Eşref Temel tarafından “*Hurufat Defterleri’ne Göre Aksaray Kenti Klasik Eğitim Kurumları*” isimli yüksek lisans tezinde defterin birinde başlangıç tarihinin 1690 olduğunu tespit ettiğini ifade etmektedir. Baykara’nın vermiş olduğu tarihler Hicriden Miladiye çevirirken iki farklı tarihin ortaya çıkmasından mütevelliddir.

Osmanlı taşra teşkilatı ve kamu görevlileri hakkında önemli bilgiler veren hurufat defterleri, kadıların kontrolündeki vakıflarla ilgili olarak yapılan yazışmaları da konu edinmektedir. Bu şekilde vakıflara yapılan; muallim, dersiâm, müderris, hatip,

imam, mütevellî, nazır, ferraş atamalarında, birkaç cümle ile bu görevlere kimin, ne zaman, neden atandığından ve bu görevde ne kadar ücret aldığından bahsedilmektedir. Ücretleri belirtmesi bakımından iktisadî tarih, atamaların neden yapıldığını göstermesi ve yapılarıdaki görevleri ortaya koyması açısından sosyal tarihimiz, yeni inşa edilen eserlerin de sanat tarihçileri ile şehir tarihçileri için yararlanılması gereken basılmamış arşiv kaynakları özelliğine sahiptir (Temel 2008: 2).

Aksaray ile ilgili olan *Hurufât Defterleri*, 1690-1853 yılları arasında yer almıştır. Bunlar 300 numaradan başlayarak 1144'e kadar 41 defterden oluşmaktadır. Bu defterler toplamda 101 varaktan müteşekkildir.

Osmanlı Devleti'nden intikal eden en zengin ve değerli arşiv malzemesi Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı'ndadır. Osmanlı Devleti'nin merkez teşkilatı kuruluşlarından olan Divân-ı Hümayûn, Bâb-ı Defterî ve Bâb-ı Âsafî (Bâb-ı Âlî)'ye ve bunların çeşitli daire ve kalemlerine ait sicil, defter ve vesikaları barındırmaktadır. Burada bulunan belgelerin bir kısmı tasnif edilmiş olup elektronik ortama aktarılmıştır. Ancak, büyük bir çoğunluğu ise tasnif edilmemiştir. Bu çalışmada yararlanılan tasnifler aşağıda sırasıyla verilmiştir.

Yapılan çalışmada:

Cevdet Maarif Tasnifi: 0083_04126_001, 00111_05521_001/2, 00114_05664_001, 0083_04126_001, 00041_02031_001, 00007_00313_001, 00035_01713_001, 103_5134_001, 00056_02759_001,

Evkâf Kesedarlığı: 00019_00075, 00029_00104, 00019_00077,

Evkâf Başkitabet: 00097_00234, 00137_00140, 00017_00228,

Evkâf Nezâreti Muhasebe Kalemi: 00372_00383, 00372_00631, 00372_00243, 00483_00232, 00627_00236, 01094_00354, 01094_00358, 01094_00238, 01089_00146, 01089_00114, 01089_00122, 01089_00118,

01662_00092).00372_00225, 00824_00551, 00824_00549, 00483_00266,
00449_00302, 00483_00290, 01051_00280,

Sadâret Mektûbî Mühimme Kalemî Evrakı: 00755_00103_001_001,

Sadâret Mektûbî Mühimme Nezâret ve Devâir Evrakı: 00150_00038_001_001,

Mektubî Kalemî: 01546_00405,

Mektubî Kalemî Cihat: 00082_00082, 00685_00190, 00774_00016,
00685_00188,

İrade Dahiliye: 00706_49419_0001_0001,

Evkâf Tahriratı: 00077_00120, 00054_00314, 00089_00034 numaralı fonlar
kullanılmıştır.

Osmanlı Devletinin hüküm sürdüğü coğrafyanın tarihini aydınlatmada şer'îye sicillerinin büyük önemi vardır. Çünkü, Osmanlı idarî teşkilatına göre, kazalarda bulunan kadılar tarafından tutulan ve bu yüzden kadı sicili, kadılar şer'i hukuka göre hüküm verdikleri içinde şer'îye sicili, denir. Bu defterlerde; dava zabıtları, mukavele, senet, vekâlet, vesâyet, tereke, taksim, evlenme ve boşanma gibi hukukî içerikli kayıtlar; salyane, narhlar ve esnaf teftişi gibi ekonomik içerikli kayıtlar; vali, kadı, müderris, imam gibi görevlilerin nasb ve azilleri ile vakfiyeler gibi idarî içerikli kayıtların hülasalarının tutulduğu defterdir (Pakalın 1971: 343). Ayrıca merkezden gönderilen emir, ferman, hüccet ve beratların özetleri ya da suretleri bu deftere kaydedilirdi.

Şer'îye sicilleri, hususiyeti itibariyle tutulduğu coğrafyanın; siyasî, ictimai, idarî, iktisadî, askerî, demografik, kültürel yapısını aydınlatacak birinci elden kaynaklardır. Şehir tarihleri açısından önemli olan siciller, Tanzimat'ın kadınların yetkilerini sınırlandırmasından dolayı, belge çeşidini ve bolluğunu, kaybetse de önemini Şer'îye

Mahkemeleri'nin 1916 yılında Adalet Nezâreti'ne bağlanmasına kadar koruyacaktır. Lakin belge çeşitliliği de büyük ölçüde azalacaktır. Aksaray'a ait defterlerin akıbeti hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir (Küçükdağ-Odabaşı 2004: 457-458). Her ne kadar Konyalı'da Aksaray'a dair mevcut olan Şer'iye Sicillerinden bahsetmiş olsa da henüz gün yüzüne çıkmamıştır. Konyalı Şer'iye Sicilinden bahsederken kaynak göstermiş olduğu kişi Ali GÜRÜN'dür.

Yukarıda ifade edilmeye çalışıldığı vecihle Aksaray'a ait bazı bilgilere ulaşmak isteyen araştırmacılar *Konya Şer'iye Sicilleri* vasıtasıyla elde etmeleri gerekmektedir. Çünkü Aksaray idarî yönden Konya'ya bağlı bir kaza konumundaydı. Konya'ya ait bilinen 151 defter bulunmaktaydı. 152. Şer'iye Sicili, Yusuf KÜÇÜKDAĞ ve A. Sefa ODABAŞI tarafından tespit edilerek bilim alemine duyurulmuş ve Halil ERDOĞAN Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlamıştır. 153. Şer'iye Sicili ise Konya Bölge Yazma Eserleri Kütüphanesi'ndedir (Temel 2008: 3-4).

Olayların birbiri ardınca sıra ile yazıldığı tarih, anlamına gelen Fransızca'dan türetilen “*kronik*” kelimesinin Türkçe'de karşılığı “*vakayiname*”dir. Günü gününe yazılmış olayları içine aldığından dolayı bu eserler, Türk tarihine dair önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Aksaray'a ait yazılı kaynaklar, daha çok Anadolu Selçukluları, Beylikler ve Osmanlı Devleti zamanına aittir. Bu çalışmada, Anadolu Selçukluları kaynaklarından, İbni Bibi'nin *El- Evamirü'l-Ala'ie Fi'l-Umuri'l-Ala'ie*'sinden, Kerîmüddin Mahmud'un *Müsâmeretü'l- Ahbâr ve'l-Müsâyeretü'l-Ahyâr*'ından, Karamanoğulları kaynaklarından da *Şikârî*'nin *Karamannâme*'sinden; Osmanlı kaynaklarından ise Âşık Paşazâde'nin *Tevârih-i Âl-i Osmân*'ından, Oruç b. Âdili'l-Kazzâz Kâtibü'l-Edrenevî'nin *Oruç Bey Tarihi*'nden, Mehmet Neşrî'nin *Kitâb-ı Cihannümâ*'sından ve Hoca Sadeddin Efendi'nin *Tacü't- Tevarih*'inden faydalanılmıştır.

Seyahatname, bir yazarın gezip gördüğü yerlerden edindiği bilgi ve izlenimlerini anlattığı eserdir. Bundan dolayı, tarih araştırmacıları için birinci elden kaynak olarak kullanılır. Bu çalışmada kullanılan seyahatnameler şunlardır: İbn Battuta'nın¹

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz (Mehmet Şerif H.1334-1335).

Tuhfetü'n-Nüzzâr ft- Garâibi'l-Emsâr ve Acâibi'l-Esfâr'ı, Evliya Çelebi'nin² *Seyahatnâme*'si, Charles Texier'in³ *Küçük Asya* adlı eseri ve Friedrich Sarre'nin⁴ *Küçükasya Seyahati*'dir.

Sâlnâme, bir senelik olayları göstermek üzere devlet tarafından hazırlanmış eserler hakkında kullanılan bir deyimdir. Kelime olarak; yıl, sene demek olan *Sâl* ile mektup, kitap anlamında kullanılan *nâme*'den meydana getirilmiştir. Günümüzde, salname yerine *yıllık* kelimesi kullanılmaktadır. Devlet tarafından neşredildikleri için resmî sayılırlar. Salnameler, herhangi bir yer veya kurumdaki, devlet kadrolarını işgal eden kişiler ile o yer veya kurumun genel durumu hakkındaki bilgileri ihtiva ederler(Pakalın 1971: 105-106).

Konya Vilayet Salnamesinde yer alan Aksaray kazasına dair toplamda dört Salname incelenerek yapılan çalışmada kullanılmıştır. Konya Vilâyeti Salnameleri'nin ilk baskısı 1868 ve son baskısı da 1913 yılında yayınlanmıştır. 1868 tarihinden itibaren ilk sekiz sayısı, Sultan Abdülaziz zamanında, İstanbul'da; 1876/1877 tarihli dokuzuncu sayı Konya Vilâyet Matbaası'nda basılmıştır. Bu salnameler Konya Valiliği'nde bulunan taş baskı ile 16. Sayıya kadar devam etmiştir. Bu tarihten sonra harflerle dizme usulü ile dizilip basılmıştır. Aksaray'a ait bilgiler veren ilk salname 1868-1869 tarihli (Komisyon H.1285). Konya Vilayeti Salnamesi'nde Aksaray, Konya vilayetine bağlı Niğde livasının bir kazası olarak kaydedilmiştir (Temel 2008: 5).

Aksaray'a dair incelenen ilk salname 1883 yılına aittir. Bu salnamede;

Aksaray'ın Konya Vilayeti Niğde Sancağına tabi bir kaza olduğu görülmekle birlikte Aksaray'ın Demografik yapısından kaza'da bulunan mektep sayısına kadar ayrıntı bilgi verilmiştir.

1890⁵ yılına ait salname incelendiğinde takdirde Aksaray'da toplam 8 medrese olduğu görülecektir. Aksaray'da M.1890 yılında toplam 8 medrese varken 1899 yılına

² Ayrıntılı bilgi için bkz (Evliya Çelebi 1992: 529-533).

³ Ayrıntılı bilgi için bkz (Ali Suad H.1340).

⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz (Çolakoğlu 1998).

⁵ 1307/1889-1890 KVS, s.126.

gelindiğinde 18 medrese olduğuna dair bilgiye salnameden ulaşmak mümkündür. Lakin geçen on yıllık zaman dilimi içerisinde medrese sayısında bu kadar artış olma ihtimali yoktur. 1899 yılı salnamesindeki bilgilere göre⁶ Konya Vilayet Salnamesinin 298. sayfasında Aksarayda 18 Medresede 7 Müderris ve 264 tane de talebe olduğu yazmaktadır. Medrese sayısının abartılı olma ihtimali yukarıda ifade edilmeye çalışılmıştır. Lakin talebe sayısında bir yanlışlık olduğu düşünülmemektedir. Bunun da sebebi 1914 yılı Salnamesinde sadece bir medreseye ait olan sayısal veridir.

Konya Yazma Eserler Kütüphanesinde bulunan 1913-1914 tarihli incelenen son Salname'de de bazı medreselere dair bilgiler bulmak mümkündür. Medreseler hangi mahallede bulunmaktadır? Salnamenin ait olduğu dönemde müderris kimdir? Kaç tane talebesi vardır? Gibi bilgilere ulaşılabilir. Örneğin, Cedidiye Medresesinin hangi tarihte ortadan kalktığı tam olarak bilinmese de 1913-1914 yıllarında 60 talebesi bulunmaktadır. 1901/1902 yılı salnamesinde Eskilli Mehmet Efendi Medresesi olarak bilinen medrese 1913-1914 yılı salnamesinde Eskilli Hoca Medresesi diye geçmektedir. Bu yıllarda medrese Aksaray Hükümet Konağı yanında bulunmaktadır. Medrese bina olarak 1913-1914 yıllarında mevcut olsa da 1. Dünya savaşının başlaması 1914 yılında ilan edilen seferberlik nedeniyle medreselerin büyük bir bölümü boşalmıştır (H.1332 Yılı Konya Vilayet Salnamesi, DSCN_0285).

Aksaray'a ait olan salnamelerde ilk dönemlerde çok az bilgi elde edilebilirken saha sonraki yıllarda ayrıntı bilgilere yer verilmiştir.

Aksaray Şehri, bu şehirde bulunan medreseler ve medreselerde görev yapan müderrislerle ilgili isimlerini kaynakçada belirttiğimiz kitaplar, makaleler, ansiklopedi maddeleri ve tezler incelenerek konuyla ilgili eksik kalan kısımlar yeni tasnif edilen arşiv belgelerine göre okuyucunun nazarlarına sunulmuştur.

⁶ 1317/1889 KVS, s.296.

I. BÖLÜM

1. TARİHİ SÜREÇ İÇERİSİNDE AKSARAY VE KLASİK EĞİTİM KURUMU OLARAK MEDRESELER

1.1.Tarihi süreç içerisinde Aksaray

Aksaray şehri tarihi süreç içerisinde bir çok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu durumun temel nedeni şehrin sahip olduğu özel konumudur. Bu bölümde Aksaray ile ilgili genel bilgiler verildikten sonra medreselere dair genel bilgilere de yer verilecektir.

1.1.1Şehrin Adı

Aksaray ve civarında hâkim olan güçler farklılaştıkça, şehre verilen isimler de zaman içerisinde değişmiştir. Asur Ticaret Kolonileri döneminde Buruşattum (Lloyd 1997: 25) Hititler’de Neneşsa (Akurgal 1997: 57) Persler’de Cappadocia, Romalılar’da “Colonea”veya “Colonea – Archelais” ve “Taxara” (Şahin 1989: 291) ismini alan şehrin adı, İbn Battuta seyahatnamesinde de “Aksara” diye geçerken, Evliya Çelebi şehrin adından bahisle Seyahatnamesinde Rumlar’ın Aksarayı “Pigahelena” diye adlandırdığını aktarmaktadır.

Türkiye Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Kılıçarslan (1156 – 1192), 1173’te şehri fethettikten sonra buraya bir saray inşa ettirmiş; bu saray beyaz taşlardan yapıldığı için halk, bu saraya istinaden şehre Aksaray demiştir (Evliya Çelebi 1992: 192). Türkiye Selçuklu Devleti’nde her şehre, ön plana çıkan özelliğine istinaden bir ünvan verilmiştir. Aksaray, II. İzzeddin Kılıçarslan’ın şehri fethetmesi sonrasında yeniden

imar ve inşa edilerek askeri bir üs haline getirilmiştir (Konyalı 1974: 284). Şehir daha sonraki yıllarda Sultan tarafından yazlık başkent olarak kullanıldığı için, Dârü'z – Zafer, Dârü'l – Cihad ve Dârü'r – Ribat isimlerini de almıştır (Konyalı 1974: 310 – 312). Birçok kaynak şehri Kılıçarslan'ın fethettiğini zikreder. Bundan dolayı şehir Sultan'a atfen Kılıçarslan Şehri olarak da anılmıştır (Görür 1991: 36-37). Şehrin fethinden sonra o dönemde Anadolu'ya doğru gerçekleşmekte olan kesif Türkmen göçünden dolayı Aksaray'a da büyük çapta Türkmen muhaceratı olmuştur (Yörük 2005: 291). Bu göçler sonucunda şehirde sosyal ve iktisadi yönlerden büyük bir canlılık yaşanmıştır. Bu gelişmeler sonucunda şehir orta anadolu'nun cazibe merkezlerinden biri haline gelmiştir. Bunun sonucunda ilmi anlamda da gelişmeler yaşanmıştır ve Aksaray şehri Dârü's – Süleha (Salihler Yurdu) olarak anılmaya başlanmıştır (Evliya Çelebi 1992: 192). Osmanlı dönemi kaynaklarında ise artık şehrin ismi yerleşmiş ve Aksaray olarak kullanılmaya başlandığı görülmektedir (VGM.DEFTER_01140_00031).

1.1.2.Şehrin Coğrafi Özellikleri

Aksaray şehri, kuzey ve güney Anadolu dağlarının birbirinden uzaklaştığı İç Anadolu bölümünün orta Kızılırmak kesimine girer. Kuzey yarım kürede ekvator dan 37-38 paralelleri, doğu yarım kürede 33-35 meridyenleri arasında yer alır. Şehir hudutları Doğuda Nevşehir, güneydoğuda Niğde, batısında Konya ve kuzeyde Ankara ile kuzeydoğuda Kırşehir ile çevrili olup 7821 km² yüzölçümünde geniş bir alana sahiptir. Bölgede Hasandağı, Melendiz Dağları ve Ekecik Dağı gibi volkanik dağlar ile lavların meydana getirdiği platolar vardır. Batıda ise Konya Ovasının büyük bir kesimi Aksaray sınırları içerisinde kalmaktadır. Melendiz Dağlarından çıkarak Tuz Gölüne dökülen Ulurmak, geniş bir plato meydana getirmektedir. Aksarayın en büyük gölü, Tuz Gölü olmak üzere Acıgöl, Sarıgöl, Uyuzgöl, Kocagöl ve Kartalgölü'dür. Akarsuları Ulurmak, Melendiz Çayı ve Karasu'dur (Taş 2014: 138).

Karasal iklim tipinin hâkim olduğu Aksaray'da buğday ve arpa başta olmak üzere yulaf, çavdar gibi tahıl ürünleri yetiştirilmektedir. Bunların yanı sıra bağcılık gibi sulamaya ihtiyaç olmadan yetiştirilmesi mümkün olan birtakım ürünlerde yetiştirilmektedir. Şam'a, Irak'a, Mısır'a Hindistan'a, Çin'e ve diğer Türk Devletlerine

satılan, örneklerine başka yerlerde rastlanmayan yünden dokunan kalıçeleriyle⁷ ünlüdür (İbn Battuta 1333: 324 – 325).⁸

Aksaray şehrinin nüfusu ise 1500’de 1203 hane, 1522’de 1101 hane, 1584’te 2562 hane(Temel 2008: 8), 1309/1891-1892 tarihli salnameye göre ise 51109 kişi(Bay 2014: 242), 1990 yılı nüfus sayımına göre 144.217 kişi, 2000 yılı nüfus sayımına göre 2000.216 kişi(Temel 2008: 9) 2007 nüfus sayımına göre 204. 808 2017 yılı nüfus bilgilerine göre ise 402.404 kişidir (TÜİK 2017: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) 2007-2017)

1.1.3.Şehrin Tarihçesi

1.1.3.1.Başlangıcından Selçuklulara Kadar

Aksaray’ın Doğu, Batı, Kuzey ve Güney yollarını birbirine bağlayan kavşak bölge üzerinde yer alması tarihin her döneminde farklı toplulukların ve devletlerin ilgi odağı ve cazibe merkezi olmasını sağlamıştır. tarihi Eski Çağlara kadar dayanmaktadır. Aşıklı Höyük’te yapılan kazılar sonucunda, Neolitik dönem olarak bilinen MÖ 7000’lerin ilk yarısına kadar indiği belirlenmiştir. Bundan başka yerleşim, MÖ 3000’li yıllarda Harman Tepe’de, MÖ 1950 – 1750 yılları arasında da Kuzey Mezopotamya’da yaşayan Asurlu tüccarlar tarafından Anadolu’daki ticari kolonilerden biri olan, Aksaray toprakları içerisinde yer alan Yeşilova Kasabası’ndaki Acem Höyük diye bilinen, bir alanda olmuştur (Akurgal 1997: 44).

Aksaray’a Akadlar, Hititler, Asurlular, Kimmerler, Frigyalılar, Lidyalılar, Medler, Persler, Makedonyalılar, Romalılar, ve son olarak Türk hâkimiyetinden önce Bizans Devleti hâkim olmuştur(Komisyon 2005: 15). Türklerin 1076’da bu bölgeye gelişine kadar, hâkimiyet kuran tüm medeniyetlerin Aksaray’ın gelişimine olumlu katkıları olmuştur (Temel 2008: 9).

⁷ Kalıçe/Halıçe: Küçük halı, Kilim, Seccade (Sami 1317: 570).

⁸ Aksaray, günümüzde de bu mesleği devam ettirmektedir. Günümüzde halı dokumacılığı sanayii tipi halı ve kilimlerin artmasıyla birlikte azalmakla beraber halen Sultanhanı ilçesinde ve Taşpınar kasabasında yaşatılmaya çalışılmaktadır.

Asurlular bölgeyi dinî, kültürel ve sanat yönünden oldukça fazla etkilenmişlerdir. Asurlular Anadolu'da ilk defa yazının kullanılmasına öncülük etmenin yanında Perslerin de Kral Yolu'nu geliştirmesiyle birlikte bölgenin ticari önemi daha da artmıştır (Akurgal 1997: 339).

Aksaray'ın, Roma'nın bir eyaleti olmasıyla birlikte askeri önemi artmıştır. Aksaray şehrinin Roma Eyaletleri içerisinde önemli bir konumda olmasının başlıca nedenlerinden biri Hıristiyanlığın⁹ bölgede hızla yayılmaya başlamasıdır. Roma İmparatorluğundan kaçan halk, civardaki mağaralara sığınarak ibadetlerini gerçekleştirmişlerdir. Aksaray, bu özelliği itibarıyla Hıristiyanlığın önemli bir merkezi haline gelmiştir (Lloyd 1997: 260).

Aksaray'ın Doğu, Batı, Kuzey ve Güney yollarını birbirine bağlayan kavşak bölge olması tarihin her döneminde farklı toplulukların ve devletlerin ilgi odağı ve cazibe merkezi haline gelmesini sağlamıştır.

1.1.3.2.Selçuklular Dönemi

Aksaray şehri stratejik konumundan dolayı bir çok devlet tarafından önemi fark edilmiştir. Aksaray'a hâkim olmak için bir çok devlet mücadele etmiştir. Türkler Anadolu'ya tamamıyla ele geçirdikten sonra Aksaray şehrinin stratejik, sosyal, kültürel, iktisadi ve askeri önemi de artarak devam etmiştir (İnalçık 2000: 41 – 42). Aksaray 1077 yılında Türkiye Selçuklu Devleti topraklarına katılmıştır. 1080 yılından itibaren ise Kutalmışoğlu Süleyman Şah Konya ve Aksaray hâkimi olarak geçmektedir (Görür 1991: 35).

Süleyman Şah'ın 1086 yılında ölümünün ardından Türkiye Selçuklu Devleti 1086- 1092 yılları arasında altı yıl hükümdarsız kalmıştır. Daha sonra önce kardeşi Ebu'l Kasım daha sonra ise kardeşi Ebu'l Gazi devlet işlerini yürütmüşlerdir. 1092

⁹ Roma döneminde I. Konstatin'in MS 313 yılında Milano Fermanını ilan edene kadarki zaman içerisinde Hıristiyanlığın yasak olması ve Hıristiyanlık dinini tercih edenler zulüm ve baskıya maruz kaldıkları için insanlar gizli bir şekilde ibadet etmişlerdir. Roma'nın bu zulmünden dolayı İhlara Vadisi içindeki mağaralara sığınmışlardır. Bölgede çok sayıda kilise bulunması da bölgenin faal bir şekilde kullanıldığının bir göstergesidir (Lloyd 1997: 260).

yılında I. Kılıçarslan'ın "sultan" ünvanıyla İznik'te tahta oturmuştur. I. Haçlı Seferinden sonra Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkentinin Konya'ya taşınmasıyla birlikte Aksaray'ın önemi daha da artmıştır. 1107 yılında Habur Nehri kıyısında meydana gelen savaş neticesinde I. Kılıçarslan Habur Nehrini geçerken boğulmuştur. I. Kılıçarslan'ın ölümü üzerine çocukları arasında taht kavgası yaşanmıştır. Sultan I. Mesut'un 1116 yılında tek başına hâkimiyetine kadar kardeşler arasındaki taht kavgaları devam etmiştir (Görür 1991: 35 – 36). Sultan I. Mesut döneminden itibaren Aksaray doğuya yapılacak seferlerde üs olarak kullanılmıştır. Aksaray'a, Sultan I. Mesut döneminde İbadet ve sosyal yardım müesseseleri yaptırılmıştır (Konyalı 1974: 277 – 280).

Aksaray şehrinin her açıdan yapılanması en fazla Selçuklular döneminde gerçekleşmiştir. Türkiye Selçuklu hükümdarı Sultan I. Mesut(1116 – 1156) ölmeden önce ülkeyi üçe bölerek; Konya, Aksaray ve Niğde'yi oğlu II. Kılıç Arslan'a(1156 – 1192) vermiştir (İbn Bibi 1993: 13). Kılıçarslan da Aksaray'a kervansaraylar pazarlar kurdurarak şehri mamur hale getirmiştir (Temel 2008: 10). Önceleri surlarla çevrili kapalı bir şehir görünümünde olan Aksaray daha sonra yapılan bu imar ve iskan faaliyetleri neticesinde sur dışına inşa edilen camii, mescid ve medreselerle yeni mahalleler oluşturulmuştur. Bu da kapalı kent görünümünden kurtularak yerleşimin sur dışında da geliştiği açık bir kent görünümünü şehre kazandırmıştır. Azerbaycan'dan buraya gaziler, âlimler ve tüccarlar getirterek yerleştirmiştir. Bir ordugâh ve gaza üssü haline getirilen Aksaray'a Rum ve Ermenilerin girmelerine müsaade edilmemiştir (Görür 1991: 36).

Anadolu'da hâkimiyetini pekiştirmek ve kalıcı olmak isteyen Türkiye Selçuklu Devleti, bölgeyi Türkleştirip – İslamlaştırmak adına camiler, medreseler, darulkurrular, darulhuffazlar, tekkeler ve zaviyelerle donatarak şehrin iskânına ve eğitim hayatına katkıda bulunmuşlardır. Bu çabanın sonucudur ki bugün ayakta kalan yapıların bir çoğu Türkiye Selçukluları dönemine aittir (Temel 2008: 10).

1.1.3.3.Karamanoğulları Dönemi

XIII. yüzyılın ortalarından itibaren Moğolların Anadolu'ya gelişiyle birlikte Türkiye Selçuklu Devleti zayıflamış ve yönetim Moğollara geçmiştir. Sonrasında

Anadolu, İlhanlılar'ın daha sonra da Anadolu Beylikleri'nden Karamanoğulları'nın yönetimine girmiştir (Tekindağ 1972: 316 – 330). Karamanoğullarının zayıf kaldığı dönemlerde Eratnalılar'ın, Kadı Burhaneddin'in, Dulkadiroğulları'nın, Memlükler'in ve son olarak da Osmanlılar'ın yönetimine girmiştir (Konyalı 1974: 431 – 437). Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid(1389 – 1402) tarafından 1393 – 1394 tarihinde Anadolu'da Türk birliğini sağlamak amacıyla Aksaray'ı ve Konya'yı aldıktan sonra kendi topraklarına katmıştır. Bu durum Yıldırım Bayezid'in Ankara Savaşında Timur'a yenilmesine kadar devam etmiştir. 1402'de Yıldırım Bayezid, Timur'a yenilip Timur Anadolu'ya hâkim olunca Timur Anadolu topraklarını eski beylere dağıtmış ve Aksaray, tekrar Karamanoğulları beyliği'nin yönetimine girmiştir (Temel 2008: 11).

Karamanoğulları(1327 – 1493) siyasi, sosyal, ekonomik, askeri ve kültürel açıdan Türkiye Selçuklularının takipçisi olmuş ve diğer şehirleri gibi Aksaray'ı da daha mamur hale getirmeye çalışmıştır. Diğer Anadolu şehirlerinde olduğu gibi Aksaray'daki bir çok eser Türkiye Selçukluları ve Beylikler dönemine ait olduğu görülmektedir. Bu sebepten ötürü Aksaray bir Osmanlı şehriden ziyade, Türkiye Selçuklu ve Beylikler şehri olma görüntüsünü devam ettirmiştir (Uzunçarşılı 1988: 235).

Karamanoğulları döneminde çok fazla medrese inşaa edilmemiş bunun yanı sıra daha çok darulkurra ve darulhuffaz gibi eğitim kurumları açılmıştır. Bununla birlikte mimari alanda yaptıkları bazı yenilikler ile Türkiye Selçuklu ile Osmanlılar arasında bir köprü kurmuşlardır (Temel 2008: 11).

1.1.3.4.Osmanlı Dönemi

Osmanlı Sultanı Fatih(1451 – 1481)'in emriyle 875/1470 – 1471 yılında Aksaray ve çevresi, Vezir – i Azam İshak Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu tarafından alınarak Osmanlı topraklarına katılmıştır (Temel 2008: 11). Bölgenin imarı için Osmanlı yönetiminde bulunan en küçük birime kadar her yerleşim yerine camii, mescid, han, hamam gibi sosyal tesislerle; mekteb, zaviye, tekke ve medrese gibi eğitim kurumlarıyla donatmıştır. Bunun devlet politikası haline getirilmesi sayesinde yeni feth

edilen yerler şenlendirilirken Türkleştirilip – İslamlaştırılmıştır (Barkan 1942: 279 – 387).

Diğer bölgelerin aksine Aksaray halkının Müslüman olması sebebiyle bölgenin İslamlaştırılması gibi bir durum çok söz konusu olmamıştır. Lakin Aksaray halkından bazı gruplar İstanbul'a göçtürülerek oraya iskân ettirilmiştir. Bu şekilde bir politika ile Osmanlı Devleti bir taraftan Karamanoğulları'nın gücünü kırmış diğer taraftan İstanbul'un Türkleşip – İslamlaşmasına katkı sağlamıştır. Bugün İstanbul'da bulunan Aksaray, Ortaköy ve Bebek gibi semtler Aksaray'dan İskan ettirilenlerden ismini almıştır (Uzunçarşılı 2012: 91). Hatta Aksaray'da bulunan Sofular ve Kızıl Minare Mahalleri, İstanbul'a göçen Aksaraylılar tarafından İstanbul'da da aynı adla yaşatılmışlardır (Temel 2008: 12).

İstanbul'un fethiyle başlayarak XVI. Yüzyılın sonuna kadar devam eden süreç içerisinde stratejik yollar değişmiştir (İnalçık 2000: 42). Bu durum, genelde Osmanlı Devleti'ni özellikle de konumuz açısından Aksaray'ın gelişimini derinden etkilemiştir. Aksaray bu küresel etkilenmenin yanında İstanbul'un Türkleşip – İslamlaşması ve demografik yapının Osmanlı lehine artırılması için nitelikli insan göçü vermiştir (Temel 2008: 12).

Aksaray kent merkezi XV. Yüzyılın sonlarında vermiş olduğu bu göçü, XVI. Yüzyılda konar – göçerlerin iskânı ile sayısal olarak telafi etse de bu durum, kent merkezinin eğitim kalitesine olumsuz yönde etkilemiştir. Çünkü Vakıf Defterleri ve Hurufat Defterleri 'ne bakıldığı zaman, Aksaray kent merkezinden verilen nitelikli insan göçü neticesinde zaman ilerlemiş olsa da yüksek dereceli eğitim kurumlarının sayısında artış olmadığı görülmüştür (Temel 2008: 12).

Her ne kadar eğitim kurumlarının sayısında artış olmasa da Osmanlı son dönemine kadar Aksaray'da eğitim öğretim faaliyetleri varlığını sürdürmüştür. Bu da Aksaray'da halk tarafından eğitim öğretim faaliyetlerinin kurulan vakıflarla yeterli düzeyde desteklendiğini göstermektedir (EV.MKT.CHT_00774_00016).

Aksaray, Osmanlı Devleti hâkimiyetine girmesiyle Karaman eyaletine bağlı bir sancak konumuna getirilmiştir. XVI. Yüzyılda başlayan konar – göçerlerin yerleşik yaşama geçirme süreci 17. Ve XVIII. Yüzyılda da devam etse de XIX. Yüzyılda yavaşlama göstermiştir(Şahin 1989: 291). Netice de Aksaray, Konya Vilayeti 'ne bağlı Niğde Livasının bir kazası durumuna getirilmiştir (Çadırcı 1997: 16).

Cumhuriyet öncesinde Aksaray, bu şekilde varlığını sürdürmekte iken 14/10/1920 tarih ve 40 sayılı kanunla¹⁰ müstakil liva haline getirilmiş kendisine şimdi Nevşehir iline bağlı olan Arabsun(Gülşehir) ve şuan Ankara iline bağlı olan Koçhisar(Şereflikoçhisar) ilçeleri bağlanmıştır. Aksaray, 1933 yılında 2197 sayılı kanunla Niğde'ye bağlı bir ilçe haline getirilmiştir, ancak 56 yıl sonra 15.06.1989 gün ve 3578 sayılı kanunla tekrar il statüsüne kavuşmuştur (Resmi Gazete, 1989/1).

1.2.Klasik Eğitim Kurumu Olarak Medreseler

1.2.1.Medrese

Arapça'da “derase” kökünden gelen “medrese” kelimesi “talebenin kendisinden ilim öğrendiği yer” manasında olup, ıstılahî olarak sıbyan mektebinin üstünden eğitim ve öğretim yapılan orta ve üst düzey tahsil müesseselerine verilen isimdir (Baltacı 2005: 107, Kazıcı 2007: 199). İslam eğitim ve kültür hayatında önemli bir vazifeyi yüklenmiş olan medreseler, vakıflarca idare edilmiştir (Kazıcı 2007: 199).

Medreseler, genel olarak bir derslane ve etrafında yeteri kadar talebe hücrelerinden meydana gelmektedir. Tesis edenin anlayış ve malî gücüne göre imaret, kütüphane, hamam vs. İlave edilirdi. Tesis eden kişi ister bir devlet büyüğü ister başka bir şahıs olsun her medresenin vakfiyesi bulunmakta ve bu vakfiyede medresenin nasıl

¹⁰ Vehbi Çorakçı Aksaray'ın il konumuna gelmesinde en önemli isimdir. İlk dönem Niğde milletvekilidir. Vehbi Çorakçı, şahsi teşebbüsleriyle açmış olduğu fabrikadan dolayı Mecliste büyük itibar kazanmış, sözü geçenler arasına girmiştir. Çok kuvvetli ve isabetli görüşleri olduğu anlaşılmaktadır. Meclisin kabul ettiği 1336 tarihli ve 40 sayılı kanun ile Aksaray kazasını Aksaray Müstakil sancağı halinde teşkilatlandırmaya muvaffak olmuştur. Bu muvaffakiyeti Aksaraylıları çok sevindirmiş, kendisine bağlılıklarını artırmıştır (Gül 2011: 137 – 138).

işleyeceği ve vazifelilerin yevmiyeleri gösterilmektedir. Önceleri camiler aynı zamanda medrese ilimlerinin tahsil edildiği yer olarak kullanılmıştır. Daha sonraları müstakil olarak medreseler ortaya çıkmasıyla birlikte müstakil binalar ve medrese mimarisi doğmuştur (Baltacı 2005: 107).

İslam aleminde ilk medresenin kimin tarafından kurulduğu netlik kazanmamakla birlikte işlev ve fonksiyonları bakımından da farklılık göstermektedir. Bazı kaynaklarda İslam dünyasının ilk medresesinin Türk Emirlerinden Nisabur Hâkimi Emir Nasır B. Sebüktekin tarafından yaptırıldığı söylenmektedir. Emir Nasır, H.425/M. Nisan 1033'te Nisabur'da Medrese – i Nâsırî adında bir medrese yaptırmış ve medresenin devamlı surette hizmet verebilmesi içinde vakıf kurmuştur. Bazı kaynaklara göre ise belirli şartlara haiz İlk medresenin Büyük Selçuklu veziri Nizamülmülk tarafından açılan Nizamiye Medreseleri olduğu söylenmektedir (Pakalın 1971: 436).

Medreseler üzerine araştırma yapmanın bir gereğidir ki medreseler söz konusu olduğunda Nizamiye Medreselerinin hakkında bilgi vermeden geçmek uygun olmayacaktır. Selçuklular sünnî düşüncenin koruyuculuğunu üstlenmişlerdir. Bunun içindir ki İslam dünyasının iç meselesi olan ve temelde Fatımîlerin siyasi emellerine hizmet eden mezhep yayılcılığına engel olmayı kendi açılarından ana gaye olarak gördüler. Çünkü Şîîler sadece mezhep propagandası yapmakla kalmamış, işin içine "Batınîlik" gibi tedhiş ve terör boyutu olan başka bir hareketi de katarak, özelde Selçuklular, genelde ise Sünnî İslam'a karşı büyük bir mücadele yürütmüşlerdir. Selçuklular, Şîî-Fatımîler ve onun uzantısı Batınîlerin İslam alemi için oluşturduğu tehlikeyi ve bu tehlikenin sırf askeri tedbirlerle önlenemeyeceğini kavramışlardır. Fikire fikirle karşılık vermek ve halkın zihinlerini Batınî propagandalara karşı korumak gerekiyordu. Bu maksatla Ehl-i sünnet inancını güçlendirmek ve Şîîliği engellemek için Nizamiye Medreseleri'ni açarak bu faaliyetlere karşı koyma cihetine gittiler (Ocak 2011: 443 - 444). Görüldüğü üzere Nizamiye Medreselerinin açılmasındaki en önemli nedenlerden biri de Şîî düşünce karşısında sünnî düşüncüyü geliştirip sistemleştirmektir.

Nizamiyeler, Sünnî düşüncesinin korunması yanında, onun yeniden ihya ve inşası için önemli görev üstlenmişlerdir. Bu medreselerden yetişen ilim adamları sadece

Selçuklu devrinde değil, bütün İslamî dönemler dikkate alındığında otorite sayılabilecek kişiler olup, İslam dünyasının parlak ilim ve fikir yıldızlarını meydana getirmişlerdir. Nizamiye Medreseleri, bir taraftan Şî-Batınî fikirleri engellemek için mücadele edecek insanlar yetiştirmeyi hedeflerken, diğer taraftan fikrî çalışmaları canlandırarak Sünnîliğin yok olmaktan kurtulmasını sağlamışlardır. Nizamiye medreseleri ilk olarak Alp Arslan döneminde sultanın izni ve vezir Nizamülmülk'ün gayretleriyle Nişâbûr'da açılmış, daha sonra devletin önemli merkezlerinde şubeleri açılarak eğitimin hizmetine girmişlerdir. Bu eğitim kurumları, gerek İslam dünyası, gerekse Batı tarihi açısından önem arz eden kurumlar olarak tarihteki yerini almışlardır (Ocak 2011: 444). Nizamiyeler, sünnî islâm anlayışını geliştirmekle kalmamış Ortaçağ'ın en önemli eğitim kurumlarından biri haline gelmiştir.

Nizamiye Medreseleri ile birlikte medrese anlayışında bir çığır açılmış, sultanlar ve devlet adamlarının önde gelenleri tarafından medrese inşa etmek, medreseyle beraber öğrencilerinin barınma, iâşe ve diğer ihtiyaçlarını karşılamak geleneği yerleşmiştir. Bu hususta Nizamiyeler model vazifesi görmüşlerdir. Nizamiyelerden hemen sonra Halife Mustansır, Selahaddin Eyyübi ve Nureddin Zengi benzer şekilde Sünnî medreseler açmışlar ve Sünnî düşüncenin gelişmesi noktasında önemli vazifeler üstlenmişlerdir. Nizamiyeler kendinden sonraki medreselere sadece fiziki planda değil, ana misyon ve ders programları bakımından da örnek olmuş ve yıllarca takip edilmişlerdir. Özellikle Fatih döneminde yaptırılan Sahn-ı Seman Medreseleri, Nizamiyeler ile başlayan bu ekolün devamı ve zirveleştiği nokta olmuştur. Nizamiyelerin etkisi o kadar kuvvetli olmuştur ki, Türkler kahır ekseriyetle Maturidi mezhebinde olmalarına rağmen, Osmanlı medreselerinde eğitim öğretim son günlerine kadar Nizamiyelerin etkisinden dolayı tamamen Eş'arî sistemine göre yapılmıştır. Nizamiyeler ders programları, hoca ve talebelere tanınan imkanlar ve belirli bir merkezde derslerin yapılmasıyla önceki medreselerden ayrılır. Bu sebepten "yeryüzünün ilk üniversitesi" olarak kabul edilir (Ocak 2017: 280-281)¹¹. Nizamiye Medreseleri her ne kadar Selçuklu Döneminde açılmış olsa da Osmanlı Devletini de etkilemiştir. Bu etkiyi Osmanlı'nın kuruluş döneminden itibaren görmek mümkündür.

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz (Ocak 2017).

Selçuklu Devleti'nde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de kuruluştan XIX. yüzyıla kadar medreseler ilmî ve fikrî hayatta etkili olan devleti, milletin düşünce ve kültür hayatını belirli seviyelere yükselten kurumlardır. Osmanlı devletinde medrese yapılanmaları ilk defa Osmanlı padişahlarından Orhan Gazi zamanında başlatılmıştır. Osmanlı Devleti'nin ilk medresesi, İznik'teki Orhan Gâzî Medresesi olup, İznik'in fethinden sonra inşa edilmiştir (Baltacı 2005: 71-72). Orhan Gazi Medresesi, Bursa fethedilip diğer medreseler faaliyetlerine başlayana kadar önemini korumuştur. Osmanlı Devletinin teşkilatlanmasında ilk sıralarda yer alan medreselerin sayıları kısa zamanda çoğalmaya başlamıştır (Kazıcı 2007: 201). Bursa'nın fethinden sonra burada yapılan Manastır Medresesi, Çekirge Medresesi, Ulu Cami Medresesi, Yeşil Cami Medresesi gibi farklı zamanlarda ve farklı padişahlar tarafından yapılan bu medreseler İznik medreselerinin ikinci plana düşmesine sebep olmuş ve zamanlarının en önemli medreseleri konumuna gelmiştir. Edirne'nin fethedilmesi ile birlikte burada açılan medreseler Bursa Medreselerinin önemini azaltmış olsa da eğitim öğretim faaliyetlerine sürdürmüşlerdir. Her ne kadar Bursa Medreseleri Osmanlı Devletinin önemli kademelerine devlet adamı yetiştirmeye devam etmiş olsa da Edirne'de açılan; Darül Hadis ve Üç Şerefeli Medrese İmparatorluğun eğitim öğretim noktasında önemli bir yükünü omuzlamıştır (Pakalın 1971: 436).

Osmanlı eğitim öğretim tarihinde İstanbul'un fethedilmesi ile birlikte yeni bir dönem başlamıştır. Bu yeni dönem, Osmanlı devletinde ilmi teşkilatlanma adına da yeniliklerin ve gelişmelerin hızlandığı, önemli uygulamaların olduğu bir süreçtir. Fetihden sonra İstanbul imar edilirken şehirdeki sekiz kilisenin medreseye çevrildiği bilinmektedir. Bu medreselerden birisi önceleri manastır olan ve sonrasında camiye çevrilen Zeyrek Camii mevkinde yer alan medresedir. Medresenin müderrisliğini de Alâeddin Tusî¹² yapmıştır (Ulusoy 2007: 48). 1470 yılında tamamlanan Fatih Külliyesi içinde sekiz medreseden oluşan Sahn-ı Seman ve bunların arkalarında yer alan sekiz Tetimme medresesi kurulmuştur (Baltacı 2005: 107 – 108).

Medreselerin gelişmesindeki en yüksek seviye ise Kanuni Süleyman zamanında küçükten büyük sınıflara doğru yükselen, on iki kademeli bir sistemle teşkilatlanan

¹² Ayrıntılı bilgi için bkz (Öz 2012: 432 – 433).

yapının zirvesinde olan "Süleymaniye Medresesi"dir. Bu medresenin kendinden öncekilerde bulunmayan özelliği, ordunun hekim ihtiyacını karşılamak için eklenmiş olan Tıp Medresesi, Darü's Şifa ve Riyaziyat öğrenimine mahsus dört medrese ile din dışı alanlara da kalifiye eleman yetiştiren bir kurum olmasıdır (Doğan 1997: 409).

Klasik Dönem Osmanlı'da sistemli ve düzenli bir şekilde işlerlik kazandırılan medreselerde XVI. asrın son çeyreğinden itibaren değişik sebeplerden dolayı bazı aksaklıklar meydana gelmiştir. Özellikle devletin 17. yüzyıldan itibaren zaaf alametleri görülmeye başlaması, buna bağlı olarak siyasi, idari, askeri, sosyal ve ekonomik düzenin bozulmaya yüz tutmasıyla önce vakıf müessesesi, sonra da ona bağlı eğitim öğretim sistemi çökme belirtileri göstermeye başlamıştır. Bütün bu problemler medreselerin gerilemesine neden olmuştur. Medreselerde zaman zaman ıslah çalışmaları söz konusu olsa da medreselere tam manasıyla işlerlik kazandırılmasında yeterli olmamıştır (Kazıcı 2007: 204).

Görüldüğü üzere medreseler çok eski dönemlerden itibaren eğitim öğretim faaliyeti yürüten kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Osmanlı Devleti yıkılana kadar da faaliyet göstereceklerdir. Medreseler, Osmanlı Devletinin yıkılmasından sonra bir takım tartışmalara konu olmuştur. Türkiye Cumhuriyetinde medreselerin konumu ve pozisyonu tartışılmıştır (Gencer 2008: 363). Yaşanan tartışmalar çok uzun sürmemiştir çünkü laik düzen medreseler ile çelişmekte idi. Bu nedenlerden dolayı 3 Mart 1924 tarihinde Tevhid – i Tedrisat Kanunu ile Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmış olsa da 1924 yılının sonlarında kapatılmışlardır (Zengin 2002: 89, Boyacıoğlu 1996: 169 – 170).

1.2.1.1. Medrese Görevlileri

1.2.1.1.1. Müderris

Günümüzde hocanın belirli özellikleri taşıması gerektiği gibi müderrislerin de taşıması gereken belli başlı özellikler vardır. Bu özelliklerin başında her şeyden evvel erdemli ve takva sahibi bir insan olması gerekiyordu. Aynı zamanda zeki ve karakter

sahibi olmalıydı (Tarhan 2012: 26). Diğer taraftan bu ahlaki erdemlerin dışında tefsir, hadis, usul, fıkıh gibi dini ilimlere vakıf olması gerekirken lügat, sarf, nahiv, beyan gibi edebi ilimleri de en az bu bilgileri aktaracak kadar bilgisinin olması gerekmektedir (Pay 2002: 494).

Medreseler, Fatih ve Kanunî dönemlerinde yeniden sistemleştirilmiştir. Bu düzenlemeden sonra bir müderris olabilmek için belirli kriterlerden geçmek gerekiyordu. Osmanlı medreselerinde hariç ve dâhil medrese eğitim siteminden geçen öğrenci o zamanın üst düzey eğitim kurumlarından olan Sahn-ı Seman, Süleymaniye ya da bunların denginde bir diğer medreseden mezun olduktan sonra müderrislik yapabilir anlamına gelen icazetnamelerini alırlardı. Danişmentliğin son kademelerinde mu'iddikten sonra sıkı bir imtihandan geçen talebelere, icazetname ve temessük denilen diploma verilirdi. Bu belgelerde öğrencinin okuduğu dersler ve hocaları yazılır, sonra da icazetnameyi veren hocanın adı kaydedilir ve onunda hocalarının silsilesi sayılarak meşhur bir âlime dayandırılırdı. Henüz mu'iddige kadar çıkmamış öğrencilerin de bir hocanın dersini bitirdikten sonra diğer bir hocaya devam edebilmeleri için mutlaka ellerinde temessük bulunması şarttır (Baltacı 2005: 108). Müderris adayı Anadolu'da vazife alacaksa Anadolu, Rumeli'de görev istiyorsa Rumeli kazaskerine müracaat ederdi (Baltacı 2005: 109). Mülazim olarak kaydedilenler, göreve başlamak için sırası gelinceye kadar beklerdi. Bu bekleme dönemine nöbet denirdi. İlk dönemlerde belli bir süre olmadan mülazemete geçilirken Ebussuud Efendi'den sonra bu süre yedi yıl olarak belirlenmiştir (Uzunçarşılı 1988: 45 – 46).

Fatih devrinde müderrisler, medreselerde genellikle üç yıl görev yaptıktan sonra bir üst dereceye yükselebiliyorlardı. Ancak bu süre daha sonraki dönemlerde değişikliklere uğramış ve önce iki yılda, sonraları ise daha kısa süre içerisinde terakki imkânı elde edilmiştir (Hızlı 2008: 28 – 29). Müderrisler, beklemeleri gereken sürenin dolmasıyla eski görevlerinden alınarak bir üst dereceye yükseltilebilir, görevlerinden azl edilebilirler ya da kendi istekleriyle görevlerinden çekilebilirlerdi. Ancak kendi isteğiyle müderrislikten ayrılan kimse, tekrar müderrisliğe dönmek isterse, açık yer bulunduğu usulüne uygun olarak atamaları yapılırdı. Bazen de bu usulün dışına

çıkılarak terakki sağlanır, hatta birkaç payeye bedel olarak yüksek bir payeye tayin edilirdi ki buna “tahille tarîki”¹³ denilirdi (Baltacı 2005: 110).

Bir müderris, bulunduğu seviyeden üst payedeki bir medreseye terakki ederken, görevlisi bulunmayan bir medrese mevcut ve başka istekli yoksa hemen tayin edilir, birden fazla istekli olursa aralarında imtihan yapılırdı. Bu imtihanlar daha çok Hâric’e talip olanlar arasında görülmekle beraber, Rumeli ve Anadolu Kazaskerleri huzurunda, İstanbul’da, Zeyrek, Ayasofya ve Vefa camilerinde yazılı ve sözlü olarak iki aşamada yapılırdı (Uzunçarşılı 1988: 63 – 64).

Osmanlı devletinde zamanla öğrencilerin sayılarının artması ile eğitimde müderrislerin farklı bir görevle karşımıza çıktığı görülmektedir. Bu eğitim görevlisi geniş bir guruba veya kitleye ders vermekle görevlendirilen kimselerdi. Bu müderrisler “Dersiam”¹⁴ ismi ile isimlendirilmekteydi (Pay 2002: 494) Dersiam olarak görev yapabilmek için o dönemin şartlarında gereken ilimlerin eğitimini alarak icazetnameye sahip olmaları gerekmekteydi (Pakalın 1971: 427).

Müderrislere aylık veya yıllık olarak aldığı ders ücretlerinin yanı sıra taamiye ismi altında, pişmiş yiyecekler ve miktarlarının yıllık olarak belirlendiği kadar da hububatlar verilmekteydi (Hızlı 2002: 429). Müderrisler, yaşları kemâle erip emeklilik vakitleri geldiğinde almakta oldukları en son ücret ne ise onun üzerinden emekli edilirdi.

Hukuki bir özür olmaksızın bir müderrisin görevi terk etmesi, kendini yönetenlere karşı kötü davranışlarda bulunmak ve edebe aykırı sözler sarf etmek, sahip olduğu mesleğin şanına yakışmayan işlere tevessül etme gibi sebepler müderrislerin görevlerinden atılması için gerekli görülmüştür (Baltacı 2005: 112 – 113).

1.2.1.1.1.1.Müderris Tarafından Talebelere Verilen Belgeler

¹³ Tahille tarîki: Yüksek payeye tayin edilme yerinde kullanıldığı gibi ilmiyide yükselme içinde kullanılırdı (Baltacı 2005: 110).

¹⁴ Dersîâm: Medreselerde öğrencilere, camilerde halka açık ders verme yetkisine sahip müderris için kullanılan unvan (İpşirli 1994: 185 – 186).

1.2.1.1.1.1.1.Temessük

Arapça olan bu kelime birçok manayı ifade eder ve birden fazla alanda kullanılır. Temessük kelime olarak İhtimam ile tutunmak, yapışıp sıkı tutmak yapışma, tutunma, sarılma anlamlarına gelmektedir (Pakalın 1971: 453, Sami 1317: 438). İlmiye teşkilatında bir müderrisin dersine devam eden öğrencinin bu dersi başardığı takdirde müderris tarafından verilen belgeyi ifade eder (Baltacı 2005: 115).

1.2.1.1.1.1.2.İcazetname

Arapça olan bu kelime izin, mücadele anlamlarına gelmektedir. İlmiyede ve yazıda tahsilini bitirenlere verilen şهادتname¹⁵ yerinde kullanılan bir tabirdir. İlmiyede, belirli seviyede okunması gereken ilimleri okuyarak mezun olmuş kişilere veya sanat dalında gereği kadar meşk ederek yetişmiş kişilere verilen belgeyi, şهادتnameyi, izinnameyi, diplomayı ifade eder. Bu belgeye sahip olan kişi, yetiştiği dalda okutmaya, sanat öğretmeye izin almış demektir. Temessük, bir dersteki başarının göstergesiyken icazetname bir meslek için gerekli dersleri başararak bir meslekteki yeterliliği ifade etmektedir. Bu yeterlilik, yalnızca ders yeterliliği değildir. O meslek dalının yahut branşın gerektirdiği bilgi, beceri ve ahlakî olgunluğu da ifade eder (Baltacı 2005: 116).

İcazetnameyi tam olarak bugün kullandığımız diploma karşılayamamaktadır. Diploma, sadece bir sayfadan ibaret olan bir belge iken icazetname, birçok sayfadan oluşan bir risale, bir kitapçıktır. Bu kitapçığın içinde talebenin ismi, okuduğu dersler, bu dersleri okutan hocalar ve bu hocaların hocalarının isimleri silsile halinde yazmaktadır. Osmanlı devletinde verilen icazetnamelerin silsilelerin çoğunlukla Seyyid Şerif Cürcanî ve Sâdeddin Taftazanî'ye kadar uzandığı görülmektedir.

¹⁵ Şهادتname: Bir şahsın, hususi bir müessesenin yahut resmi bir makamın bir vakıayı tasdik ve teyit için tanzim (düzenlediği) ettiği kağıttır. Yapılış maksadına göre ad alır. Örneğin Hüsn – ü hal şهادتnamesi, mektep şهادتnamesi (Pakalın 1971: 316).

İki tür icazetname vardır:

1. Mesleki İcazetname: Bir ilim veya sanat dalında verilen icazetnamedir. Kıraat ilmi, hadis ilmi ve hattatlık sanatında verilen icazetnameler gibi.
2. Umumi İcazetnameler: Belirli ilimleri okuyarak yetişmişliğini ispatlayanlara verilen icazetnamedir (Baltacı 2005: 116).

1.2.1.1.2.Muid

Kelime olarak arapça'da "avede" fiilinden gelmekte ve geri dönmek, hastayı ziyaret etmek, âdet haline gelmek, tekrarlamak, ilimde maharetli olmak, tecrübeli olmak vs. manalarını ifade etmektedir (Baltacı 2005: 113). Teknik ifade olarakta, medresede öğrencilerin derslerine yardım eden, onlarla müzakere eden, müderrislere yardımcı olan, ders işlendikten sonra öğrencilere dersin tekrarını yapan görevlidir(Kayadibi 2003: 10). Kısacası müderris ile talebe arasındaki bağlantıyı kuran kişidir. Medrese tarihinde mu'idliğin Hicret'in beşinci senesinde ortaya çıktığı ileri sürülse de Nizamiye Medreseleriyle birlikte medreselerin en ehemmiyetli unsurlarından biri haline gelmiştirNizamiye Medreselerinde¹⁶ mu'idliğin talebelik bittikten sonra ortaya çıktığına dair önemli bilgilerde mevcuttur (Baltacı 2005: 113-114). Lakin "muid"liğin¹⁷ sistemli olarak ilk defa Selçuklu medreselerinde ortaya çıkmıştır (Ocak 1993: 90). Osmanlı'da Ellili Medreselerden aşağı seviyedeki medreselerde de mu'idler görev almışlardır. Aynı zamanda bunlar müderris gibi tayin yoluyla vazifeye gelmişlerdir (Baltacı 2005: 114).

Mu'idler öğrenciler yani Danişmendler arasındaki en bilgili ve bu işe liyakatli olan kişilerden seçilmektedir. Mu'idler aynı zamanda sınıfın ve öğrencilerin düzenleri ile de ilgilenen kimselerdi. Aynı zamanda Sahn-ı semân muidleri, Tetimme medreselerinin suhtelerine yani öğrencilerine de ders verirlerdi (Baltacı 2005: 113). Mu'idler eser yazabilecek seviyede yeteneğe sahip kişiler arasından seçilerek öğretime birinci dereceden katkı sağlayan elemanlardı (Hızlı 2002: 430). Mu'idin salih, takva sahibi, zeki ve dersleri müzakere edebilecek yeteneğe sahip olması gerekmektedir(Pay 2002: 494).

¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz (Ocak 1993).

¹⁷ bkz (Pakalın 1971: 573)

1.2.1.1.3.Mülazemet

Arapça kökenli bir kelime olup “lüzum” dan gelmektedir (Sami 1317: 1401). Maaşsız acemilik yerinde kullanılır (Pakalın 1971: 611). Bir şeye veya bir şahsa sınımsız bağlanmak, bir işe sarılıp onunla iştiğal etmek anlamlarına gelmektedir. Medreseden mezun olmuş bir kişinin göreve başlamadan önce staj yapmasını ifade eder (Baltacı 2005: 116).

İcazetname olarak mu'cez¹⁸ olmuş mu'idler “Ruznamçe – i Hümayun”a yazılırlar ve sıra beklerlerdi. Rumeli ve Anadolu Kazaskerliklerinin oluşturulmasından sonra, Rumeli’de vazife alacaklar Rumeli Kazaskerinin, Anadolu’da vazife alacaklar ise Anadolu Kazaskerinin “matlab” denilen defterine kayıt yaptırırlar ve sıra beklerlerdi (Uzunçarşılı 1988: 45). Bu bekleyişe “nöbet” ve bu bekleme durumunda olan danişmend’e de “mülazım” denirdi. Mülazımlar bu bekleme süresince kadı olmak isteyenler bir kadıya, müderris olmak isteyenler de bir müderrise bağlanırlardı. Bu bekleme süresince maaş almadıklarını söyleyenler olduğu gibi¹⁹ yevmi on akçe aldıklarını da ileri sürenler olmuştur. Mülazımlık devresi iki veya üç yıl sürmüştür. Bu süre zarfında vakıflardan maaş almamışlardır. Eğer bir maaş verilmişse de muhtemeldir ki bu maaş devlet hazinesinden verilmiştir (Baltacı 2005: 17).

Osmanlı Devletinde XVI. yy’ın ortalarına kadar bir mülazımlık kanunu mevcut iken Ebu Suud Efendinin Rumeli Kazaskerliği sırasında bozulmuş olduğu görülünce intizama sokulmuş ve yedi senede bir nöbet usulu ihdas edilerek padişaha sunulmuştur (Uzunçarşılı 1988: 45). Bunun üzerine H.968/M. 1560 – 1561’de nöbet ferman olunmuş ve medrese mezunlarının “Ruznamçe – i Hümayun”a kaydolanarak sıra beklemeleri, kazaskerlere 10’ar, bilad – ı selase²⁰ kadılarına 5’er ve diğer taht kadılarına 3’er mülazım vermeleri kanun olmuştur. Diğer taraftan her müderrisinde mülazemet veremediği ve ancak Ellili seviyedeki müderrislerin mülazemet verebildikleri anlaşılmaktadır (Baltacı 2005: 117 – 118).

¹⁸ Mu'cez: icazet alanlar için kullanılan bir tabirdir (Pakalın 1971: 19).

¹⁹ bkz: Pakalın 1971: 611.

²⁰ Bilad – Selase: İstanbul ile kullanıldığında Galata, Üsküdar ve Eyüb, tek başına kullanıldığında ise İstanbul, Edirne, Bursa kadılıklarını ifade etmektedir (İpşirli 1992: 151 – 152). Burada müstakil olarak kullanılmış olsa da taht kadılıklarını ayrıca ifade ettiği için burada kast edilen kadılıklar Galata, Üsküdar ve Eyüb kadılıklarıdır.

Mülazemet olmak için altı yol vardır. Bunlar:

1. İadeden Mülazemet: Usulüne uygun olarak danışmend ve mu'id olduktan sonra mülazemete geçme yoludur.
2. Hatt – ı Hümayunla Mülazemet: Padişah tarafından ısdar edilen hatt – ı hümayunla mülazım olma yoludur.
3. Müstakil Arzla Mülazemet: Bazı danışmendlerde mu'id olmadan müstakil arzla doğrudan mülazım olurlardı.
4. Teşriften Mülazemet: Danışmend'in bağlı bulunduğu alimin yüksek bir mevkiye tayini ile elde edilen mülazemet.
5. Kazaskerlik Tezkireciliğinden Mülazemet: Kazaskerlere tezkirecilik(özel kalem müdürlüğü) yapan danışmendlerin mülazım olma yoludur.
6. Mevtadan Mülazemet: Henüz mu'idliği tamamlanmamış olanların bağlı bulunduğu hocaların vefatıyla mülazım olma yoludur (Baltacı 2005: 118-119).

1.2.1.1.4.Danışmend

Arapların “talib”²¹ ve “tilmiz”²² dedikleri medrese talebesine Selçuklular “fakih”²³ ve “mülazım”²⁴ demişlerdir. Osmanlı devletinde ise “talib”in çoğulu “talebe” ve “tüllab” kelimeleri kullanılmıştır. Farsça'da “âlim” ve “âkîl” manasını ifade eden “danışmend” yine Farsça'da yanmış manasında “suhte” yada bundan türetilen “softa” kelimeleri kullanılmıştır. Softa, Osmanlı Devletinde XVI. yüzyılda kullanılmaya başlanmıştır (Alkan 2009: 342). “Suhte” veya “softa” tabiri daha çok halk arasında kullanılan bir tabirdir (Pakalın 1971: 252). Mesela danışmend, medreselerde eğitim görmüş kişidir. Eğitim gören kişi mezun olacak durumda olmasa yani başarısız dahi olsa medreseye bir kez kaydını yaptırıp çıksa bile artık o danışment olarak değerlendirilir (İpşirli 1993: 464-465).

²¹ Talib:1.İlim tahsil eden adam, tahsil ve talimle meşgul olma(Sami 1317: 868). 2.Tarikate girmek isteyenler için kullanılan bir tabirdir. Dört dereceden ilkidir(Pakalın 1971: 391).

²² Tilmiz: Şakird, çırak, kalfa (Sami 1317: 436).

²³ Fakîh: Leh ve aleyhte olan hükümleri bilmek, müctehid manasına da gelmektedir. Bir şeyi bilen yahut anlayan kimse demek iken sonradan din ilimleriyle hemhal olan, yani islam hukukçusu manasıyla yaygınlık kazanmıştır (Karaman 1995: 126, Pakalın 1971: 584).

²⁴ Mülazım: Danışmentlerden İmtihanı başarıyla geçene verilen isimdir (Pakalın 1971: 393). (Mülazemet: İpşirli 2006: 538)

1.2.1.1.5.Diğer Görevliler

1.2.1.1.5.1.Mütevelli

Medreseler tarihi süreç içerisinde vakfiyelerle devamlılığını sağlayabilen kurumlar olmuştur. Gerek Türk – İslam devletlerinde gerekse medrese anlayışıyla kurulan diğer devletlerde eğitim faaliyeti ücretsizdir ki bundan dolayı da mutlak surette vakfa ihtiyaç duyulmuştur. Vakıflarında devamlılığı için öncelikli şart gelirlerinin iyi olmasıdır. Sadece vakıf gelirlerinin iyi olması yeterli olmamaktadır. Vakıflarında ehil kişilerce idare edilmeleri şarttır. Vakıfları idare edecek ehil kişiler olarak bir heyet belirlenmiştir. Bugünkü manada yönetim kurulu teşkil edilmiştir. Bu kişi yahut kişilere de “mütevelli” denmektedir.

Mütevelli²⁵, vakıf işlerini, vakfiye şartları ve Şer’i hükümler dairesinde idare ve rüyet için tayin olunanlar hakkında kullanılan bir tabirdir. Vakıfta tasarruf hakkı bulunan kişiye verilen isimdir. Mütevelli ya vakfın şartıyla ya da Kadı’nın tensibiyle tayin olunur. Vakıfta mütevelli var ise Kadı’nın dahi tasarruf hakkı yoktur. Bir kişi bir vakıf yaptırdığı ve oraya birini mütevelli olarak belirledikten sonra vakfeden kişi dahi vakıfa tasarruf hakkına sahip değildir. Mütevelliler vakfın hemen hemen bütün işlerinden birinci derece sorumlu kişilerdir. Mütevellilerde hukuki açıdan kadılara bağlıdır. Herhangi bir problem yahut şikayet durumu hasıl olduğunda kadıya başvurulur. Kadı’da mütevelli’ye gerekli tahkikatı yapar ve suçlu bulunursa cezalandırılırdı. Osmanlı son zamanlarında Evkaf Nezaretinin kurulmasıyla birlikte kadılarda olan bu yetkiler alınmış ve Evkaf Nazırı’na verilmiştir (Pakalın 1971: 640).

Müdürlüklerde olduğu gibi mütevelliliklerde de kadrolarda ölüm ya da çekilme durumundan dolayı boşluk meydana geldiği zaman ivedilikle vakfa yeni mütevelli belirlenir. Örneğin, 4 Ağustos 1712 tarihinde Aksaray Bedriye Medresesi mütevelli Seyyid Abdülkerim Efendi vefat edince yerine Seyyid Ali Efendi yevmi bir akçe ile mütevelli tayin olunmuştur (VGM.DEFTER_01067_00056). Görüldüğü üzere mütevelli vefat ettiği zaman yerine hemen yeni bir mütevelli tayin olunurdu. Mütevelliler bazen

²⁵ bkz: (Öztürk 2006: 217-220).

de görevde bulunduğu sırada görevinden ayrılmak istediği söyler ve yerine mütevellî olarak vazifeye devam edecek olanları da belirtirdi. Örneğin, Mayıs- Haziran 1758 tarihinde yevmi bir akçe ile Aksaray Bedriye Medresesinde mütevellîlik vazifesinde bulunan Seyyid Abdurrahim ve Seyyid Mehmet'in babaları Seyyid Ali Efendi oğulları lehine mütevellîlik vazifesinden ayrılmıştır (VGM.DEFTER_01056_00078).

Diğer taraftan mütevellîlik vazifesinde bulunan kişilerin vefatıyla birlikte boş kalan mütevellîlik vazifesine oğullarının atandığı çok sık görülen bir olaydır. Lakin bazen babalarının ölümünden sonra oğulları talepte bulunsalar bile zaman zaman bu isteklerin gerçekleştirilmediği de görülür. Örneğin, Mart-Nisan 1768 tarihine kadar Aksaray Bedriye Medresesinde yevmi bir akçe ile mutasarrıflık vazifesi Seyyid Abdülkerim ve Seyyid Mehmet Efendilerdedir. Söz konusu tarihte Seyyid Mehmet Efendinin ölmesi üzerine Seyyid Mehmet Efendinin çocukları Seyyid Mustafa ve Seyyid Osman Efendiler mütevellîlik vazifesinin kendilerine verilmesini bir arzuhalle talep etmişlerdir. Lakin o süreç içerisinde Aksaray Bedriye Medresesinin vakıflarını idare edecek kişi bulunmamasından dolayı medresenin mütevellîliğine Bedriye Medresesinin de içinde bulunduğu Minarecik Mahallesi sakinlerinden Yusuf Efendi getirilmiştir. Seyyid Mustafa ve Seyyid Osman Efendilerin arzuhallerindeki talepleri kadı tarafından uygun bulunmamış ve mütevellîlik Yusuf Efendide kalmıştır. Yukarıda ifade etmeye çalıştığımız gibi bu tip olaylara çok rastlanmasa da tarihi süreç içerisinde örneklerini görmek mümkündür (VGM.DEFTER_01057_00060).

İki çeşit mütevellî vardır:

Birincisi, Vakfeden kişi mütevellî olarak kendisi olur da vakfiye'ye şart konulursa vâkıf yani vakfeden ölse de çocukları vakıfta mütevellîlik vazifesini devam ettirirler. Kendisi mütevellî olan vâkıf öldükten sonra çocuklarının geçeceği şart olarak konulmamış ise çocukları hiç bir hak talep edemezler. Şayet vâkıf kendisinin ölümünden sonra mütevellî belirleme işini Kadı ve Müfti Efendilere havale etmiş ise ikisi birleşerek birini mütevellî tayin edebilirler. Bu kişi vakfın yeni mütevellîsi olur. İkincisi ise vâkıf vakfiyede herhangi bir şart belirtmemişse vâkıf hayatta olduğu sürece mütevellî olarak kabul görür. Vâkıf öldükten sonra evlatları ve terikelerine tayin ettiği

bir vasi ölen kişi adına bu işleri yürütür. Vakfın belirlenmiş bir vasisi yok ise Kadı Efendi bu vakfa bir müteveli tayin ederdi (Pakalın 1971: 640).

1.2.1.1.5.2.Kütüphane Görevlisi

Medreselerde görevli olarak çalışanlarda birisi de kütüphane sorumlusudur. Kurulan medreselerin genellikle hepsinde bir adet oda dersane olarak ayrılmaktadır. Çankırı da bulunan Hazımıyye, İsfendiyarzade, Mehmet Emin Medreseleri'nde birer bab dersane mevcuttur (Tarhan 2012: 33). Diğer taraftan kütüphane görevlilerinin belirli bir rehin karşılığında medrese dışında yer alan halka da kitap verilmekte olup ne kadar ücret aldıklarına dair bilgi bulunmamaktadır (Balık 2002: 4). Aynı zamanda medrese kütüphanelerinin gezilip tahkikat yapıldığı dönemin yazar, şair ve alimlerinin bu kütüphanelerden yararlandığı da görülmektedir (Çeltik 2007: 157).

1.2.1.1.5.3.Ferraş

Arapça bir kelime olup yayıcı, döşeyici, hizmetçi demektir. Cami, Mescit, İmaret gibi müesseselerin temizliğini yapan ve halı, kilim ve hasır gibi mefruşatını yayma hizmetleriyle vazifeli olanlara verilen bir addır (Pakalın 1971: 608).²⁶ Aksaray medreselerine ait olan belgelerde de görmek mümkündür lakin çokça istihdam edilen bir vazifeli değildir. Aksaray Medreselerinde ferraşlıkla ilgili yalnız bir tane örnek mevcuttur. Bu ise, Mayıs – Haziran 1731 tarihinde Aksaray'da bulunan Seyfiye Medresesindeki ferraşlık görevidir. Ferraşlık görevini babası İsmail'in ölümünden sonra Seyyid Mehmet Efendi almıştır (Temel 2008: 64).

1.2.1.1.5.4.Bevvab

Arapça bir kelime olan bevvab, kapıcı, kapı bekçisi anlamlarına gelmektedir. Osmanlı devletinin son zamanlarından itibaren mekteplerin kapılarında bekleyen kapıcılar içinde kullanılan bir tabirdir. Kapıcılık manasında “bevvabcılık” şeklinde de

²⁶ Ferraş, yeniçeri teşkilatında temizlik işini görenlerle birlikte Kabe'yi süpürenler için de kullanılır (Pakalın 1971: 608).

kullanılmıştır (Pakalın 1971: 212).²⁷ Aksaray’da bulunan Beramuni Medresesine 4 Mayıs 1707 tarihinde bevvab olarak Ali efendi namında biri tayin olunmuştur (VGM.DEFTER_01067_00054).

Medrese eğitimi sistemlerinde medreselerde öğrencilerin yatılı olarak kaldığı düşünüldüğünde, öğrencilerin ders dışı meselelerle ilgilenmemeleri, medresede eğitim ortamını bozacak olumsuz davranışların olmaması, medreseye düzensiz giriş çıkışların engellenmesi gibi durumlar düşünüldüğünde bevvabın görevinin ve medresedeki konumunun ne olduğu öğrenilmiş olacaktır (Tarhan 2012: 34).

1.2.1.1.5.5. İmam, Müezzin, Hatip ve Şeyh

Şimdiye kadar karşılaştığımız medrese yapılarında bir mescit ya da cami yapısıyla karşılaşılmaktadır. Medreselerde imam, müezzin, hatip, şeyh gibi kişilerinde görev aldığı bilinmektedir. Örneğin, 4 Haziran 1855 tarihinde İbrahim Efendinin babası Zinciriye Medresesinde İmamet vazifesinde bulunduğu esnada vefat etmiştir. İbrahim Efendinin babasının vefatı üzerine boş kalan imamet vazifesine ahaliden Niyazi oğlu Mehmet ve diğer oğlu Mustafanın görevlendirilmesi istenmiştir (00150_00038_001_001). Mart- Nisan 1698 tarihine aittir. Söz konusu tarihte imamlık vazifesine yevmi tam akçe ile Mehmet Efendi atanmıştır (VGM.DEFTER_01140_00032).²⁸

Görüldüğü üzere medreselere sadece müderris ataması gerçekleştirilmemiştir. Medreselerin derse hazırlık aşamasından, medreselerin temizliği, güvenliği gibi meselelerin de halledilmesi amacıyla atamalar gerçekleştirilmiştir. Müderrislerin namaz kıldırarak salahiyyete sahip olmalarına rağmen hemen hemen her medreseye bir de imam ataması gerçekleştirilmiştir. Böylelikle her kim hangi işten anlıyorsa o işin kendisinden yapması beklenmiş ve bunun içinde uygun ortam oluşturulmaya çalışılmıştır.

²⁷ Mevlana'nın türbesinin türbedarlarına verilen addır. Türbe kapısını açıp kapamamakla mükellef olmaları bu isimle anılmalarına neden olmuştur (Pakalın 1971: 212).

²⁸ 4 Aralık 1709 tarihine ait Hurufat defterine göre Başbaki Kulu Mehmet Ağanın bir mescid de inşa ettirmiştir. hatta bu mescid yakınına bir de Han ı Cedit adıyla bir de han inşa ettirmiştir. bu tarihte mescidin imamı Hüseyin vefat etmiş ve yerine Mustafa namında biri imam olarak tayin edilmiştir (01067_00055).

1.2.2. Medresede Öğrenci Olmak Ve Derslerin İşlenişi

Osmanlı medreselerinde ders gören öğrenciler farklı isimlerle zikredilmekteydi. Bunlardan en yaygın olanı talebedir. Bu kelimenin yanı sıra “suhte, danışment, müstaid, talib-i ilim” gibi kelimelerde öğrenciler için kullanılan diğer isimlerdendir (Hızlı 2002: 430). Bunlar arasında bir takım anlam farklılıkları vardır. Mesela suhte (softa), medreselerde eğitim gören öğrencilerden ilk seviyedekilere verilen isimken, danışment, muhtasarat eğitimini bitiren suhteye verilen addır (İzgi 1997: 50 – 53).

Medresede dersler sabah ve ikindi olmak üzere iki devre olurdu. Fakat icazete esas olan dersler sabah dersleriydi. Hücre denilen medrese odaları genellikle icazet alma seviyesine gelmiş, danışment denilen öğrencilere verilirdi (İpşirli 1993: 464). Ortalama bir medresede 10 – 15 oda bulunurdu. Medrese odalarında kalmak için her öğrenci barındığı medrese içerisinden, başka medreseden veya benzer kurumlarda görevli güvenilir birini kefil göstermek zorundaydı. Bir öğrencinin, medresede oda sahibi olması için kefil olması yeterli değildi. Öğrencinin aynı zamanda kurallara uyan, derslerini takip eden, iffet ve namusuna düşkün biri olması gerekiyordu (Cihan 1999: 178). Medrese hücreleri aslında bir talebe için olmakla beraber zorunluluklar sebebiyle bazı hücrelerde üç dört talebenin kaldığı da oluyordu. Oda sahibinin rızasıyla refik²⁹ denilen ikinci bir talebe bulunurdu. Ayrıca kıdem sahibi talebenin yemeğini pişirmek, mangalını yakmak, odasını temizlemek, çamaşırını yıkamak, suyunu getirmek üzere çömez veya sarf mollası adı verilen bir talebe aynı odada kalırdı (İpşirli 2003: 331).

İhtiyaç sahibi talebeler üç aylarda ve özellikle ramazanlarda medresenin tatil olmasından faydalanıp, kasaba ve köylere dağılırlar, buralarda imam-hatiplik, vaizlik yaparlar, çocukların yetişmesine yardımcı olurlar ve diğer din hizmetleriyle halkı irşad ederek elde ettikleri parayla geçinmeye çalışırlardı (İpşirli 1993: 388). Cerre çıkma denilen bu uygulamaya üç aylar dışındaki haftalık tatillerde de çıktıkları görülmektedir. Zira Kanunname-i Ehl-i Hiref³⁰te, mollalar ve diğer cerciler Salı ve Persembe

²⁹ Refik: Arkadaş, Yoldaş, Ortak, Yamak (Sami 1317: 668).

³⁰ Ehl – i Hiref: Sanat sahibi esnaf demektir. bkz: (Pakalın 1971: 509).

günlerinden başka günlerde dolaşamaz ve camilerde cer yapamaz kaydından bu anlaşılmaktadır (Taşkın 2008: 355).

Osmanlı Devleti'nde eğitim hizmetleri parasızdı. Vakıflar eğitim ve öğretimin yanında öğrencilerin iâşe ve ibate ihtiyaçlarını da karşılıyordu. Bunların yanı sıra öğrencilerin günlük ihtiyaçları için belli bir miktar ücrette tayin edilirdi. Mesela Molla Gürani Medresesi öğrencileri günlük beş akçe ücret alıyordu (Baltacı 2005: 569). Öğrenciler ayrıca aldıkları yevmiyeye ek olarak pişmiş ve hazır şekilde sunulan iki öğünlük yemekleri içinde, eğer et bulunmuyorsa, imarette etin verilmediği zamanlarda et akçesini isteme hakkına sahiptiler. Bunların dışında mütevellî ve nazırın gözetiminde öğrencilere yaylakıye³¹, bahariye³² ve nehariye³³ adı verilen yan ödemeler de yapılabiliyordu (Hızlı 2002: 431). İstanbul'dan taşraya giden öğrencilerin yol masrafları hazine tarafından karşılanmakta, kıyı bölgelerine gideceklerin güvenliği gemi kaptanlarınca, iç bölgelere gidecek olanların ise yol üzerindeki kadılarca sağlanmaktaydı (Cihan 1999: 179).

İlim ehline destek olunması bir gelenektir. Bu yüzden medrese civarındaki yerlerden, medreselere giyecek, yiyecek, kışlık odun gönderiliyordu. Hatta bazen cizyeden muaf tutulmak şartıyla, çeşitli gruplar tarafından medresenin temizlik malzemeleri karşılanıyordu (Cihan 1999: 180). Diğer taraftan medreseye kabul edilen öğrenciler yaşla ilgili herhangi bir sınırlamaya tabi değillerdi. Her yaş grubundan insan medreselerde eğitim görebiliyordu. Öğrencilerin tahsil süresi önceleri 8 – 9 yıl civarındayken, Kanuni devrinin ortalarında 5, 1576'da ise, medrese öğrencilerinin Sahn-ı Seman'a kadar olan öğrenim süreleri 3 yıl ile sınırlandırılmıştır (Hızlı 2002: 431).

³¹ Yaylakıyye: Yaylaklardan alınan bir vergi yerine kullanılır (Pakalın 1971: 612).

³² Bahariye: Osmanlı padişahı tarafından her sene yeniçeri ağasından itibaren ocak ağalarıyla yeniçeri katibine yazlık ve kışlık olarak senede iki defa verilen elbisenin yazlık olanına denir (Pakalın 1971: 147).

³³ Nehariye: Yalnız gündüz dersine devam edenler için kullanılır, gece yatılmayan mektep (Sami 1317: 1477). Kamus – i Türki de geçen mana bu olmakla birlikte; medreseye gündüz devam eden talebelerin ihtiyaçlarının karşılanması noktasında kullanılan bir kavram olduğunu düşünülebilir.

1.2.3. Medreselerin Sınıflandırılması

Osmanlı Devleti zamanının yüksek öğretim hizmeti veren, eğitim kurumu olan medreseler de kendi aralarına çeşitli statülerde yer almaktaydılar. İçerisinde bulunduğu statüye göre hizmet veren bu medreseler çeşitli araştırmacılar tarafından sınıflandırılmıştır.

1.2.3.1. Umumi Medreseler

Umumi Medreseler de genellikle İslami ilimler ve bu ilimlerin yanında pozitif ilimler okutulmaktaydı. Genellikle kadı, müftü, müderris yetiştirmek üzere kurulmuş medreseler olup Osmanlı toprakları içerisinde devletin en ücra köşelerine kadar açılmış medreselerdir. Bu medreselerin kendi aralarında sınıflara ayrılmasında en önemli etken medrese müderrislerine verilen ücret ve medresede okutulan derslerdir. Medreseler içerisinde böyle bir sınıflandırmaya gidilmesinde en önemli dönüm noktası Fatih Sultan Mehmet dönemidir. Fatih'den sonra Kanuni döneminde de bir sınıflandırmaya yapılmıştır. Kanuni Döneminden sonra başka bir sınıflandırma olmamıştır. Medreseleri sınıflandırma geleneği Osmanlıya has bir durumdur. Umumi Medreselerin açılmasına belirli sınırlama getirilmemiştir. İhtiyaç dahilinde açılabilen bir eğitim öğretim kurumudur (Taşkın 2008: 352).

Umumi Medreseler Fatih Dönemindeki sınıflandırmaya göre, kendi içerisinde yirmili, otuzlu, kırklı, ellili(ellili dâhil, ellili hariç),sahn – 1 seman ve altmışlı medreseler olmak üzere altı gurup sınıflamaya tabi tutulmaktadır (Baltacı 2005: 121 – 122). Umumi Medreseler daha sonra Kanuni Döneminde de bir sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Buna göre medreseler,

1. İbtida – i Hâriç
2. Hareket – i Hâriç
3. İbtida – i Dâhil
4. Hareket – i Dâhil
5. Musıla – 1 Sahn
6. Sahn – 1 Seman

7. İbtida – i Altmışlı
8. Hareket – i Altmışlı
9. Musıla – ı Süleymaniye
10. Hamise – i Süleymaniye
11. Süleymaniye
12. Dâr'ül Hadis

sıralamasına tabi tutulmuştur. Bu sıralama Osmanlı Devletinin son yıllarına kadar devam etmiştir (Taşkın 2008: 353 – 354). Bunlar içerisinde Süleymaniye Medresesi hem bir umumi medrese hem de bir ihtisas medresesidir. Süleymaniye içerisinde genel olarak sağlık ve fen bilimleri alanlarında eğitim vermiştir (Zorlu 2008: 615 – 617). Bunların yanı sıra Süleymaniye Medreselerinde Dar'ül Hadis Medresesi en üst düzey ihtisas medresesi olarak da karışımıza çıkmaktadır.

Sonuç olarak Süleymaniye Medreselerini de umumi medreseler içerisinde kabul etmek gerekmektedir. Yukarıdaki sınıflandırmada Dar'ül Hadis'in ayrıca belirtilmiş olmasının sebebi en üst düzey eğitim veren yer olduğunu belirtmektir. Ayrıca Dar'ül Hadis'in üst kısımda yer almasının bir nedeni de diğer medreselerdeki eğitim başarıldığı takdirde bu alanda ihtisas yapılabileceğini göstermek ve bu alanda çalışma yapmak isteyenlerin bu zorlu yoldan geçmelerinin şart olduğunu da belirtmek istedikleri kanaatindeyiz.

1.2.3.1.1.Yirmili Medreseler

Fatih dönemi medrese derecelendirilmesine göre müderrisine yirmi akçe verilen medreselere yirmili medreseler denilmektedir. Bu medreselere Haşiye-i Tecrit Medreseleride denilmektedir. Bu ismin verilmesinin sebebi Seyit Cürcani'nin, Nasuriddin Tusi'nin “Tecridül İtikat” isimli eserine yazdığı Haşiye-i Tecrit isimli haşiyesinin³⁴ bu medreselerde okutulmasıdır. Yirmili Medreselerde eğitim süresi ilk başlarda iki yıl iken sonrasında bir yıla indirilirken en son üç ay olarak belirlenmiştir.

³⁴ Haşiye: Bir kitap veya varakın kenarına yazılan ve içindeki bir kelime veya fıkrayı izah ve tafsil eden ibare, derkenar (Sami 1317: 535).

Okutulan dersler Belagat, Fıkıh ve Kelamdır. Okutulan kitaplar, Mutavvel, Şerhi Feraiz ve Haşiye-i Tecrid,'dir³⁵ (Baltacı 2005: 121 – 122,Taşkın 2008: 352).

1.2.3.1.2.Otuzlu Medreseler

Medreselerde yapılan derecelendirilmeye göre müderrisine otuz akçe verilen medreselerdir. Bu medreselere Miftah Medreseleri de denilmektedir. Bu ismin verilmesinin sebebi medreselerde Belagat dersinde Şerhi Miftah'ın okutulmasıdır. Otuzlu Medreselerin eğitim süreleri 1529 – 30 yıllarında iki sene bundan sonraki 1597-98 yıllarında ise üç ay olarak belirlenmiştir. Bu medreselerde, okutulan dersler, Belâgat Fıkıh, Hadîs ve Kelam'dır.Bu derslerde okutulan kitaplar ise, Şerhi Miftah, Tenkih ve Tavzih Mesabih ve Haşiye-i Tecrit olarak belirlenmiştir³⁶(Baltacı 2005: 122,Taşkın 2008: 352).

1.2.3.1.3.Kırkılı Medreseler

Müderrislere verilen ücret değerlendirmesinde müderrisine kırk akçe verilen medreselere kırkılı medreseler denilmektedir. Telvih de denilen kırkılı medreselere bu ismin verilmesinin sebebi Taftazani'nin Fıkıh dersiyile ilişkili olarak kaleme aldığı

Telvih adlı eserinin bu medreselerde okutulmasıdır. Eğitim süreleri 1535 – 36 tarihinde iki veya üç yıl civarında iken,1575 – 76 tarihinde en az üç ay 1597 – 1598 tarihinde “Haric” medreseleri arasında sayılmış ve beş ay olarak belirlenmiştir.

Bu medreselerde Belagat, Fıkıh, Hadis ve Kelam³⁷, gibi dersler okutulmuştur. Bu derslerde ise Miftahül Ulum ile Meani Şerh – i Miftah, Şerh – i Mevakıf, Sadru'sh –

³⁵ Bu kitapların öğrenciler tarafından tam anlaşılması için Sarf'tan, Emsile, Bina, Maksud, İzzî, Merah; Nahivden, Avamil, İzhar, Kafiye kitapları ya da bu seviyedeki Şerh – i Şemsiye, Şerh – i Tevali, Şerh – i Metali, Şerh – i İsağoci gibi gramer kitaplarını Usul – ı Fıkha ait Telvih gibi eserlerin ya tamamıyla ya da bir kısmını okumaları gerektiğini de aktarmaktadır (Baltacı 2005: 122).

³⁶ Bu kitaplardan başka Miftah, Meani, Sadru'sh Şeria kitaplarının Fatih tarafından okutulmasını tayin buyurduğu Katip Çelebi tarafından aktarılmaktadır. Bunlara ek olarak El – Gurre Fi'l – Mantık kitabının da okutulmuş olabileceği düşünülmektedir (Baltacı 2005: 123).

³⁷ Kelam yerine “Usulu – ı Fıkıh” yazılmıştır. Okutulan kitap olarakta Taftazani'nin Tavzih adlı eseri yazılmıştır (Baltacı 2005: 123).

Şeria, Hidaye ve Telvih , Mesabih, Tavzih adlı ders kitapları okutulmuştur (Baltacı 2005: 123, Taşkın 2008: 352)³⁸.

1.2.3.1.4.Ellili Medreseler

Müderresinin aynı kırklı medreseler gibi günlük 40 akçe aldığı medreselerdir. Bu medreseler “ellili dâhil” ve “ellili haric” olmak üzere iki guruba ayrılmaktadır(Taşkın 2008: 352).

Haric Medreselerinin eğitim süreleri 1538 – 39 tarihinde bir yıl iken, 1575 – 76 ve sonrasında beş ay olarak belirlenmiştir. Haric Medreselerinde Fıkıh, Hadis ve Kelâm gibi dersler okutulmuştur. bulunurken, Hidaye, Mesabih ve Şerhi Mevakıf kitapları ders kitabı olarak okutulmuştur³⁹.

Dâhil Medreselerinin ise eğitim sürelerinin, 1539 – 40 tarihinde bir yıl, 1597 – 98 tarihinde ise altı ay olduğu bilinmektedir. Fıkıh, Hadîs, Tefsîr ve Usûl-ı Fıkıh gibi dersler okutulmuştur. Bu derslerde Hidâye, Buhârî, Keşşâf, Beyzâvî ve Telvîh gibi ders kitapları okutulmuştur (Baltacı 2005: 124 – 125, Taşkın 2008: 352).

Elli Hariç Medreseleri'nin Osmanlı Devletinden önce hüküm süren hükümdarların, oğulları, kızları veya devlet erkânı tarafından yaptırılmaları söz konusu iken Osmanlı devlet adamlarının yaptırdıkları medreseler de bu sınıf içerisinde yer alıyordu. Ellili Dâhil Medreselerin Osmanlı padişahları, şehzadeler, valide ve hanım sultanlar tarafından yaptırıldığı bilinmektedir. Diğer taraftan okutulan dersler açısından Ellili Dahil ve Ellili Haric Medreseleri arasındaki fark çok yoktur. Ellili Haric ve Ellili Dahil Medreseleri arasında yaptıran kişilerden kaynaklı bir farklılık vardır. Bu medreseleri açan kişilerin açmış oldukları eğitim öğretim kurumlarında görev almak itibar açısından bir fark oluşturabilir. Nitekim müderrisler bakımında Osmanlı padişah

³⁸ Katip Çelebi, Fatih'in kırklı medreselerde Şerh – i Mevafık ve Şerh – i Mekasid okutulmasını emir buyurduğunu aktarmaktadır (Baltacı 2005: 124).

³⁹ Katip Çelebiye göre Fatih Elli Akçelik Haric Medreselerde “Hidaye” kitabının okutulmasını istemiştir (Baltacı 2005: 124).

ve şehzadeleri tarafından yaptırılan medreselerde ders vermek, görev yapmak bir itibar meselesi olduğu söylenebilir (Hızlı 2008: 270).

1.2.3.1.5.Sahn-ı Semân Medreseleri

Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'da kurduğu sekiz medreseye verilen isimdir. Bu medreseler Osmanlı Devleti eğitim anlayışında önemli bir dönüm noktasını teşkil etmektedirler. Sahn – ı Seman Medreseleri bu önemlerini Süleymaniye Medreseleri kurulana kadar devam ettirmiştir. 1540 – 41 ve 1556 – 57 tarihlerinde tahsil süreleri birer sene, 1597 – 98 tarihinde ise en az altı ay olduğu bilinmektedir. Sahn-ı Semân medreselerinde Akaid, Fıkıh, Hadîs, Tefsîr ve Usûl-ı Fıkıh, dersleri okutulmuştur. Bu medreselerde, Akaidi'n-Nesafiyye ve Şerh – i Akaidu'l- Adûdiyye Devvânî, Hidâye, Buhârî, Keşşaf ve Beyzâvî, Telvîh ve Şerh – i Adûd kitapları ders kitabı olarak okutulmuştur (Baltacı 2005: 125-26, Taşkın 2008: 353).

1.2.3.1.6.Altmışlı Medreseler

Bu medreseler müderrislerin derecelendirilmelerine göre altmış akçe alan müderrislerdir. Eğitim seviyesi olarak Sahn-ı Seman'dan yüksek olmalarına karşın öğrencilerin gördüğü eğitim süresi olarak Sahn-ı Seman Medreseleriyle aynı zaman süresinde eğitim vermektedirler. Bu Medreselerde okutulan dersler Fıkıh, Hadis, Kelâm, Usûl-ı Fıkıh ve Tefsir'dir. Derslerde ise Hidâye ve Şerh-i Ferâiz, Buhârî, Şerh-i Mevâkîf, Telvîh ve Keşşaf kitapları ders kitabı olarak okutulmuştur (Baltacı 2005: 126, Taşkın 2008: 354).⁴⁰

⁴⁰ Okutulan bu kitaplardan başka Mantıktan Esirüddin Mufaddal b. Ömerü'l – Ebheri(ö.1264)'nin İsağocisi hakkında Osmanlı irfan camiasında müteaddit şerhler yazılmış olması bu eserlerin medrese ehli tarafından bilindiğinin bir göstergesidir. Şayet böyle bir şerh yazmak için eseri görmek yeterli değildir. Örgün olarak eserin okutulmuş olması gerekir ki şerh ve izaha ihtiyaç doğsun(Baltacı 2005: 126). Osmanlı Yükselme döneminde ki eğitimin son derece ileri seviyede olduğu bir dönemde sadece Esirüddin'in eseri değil başka ilim erbabında eserleri bu dönemde okunması muhtemeldir. Bunlardan bir tanesi de Yıldırım Bayezid Döneminin meşhur müderrisi (Molla Fenari) (ö. H.834/M.1430 – 31)'nin Üveysetü'l – Efkâr fi İhtiyari Uli'l – Ebsar adlı aklı ilimlere ait eseri H. 1304'te İstanbul'da basılan mantık ilmine dair eserinin de son zamanlara kadar Osmanlı medreselerinde okutulduğu anlaşılmaktadır (Adıvar 1982: 17).

II.Beyazıd, Amasya, Edirne ve İstanbul'da inşa ettirdiği üç önemli külliye içerisinde medreseler kurmuştur. II. Bayezid İstanbul'da kurduğu medresede Şeyhülislamın da müderrislik yapmasını istemiştir. Dönemin Şeyhülislam'ı Zenbilli Ali Efendi vakfiyeye göre haftada bir gün ders vermeye başlamıştır. Ancak zamanla Şeyhülislamın yoğun işlerinden dolayı medreseye gidemez duruma gelince yerine "ders vekâleti"⁴¹ adıyla ilmi yeterliliğini ispatlamış kıdemli bir müderrisin şeyhülislam adına ders verme usulu getirilmiştir (İpşirli 2003: 328).

Fatih Dönemindeki tek Altmışlı Medrese Ayasofya Medresesidir. Ayasofya Medresesi bir Altmışlı Medrese olup müderrislerin yevmi altmış akçe alması gerekirken bazı dönemlerde bu kurala dikkat edilmemiştir. Bunlar içerisinde en önemlisi Ali Kuşçu'dur. Ali Kuşçu Ayasofya Medresesinde müderris olduğu vakit yevmi 200 akçe almıştır (Baltacı 2005: 132).

1.2.3.2.İhtisas Medreseleri

Osmanlı eğitim sistemi içerisinde yer alan ihtisas medreseleri genel medreselerin dışında, alanda uzmanlaşmayı gerektiren medreselerden olup, bu uzmanlaşma İslami ilimlerde olduğu gibi pozitif ilimlerde de olabiliyordu. İhtisas medreselerini, Darülhadis, Darüşşifa ve Darülkurra olmak üzere üç grupta sınıflandırılabilir (Baltacı 2005: 81)

1.2.3.2.1.Dar'ül Hadisler

Osmanlı ihtisas medreselerinde Darül Hadisler, Hz. Peygamber'in söz, fiil ve davranışlarını esas olan hadis ilminin öğretilmesi üzerine kurulmuş eğitim müesseseleridir. Hadisler için usul, ahkâm, kavaid ve ıstılah mevcut olacağından hadis ilmini öğrenmek isteyenlerde veya hadis öğretecek müderrislerin sarf ve nahiv gibi lisan kaidelerine hâkim olmaları gerekmektedir (Pakalın 1971: 398). Bu müderrislerin lügat ilmine de hâkim olmalarının yanı sıra, hadislerin rivayet edileceği dile ilgili olarak Arapça kelimeleri ezberlemeleri gerekmektedir. Darül Hadislerde hadis ağırlıklı ders

⁴¹ Ders vekaleti için bkz (İpşirli 1994: 183 – 184).

işlenmekte olup dikkate alınan en meşhur ve en makbul olanlar olmuştur. Bunlar Buhârî, Müslim, Ebu Davut, Tirmizi, Nesei ve İbni Mace'dir. Toplam altı kaynağı cami olduğundan bunlara Kütüp – i Sitte denir (Taşkın 2008: 354 – 355). Buhari ve Müslim daha güvenilir olduklarından dolayı “sahih” unvanını almıştır. Bu kaynakların tamamını sahih kabul edenler de olmuştur.⁴²

Kanuni Sultan Süleyman zamanında, Süleymaniye Camisi'nin karşısına yaptırılan Darül Hadis bu medreselerin önemli yapılarından bir tanesidir (Pakalın 1971: 398). Dâru'l-Hadîs Medreselerinde hadis ilminden rivayet, dirayet, isnat, terâcim-i ahval ve tenkid-i ahvâli rivayete dair mevzular okutulmakla beraber bu meseleler rivayetleriyle birlikte ezberlettirilirdi. Medreselerde okutulan Hadis kitapları genellikle Sahîh-i Buhârî, Sahîh-i Müslim gibi hadis kitaplarıydı. Diğer taraftan bunların şerhleri ve usûl-i hadise dair eserler takip edilir, müderrislerine, hadisle meşguliyetlerinden dolayı “muhaddis”⁴³ denilirdi. Darül Hadis Medreselerinde talebe olabilmek için umum yani genel medreselerde eğitimin tamamlanması ya da Darül Hadis seviyesinde eğitime sahip olmak gerekiyordu. Bu medreselerin programlarına dair bilgi mevcut değildir. Bu yüzden hangi kitaplar ne derece okutulduğu bilinmemektedir (Baltacı 2005: 82).

1.2.3.2.2.Darüşşifalar (Tıp Medreseleri)

Osmanlı ihtisas medreselerden birisi de Darüşşifa olarak isimlendirilen Tıp Medreseleri'dir. Darüşşifanın ilk örneklerine Türkiye Selçukluları zamanında rastlamakta mümkündür. Bunlara örnek olarak, Aksarayda, Türkiye Selçuklu Sultanlarından hangisi tarafından yaptırıldığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, bir Darüşşifadan bahsetmek mümkündür (Topal 2009: 93 – 94).⁴⁴ Osmanlı Devleti zamanında ise ilk Darüşşifa'nın Bursa'da Yıldırım Bayezıt zamanında (Hicri 802) yaptırıldığı bilinmektedir. Diğer medreselerde olduğu gibi Osmanlı Darüşşifaları da İslâm dünyasında daha önce kurulmuş olan Darüşşifalar ve özellikle Türkiye Selçukluları Darüşşifaları örnek alınarak tesis edilmişlerdir. Diğer taraftan bu

⁴² bkz (Nursî 2012: 208).

⁴³ Muhaddis: Hazreti Peygamberin(SAV.) hadislerini rivayet edenler için kullanılan bir tabirdir(Pakalın 1971: 564).

⁴⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz(Aksaray Medreseleri/Darüşşifa Medresesi).

medreselerdeki öğrencilerin hem görerek hem de uygulama yaparak eğitim aldıkları bilinmektedir (Pakalın 1971: 404).

Darüşşifalar Osmanlı eğitiminin ihtisas alanını oluşturduğu gibi sağlık alanında da önemli değişme ve gelişmelerin yaşanmasına vesile olmuştur. Örneğin; Darüşşifa'ların XIX asrın ortalarına, modern hastaneler açılınca önemini yitirse de belirli bir süre daha devam etmiştir. Osmanlı son dönemine kadar varlıklarını devam ettirdikleri bilinmektedir. Tıp Medreseleri'nin baş müderrisi olan hekimbaşılardan Osmanlı Devletinde modern tıp eğitiminin başlamasında ve yeni tarz tıbbî müesseselerin kurulmasında da önemli roller üstlenmiş oldukları bilinmektedir (Ünver 1942: 195 – 207). Özellikle bu konuda ilk sırada Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi (ö.1835) ve çocukları Hayrullah Efendi ve Hekimbaşı Abdülhak Molla gelir. Behçet Efendi, hem Çiçek Aşısı Risalesi ve Risâle-i İlet-i Efrenc gibi küçük fakat önemli risaleleri ile hem de yeni Tıbbiye'nin açılmasındaki önderliği ile Osmanlılarda modern tıp eğitiminin kurucusu olarak kabul edilmektedir (İhsanoğlu ve Kaçar 2002: 155 – 174).

1.2.3.2.3.Daru'l Kurra'lar

Osmanlı eğitim sistemi içerisinde ihtisas medreseleri arasında olan bir diğer medrese gurubu ise Daru'l Kurra'lardır.⁴⁵ Hafızların Kıraat ilmini aldıkları medreseler olup hafız yetiştiren Daru'l Huffaz'lardan daha yüksek bir konumdaydı. Buradan mezun olanlara "Kurra"⁴⁶ denilmekteydi (Pakalın 1971: 399). Osmanlı Devleti zamanında Daru'l Kura'larda ders kitabı olarak Şemseddin Muhammed b. Muhammedü'l Cezeri'nin bizde "Cezerî" diye isimlendirilen eseri, ilmi kıraatten Ebû Muhammed Satıbî'nin "Sâtıbî" diye isimlendirilen Kaside-i Lâmiye adlı eseri okutulmaktaydı.⁴⁷ Sıbyan mektebini bitiren veya o seviyede eğitim almış olan bir talebe düşük sınıflı bir Daru'l Kurra'da ezberini tamamladıktan sonra yüksek seviyeli Darül Kurra'lara

⁴⁵ Dar'ul Kurrular Anadolu Selçuklarında ve Karamanoğullarında Daru'l Huffaz adını almıştır. Çok sayıda Daru'l Huffaz tesis etmişlerdir (Baltacı 2005: 69).

⁴⁶ Kurra: Hafızlarda kıraat ilmini tamamlayanlara verilen addır (Pakalın 1971: 324).

⁴⁷ Cezerî'nin Kaside – i Lamiye'ye yazmış olduğu Fethu'l Vahid isimli şerhi de bu medreselerde okutulmaktaydı (Baltacı 2005: 82).

geçebilirdi. Özellikle cami görevlileri Daru'l Kurra'larda yetiştirdi (Baltacı 2005: 68 – 69).

1.2.3.3. Medreselerde Okutulan Dersler

Osmanlı Medreselerinde İhtisas Medreseleri de dâhil olmak üzere en aşağı sınıfta yer alan medreseden başlayarak gramer, mantık, ferâiz, kelâm, belagat, usûl-i fıkıh, fıkıh, usûl-i hadîs ve hadîs ile tefsirden başlayarak dersler verilmekte olup bu derslere ait kitapların evvela muhtasarı, şerh⁴⁸ ve haşiyeleri, yüksek dereceli medreselerde ise mufassalı⁴⁹ okutulurdu (Uzunçarşılı 1988: 463).

1.2.3.3.1. Gramer

Çoğu kelimesi Arapça ve Farsça olarak kaleme alınan eserlerin anlaşılabilmesi için yazılan dile hâkimiyet önemlidir. Önceleri sarf ve nahiv dediğimiz Arapça kavaid kitabı olup muhtasar ve mufassal olarak yazılmış olan bu eserler, talebeyi asıl medrese derslerine hazırlamakta idi (Uzunçarşılı 1988: 462-463).

1.2.3.3.2. Sarf

Kelime türemeleri ve fiil çekimleri konularını işleyen temel Arapça gramer bilimine verilen isimdir. Sarf dersi içinde okutulan kitaplardan en meşhur olanları “Emsile”, “Binâ”, “Maksûd”, “İzzî”, “Merah”dır (Hızlı 2008: 34).

1.2.3.3.3. Nahiv

Arapça dilbilgisinin ikinci kademesi olan “cümle yapısı ve kuruluşu” ile ilgili konuların anlatıldığı bir derstir. Nahiv dersinde en yaygın olarak okutulan kitaplar;

1. Birgivî Muhammed Efendi'nin “Avâmil”, “İzhar” adlı kitapları,
2. İbni Hâcib'in “Kâfiye” adlı kitabı,

⁴⁸ Şerh: İzah edilerek yazılan kitap, izah etme, açma, açıklama (Sami 1317: 773).

⁴⁹ Mufassal: Uzun uzadıya anlatma, tafsilat verme (Sami 1317: 1385).

3. İbni Hisâm'ın "Mugni'l-Lebib" ve "Kavaidü'l-İ'rab" adlı eserleri,
4. İbni Mu'tî'nin "ed-Dürrtü'l-Elfiyye" adlı eseri,
5. "Molla Câmi" diye bilinen "Kâfiye" şerhi
6. Nasır b. Abdüsseyid Matrızî'nin Şerh – i Misbah
7. Kadı Beydavî'nin Kafiye özeti olan "Lübabü'l – Elbab fi İlmi'l – İ'rab"'ı (Ergün 1996: 8-11).

1.2.3.3.4.Mantık

Düşünce ve değerlendirme yeteneğini geliştiren bir ilim olup kural ve kanunlara uyulduğunda zihni hatadan koruyan ve fikrin doğru ya da yanlış olup olmadığını değerlendirerek yanlış yapma riskini aza indiren ilimdir (Uzunçarşılı 1988: 462).

1.2.3.3.5.Feraiz

Mirasa ait hükümleri hak sahiplerine taksim ve paylaşırma keyfiyetini bildiren ilime verilen addır. Verese'nin hakkı, vasiyet, ölüm borçları, ölünün gömülme işlemlerinin masrafları vs. Feraiz ilmi alanına girmektedir. Diğer taraftan miras ve varislerin hisseleri miktar ve keyfiyetlerini bildiren yani bir ölünün mal, mülk ve akarının varislerine ne suretle taksim edileceğini öğretmektedir (Şanal 2003: 151 – 152).

1.2.3.3.6.Kelâm

İslam felsefesidir. Metafizik ve pozitif ilimlerden istifade ederek doğruya ulaşmaya çalışır, Allahın varlığını ispat, peygamberlik, mead(öldükten sonra dirilme) yani Haşır vb. konuların işlendiği bir bilim dalıdır. Kelam dersinde genel olarak akaid kitapları ders kitabı olarak okutulmuştur (Hızlı 2008: 38-39).

1.2.3.3.7.Akaid

Akaidin çoğulu olan bir bilim olup islam inanç temellerini anlatılmaktadır. Allah, peygamberlere, meleklerine, kitaplarına, kadere iman; velayet, keramet, mir'ac, gibi konular işlenmektedir (Ergün 1996: 19).

1.2.3.3.8.Fıkıh ve Usul-ü fıkıh

İslam da Kuran ve Sünnet ekseninde uygulamaya yönelik olarak yasaklanan ve yapılması güzel olan davranışların uygulamasına yönelik bir ilimdir. Namaz, oruç, zekât, hac, büyü, kurban vs alanlarda insanların hangi davranışlarda bulunup bulunmaması gerektiğini ele alan İslamî bir ilimdir. Osmanlı Sisteminde fıkıh sosyal ilişkilerin anlamını sağlama vazifesini üstlenmiş bir bilimdir. Osmanlı tarihi boyunca tasavvuf, kelam vs ilimlerin varlığı veya eğitimi tartışılmaya konu olmakla beraber fıkıh hiçbir zaman tartışma konusu olmamıştır (Şanal 2003: 152).

1.2.3.3.9.Hadis ve Usul – 1 Hadis

Medreselerde verilen bir diğer ders hadis dersidir. Hz. Peygamberin(asm) sünnetini içeren hadis dersi sadece Darül Hadislerde değil medreselerde de okutulmaktaydı. Hadis ilmiyle ilgili olarak okutulan eserler çeşitlilik göstermekle birlikte genellikle Kütübü's Sitte kitapları tercih edilmekteydi (Uzunçarşılı 1988: 463).

1.2.3.3.10.Tefsir ve Usul – i Tefsir

Tefsir, Kur'ân-ı Kerim'in âyetlerini yorumlamak, özüne uygun olarak genişletmek ve anlaşılması zor olan yerlerini ve çok anlamlı kelimelerini dine uygun olarak açıklamak demektir. Tefsir kendi içinde rivayet tefsirleri ve dirayet (akla ve görüşe dayalı) tefsirleri diye ikiye ayrılır. Ayrıca çeşitli mezheplere göre de farklı tefsirler vardır. Tefsir alanının tartışılmaz iki kitabı "Kadı Beydavi" ve "Keşşaf" idi. Bunun yanında Celâleyn ve Begavî tefsirlerini okutanlar da vardı (Hızlı 2008: 35-36).

1.2.3.3.11.Belagat

Bilim olarak düzgün ve yerinde konuşma sanatının kurallarını inceler. Kendi içinde Meânî, Beyân ve Bedîf olarak üçe ayrılır. Esas amacı Kur'ân'ın ifade mucizesini ortaya koymak, İslâm dininin anlatımında konuşmacıları iyi yetiştirmek olan bu bilim, sık sık Arap edebiyatı ile de karışmıştır. Belâgatın;

1. “Me’ânî” kısmında haber ve dilek kipleri, emir, yasaklama, soru, temenni, ünlem şeklindeki ifadeler, cümle içinde kelimelerin yeri, cümleleri birbirine bağlama veya uzun cümleleri ayırma, sözü uzatma ve kısaltma gibi konular,
2. “Beyân” kısmında teşbih (benzetme), kelimeleri mecazî anlamda kullanma teknikleri, kinaye gibi konular,
3. “Bedî’” kısmında da kelimelerle ve anlamlarla ilgili süsleme sanatları, güzel söz söyleme sanatları anlatılmaktadır (Ergün 1996: 11-13).

1.2.3.3.12. Hesap ve Hendese

Hesap alanındaki kitaplar “Lemâî”, “Behaddin” (“Risale-i Bahâiye”), “Ramazan b. Celî”, “Abdürrahim” ve “Necmeddin” adlarıyla tanınan kitaplardır(Ergün 1996: 31). Osmanlı Umumi ve İhtisas Medreseleri’nde verilen dersler birbirlerinden farklılık göstermektedir. Bu derslerde okutulan kitapların her yerde aynı olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Osmanlı Devleti medrese eğitiminde XV ve XVI. Yüzyıllarda genellikle isimleri geçen kitapların dışında müderrisler, öğrencilerine başka kitaplarda okutmaktaydılar. Medreselerde okutulan kitapların kesin bir temel üzerine kurulu olmadığı müderrislerin kitap seçme haklarının bulunduğu belirli ders ve kitapların yanında bunların anlaşılmasını kolaylaştıracak başka ders ve kitaplarında okutulmaktaydı (Şanal 2003: 151-152).

II. BÖLÜM

2. AKSARAY MEDRESELERİ

Tarih içerisinde önemli bir yere sahip olan Aksaray, medrese konusunda da farklı bir konumdadır. Konya ve Kayseri gibi büyük merkezlere yakın olması ona bir avantaj sağlamış ve eğitim konusunda onu ileri noktalara taşımıştır. Bu hususu Aksaray’da açılan medreselerde görmek mümkündür.

2.1.Aksarayî İbrahim Efendi Medresesi

Aksarayî İbrahim Efendi Medresesi ile ilgili çok fazla bilgi mevcut değildir. Bu medresenin 22 Haziran 1863 tarihinde Aksaray’da meydana gelen sel felaketinden önce sekiz odası bulunmaktaydı. Şehir içi mahallesinde bulunan medrese sel felaketinde tamamen yıkılmıştır (Gül – Özdil 2013: 225). Sel felaketi sonrasında tekrar inşa edildiğine dair herhangi bir bilgi mevcut değildir.

2.2.Baş Bakı Kulu⁵⁰ Mehmet Ağa Medresesi

Baş Bakı Kulu Mehmet Ağa Medresesini, Mehmet Ağa namında biri inşa ettirmiştir. Bu medrese muhtemeldir ki XVII. yy’da inşa edilmiştir. Çünkü bu tarih öncesine dair herhangi bir bilgi mevcut değildir. Bizi bu kanaate sevk eden en önemli etken yukarıda da bahsetmeye çalıştığımız gibi bu medreseyle ilgili bilgi ve belgenin olmamasıdır (Temel 2008: 52).

⁵⁰ Baş Bakı Kulu: Maliye baş müfettişlerine verilen isimdir (Pakalın 1971: 160).

Baş Bakı Kulu Mehmet Ağa Medresesiyle ilgili ilk kayıt hurufat defterlerinde yer almaktadır. Mart-Nisan 1698 tarihinde imamlık vazifesine yevmi tam akçe ile Mehmet Efendi atanmıştır (VGM.DEFTER_01140_00032).⁵¹ Şubat- Mart 1727 tarihinde Baş Bakı Kulu Mehmet Ağa Medresesine Mehmet Emin Efendi müderris olarak tayin olunmuştur (VGM.DEFTER_01143_00033).⁵² Mart-Nisan 1730 tarihinde Baş Bakı Kulu Mehmet Ağa Medresesinde yevmi bir akçe ile imamlık yapmakta olan Mehmet Efendinin ölümü üzerine bu görev Süleyman Efendiye verilmiştir (VGM.DEFTER_01144_00029).

Şubat-Mart 1731 tarihinde Baş Bakı Kulu Mehmet Ağa Medresesi Mescidinden Sebil Mescidi diye bahsedilmektedir. Buradan hareketle Baş Bakı Kulu Mehmet Ağa Medresesi Sebil Mahallesinde olmalıdır (Temel 2008: 53). 30 Ocak 1759 tarihinde Baş Bakı Kulu Mehmet Ağa Medresesi mescidine yevmi tam akçe ile imam tayin edilen Süleyman Halife öldüğü için onun yerine oğlu Seyyid Mahmut Halife tayin edilmesi için Aksaray Naibi Mustafa Efendiye bir arzuhal yazılmıştır. Naib Mustafa Efendi de Seyyid Mahmut Halifenin, Medresenin mescidinde imamlık vazifesine babasının bıraktığı şekilde devam etmesini uygun görmüştür (VGM.DEFTER_01056_00079). 26 Mayıs 1780 tarihinde Baş Bakı Kulu Mehmet Ağa Medresesi, Hüsamaddin Zaviyesi ve Beramuni Medresesinin müderrislik hissesinin dörtte birini Seyyid Mustafa, dörtte birini ise Seyyid Mehmet Efendi ellerinde bulundurmaktaydılar. Seyyid Mustafa ölünce Seyyid Mustafanın hissesini almak için çocukları Seyyid Mehmet ve Seyyid Ahmet Efendiler Aksaray Naibi Seyyid Mustafa Efendiye başvurmuşlardır. Naib Mustafa Efendi de dönemin Şeyhülislamı Mevlana Mehmet Efendiye durumu arz etmiştir (00261_00037).⁵³

⁵¹ 4 aralık 1709 tarihine ait Hurufat defterine göre Baş Bakı kulu Mehmet Ağanın bir mescid de inşa ettirmiştir. hatta bu mescid yakınına bir de Han ı Cedit adıyla bir de han inşa ettirmiştir. bu tarihte mescidin imamı Hüseyin vefat etmiş ve yerine Mustafa namında biri imam olarak tayin edilmiştir (VGM.DEFTER_01067_00055).

⁵² Şubat- Mart 1727 tarihinde Hüsameddin Zaviyesine de müteveli olarak Seyyid Mustafa Efendi tayin olunmuştur (VGM.DEFTER_01143_00033).

⁵³ Osmanlı Devletinde müderris atamaları her dönemde farklı kişilerce yapılmıştır. XVI. yüzyıl sonlarına kadar müderris atamaları Kazasker tarafından yapılırken bu yüzyıl sonrasında bazı üst düzey medreselere atamalar Şeyhülislamlar tarafından yapılmıştır. 17. yüzyıl sonrasında Şeyhülislam müderris atamalarında yetkili kişi haline gelmeye başlamıştır. XVIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra ise ,müderrislik imtihanı dahil, yetkili kişi Şeyhülislam olmuştur (Bkz: İpşirli 2006: 468 – 470).

Baş Bakı Kulu Mehmet Ağa Medresesine zaman içerisinde atamalara devam edilmiştir. 24 Mayıs 1786 tarihinde Hüsameddin Zaviyesi ve Beramuniye Medresesine Seyyid Abdurrahman Efendi dörtte birlik müderrislik hissesi ile tayin olunmuştur (VGM.DEFTER_00265_00012). 22 Ocak 1794 tarihinde Baş Bakı Kulu Mehmet Ağa Medresesinde müderris olarak görev yapmakta olan Seyyid Mehmet Efendinin ölmesi üzerine yerine oğulları Seyyid Abdurrahim ve Seyyid Süleyman Efendiler müderris olmak istemektedirler. Bu isteklerini dönemin Aksaray Kadı Naibi Seyyid İbrahim Efendiye iletmışlerdir. Seyyid İbrahim Efendi de Şeyhülislam Mehmet Arif Efendiye durumu bildirmiştir (VGM.DEFTER_VGM.DEFTER_00267_00015). 20 Mayıs 1801 tarihinde Baş Bakı Kulu Mehmet Ağa Medresesinde Seyyid Mehmet Efendi müderris olarak görev yapmaktadır. Seyyid Mehmet Efendinin vefat etmesiyle birlikte boş kalan müderrisliğe Seyyid Mehmet Efendinin oğulları, Seyyid Müslim ve Seyyid Hacı Halil Efendiler tayin olunmak istemişlerdir. Aksaray Naibi de Şeyhülislama durumu arz etmiştir (VGM.DEFTER_00270_00034).

Baş Bakı Kulu Mehmet Ağa Medresesinde 12 Nisan 1816 tarihinde Seyyid Kasım Efendi oğlu Seyyid Hüsam Efendi müderrislik yapmakta iken vefat etmiştir. Seyyid Hüsam Efendinin vefatından sonra yerine müderris ataması için Şeyhülislam Mevlana Seyyid Mehmet Efendiden talepte bulunulmuştur (VGM.DEFTER_00278_00201). Baş Bakı Kulu Mehmet Ağa Medresesi Sultan Abdülmecid döneminde Haziran-Temmuz 1860 tarihinde bir berat verilmiştir. Bu tarihte Aksaray'da bulunan Baş Bakı Kulu Mehmet ve Beramuni Medreseleri ile Hüsameddin Zaviyesi ve Muhsin Çelebi Mahallesi Mescidi mamur ve hizmetlerini yapmaktaydı.

Atama berat'ında bu durum şu şekilde ifade edilmektedir:

Camide beş vakit namaz eda edilir, medresede nafi ilimler neşredilir. Zaviyede ise tarikat ayini icra edilir. Gelip gidenlere de hergün yemek verilmektedir. Baş Bakı Kulu Mehmet Ağa Medresesi müderrisliğine bu beratla Mustafa Halife tayin edilmiştir (Konyalı 1974: 1307 – 1308).

Baş Bakı Kulu Mehmet Ağa Medresesi günümüze ulaşamamıştır. Aksaray tarihi ile ilgili hem yukarıda bahsetmiş olduğumuz Abdülmecid Dönemine ait kayıttan hem de

VGM ve BOA kaynaklarından elde edilen bilgilere göre bu medresenin vakfiyesine ulaşılamamıştır. Vakfiyesine ulaşılamadığı için de medresenin ne zaman yapıldığı tam olarak tespit edilememektedir. Baş Bakı Kulu Mehmet Ağa Medresesi ve Hüsameddin Medresesi⁵⁴ bazı belgelerde birlikte zikr edilmiştir. 1877-1878 senesinde yeni hükümet konağı civarında bulunan Hüsameddin Medresesi ve Baş Bakı Kulu Mehmet Ağa Medresesinde harap bir vaziyette bulunduğu için eğitim öğretim yapılamamıştır. Medresenin tamir edilmesi için İbrahim Efendi namında aynı mahallede ikamet eden bir kişi kendine vazife edinmiş ve bununla ilgili çalışmalar yapmıştır (BOA.EV.MKT.CHT.00082_00082).

Baş Bakı Kulu Mehmet Ağa Medresesi ile ilgili daha sonraki yıllara ait bilgi ve belge mevcut değildir. Muhtemeldir ki bu medrese 1877-1878 yılındaki tadilattan sonra farklı bir isimle anılmaya başlanmıştır.

2.3.Bedriye(Köhne) Medresesi

Medresenin Danişmendliler'den Nizameddin Yağıbasan oğullarından Bedreddin Yusuf tarafından yaptırıldığı kabul edilmektedir (Konyalı 1974: 1308).⁵⁵ Bedriye Medresesi, Aksaray'ın Taşpazar Mallesinde bulunan Cıncıklı Cami civarındadır. Medrese'nin orijinal yapısı günümüze ulaşamamıştır. Yıkılan medrese yerine 1909-1910 yılında kesme taştan iki katlı ve yedi odalı medrese yapılmış ve aynı tarihte Kadızade İbrahim Efendi de müderris olarak tayin olunmuştur. Cumhuriyet Döneminde ise İl Özel İdaresi bu medreseyi satışa çıkarmış. Bu Medreseyi *Kadıoğulları* ailesi tarafından satın alınmıştır (Konyalı 1974: 1309). Medrese şimdi metruk bir vaziyette

⁵⁴Hüsameddin Medresesi(Hüsamiye) Gündoğdu mahallesinde olduğunu daha önce yapılan araştırmalarda görülmektedir (Konyalı 1974: 1325). Fakat medresenin Yeni hükümet konağı civarında olduğuna dair bilgiler de mevcuttur (BOA.EV.MKT.CHT.00082_00082). Hüsameddin (Hüsamiye) Medresesine dair ayrıntılı bilgi ilgili bölümde verilecektir.

⁵⁵ Bedreddin Yusuf, Kılıçarslan'ın oğlu I. Gıyasüddin Keyhüsrev İstanbulda menkub(dert ve meşakâtlere maruz kalmış, Rütbeden düşürülmüş) ve sürgün hayatı yaşarken Bedreddin Yusuf, kardeşleri Muzafferüddin Mahmut ve Zahirüddin ile işbirliği yaparak Zekeriya isminde birini İstanbul'a göndererek Gıyasüddin Keyhüsrev'i Konya'daki Selçuklu tahtına çağırılmışlardır (Konyalı 1974: 1308 – 1309).

bulunmaktadır. Bedriye Medresesi halen *Kadioğulları* ailesinin mülkü olma özelliğini korumaktadır.

Bedriye ismine Osmanlı Devleti döneminde 1476 – 77 yılında Aksaray vakıflarının tesbit edildiği defterde rastlamak mümkündür. Fatih zamanında bu medrese Emir Hoca namında bir kişi tasarrufunda bulunmaktadır. Bugün Bedriye Medresesinin de içinde yer aldığı Taşpazar Mahallesiinde bir tarla medreseye gelir olarak vakfedilmiştir (Konyalı 1974: 505). 1500 – 1501 yılında II. Bayezid adına yapılan Karaman İli Tahrir defterinde de bu medrese aynı isimle deftere kaydolunmuştur. II. Bayezid zamanında medresenin tasarrufu Mevlana Hacı Halife'dedir.

II. Bayezid döneminde Bedriye Medresesinin gelirleri:

- a. Taşpazarı yanında zemin
- b. Medrese yanında üç hücre
- c. Alaca Kervansarayı, Kervansarayın 12 sehimi

Kanuni döneminde Bedriye Medresesi gelirleri:

- a. Bir tarla
- b. Üç hücre
- c. Bir kervansaray(geliri 190 Akçedir) (Konyalı 1974: 525, 639).

Bedriye Medresesinin Karamanoğulları beyliği döneminden beri faal bir tedrisat dönemi geçirmiştir. Osmanlı Devleti de Karamanoğullarından devr almış olduğu Bedriye medresenin eğitim öğretim faaliyetini daha da geliştirerek devam ettirmiştir. Kanuni devrinden sonra Bedriye Medresesi ile ilgili bilgilerde bir kopukluk olsa da M.1700'lerden sonra medreseyle ilgili bilgilere ulaşmak mümkündür.

2 Mart 1710 tarihinde Bedriye Medresesine yevmi bir akçe ile Seyyid Abdülkerim Efendi müteveli olarak tayin edilmiştir (VGM.DEFTER_01067_00055). 4 Ağustos 1712 tarihinde Bedriye Medresesi mütevellisi Seyyid Abdülkerim Efendi vefat edince yerine Seyyid Ali Efendi yevmi bir akçe ile müteveli tayin olunmuştur (VGM.DEFTER_01067_00056). 4 Ocak 1718 tarihinde Bedriye Medresesine dört akçe

ile Müderris olan Ahmet'e beratını kaybettiği için yeni berat verilmiştir (VGM.DEFTER_01067_00057). Bedriye Medresesi mütevelliliğine Eylül-Ekim 1727 tarihinde yevmi bir akçe ile üzerinde bulunduran Seyyid Mehmet Efendinin ölmesi üzerine mütevellilik Seyyid Ali Efendiye verilmiştir (VGM.DEFTER_01143_00034).

Bedriye Medresesinde bazı dönemlerde müderrislikten çekilmeler de meydana gelmiştir. Mesela Ekim – Kasım 1732 tarihinde müderris Şeyh Ahmet dört akçe ile kendi rızasıyla müderrisliği Mehmet'e bırakmıştır. Temmuz – Ağustos 1756'da Mehmet'in ölmesi üzerine dört akçe ile müderrislik görevi oğlu Mehmet'e verilmiştir (Temel 2008 : 59). Bedriye Medresesinde Mayıs-Haziran 1758 tarihinde yevmi bir akçe ile mütevellilik vazifesinde bulunan Seyyid Abdurrahim ve Seyyid Mehmet'in babaları Seyyid Ali Efendi oğulları lehine mütevellilik vazifesinden ayrılmıştır (VGM.DEFTER_01056_00078). Ekim-Kasım 1758'de müderris olan Mehmet'in ölmesi üzerine bu göreve Mustafa ve Mehmet Emin kardeşler atanmıştır (VGM.DEFTER_01056_00079). 1763'te dört akçe ile müderrislik yapan Mustafa ve Mehmet Emin kardeşlerden Mustafa kendi rızasıyla hissesini kardeşi Mehmet Emin'e devr etmiştir (VGM.DEFTER_01057_00057).

Medreselere yapılan atamalarda dikkat edilecek hususlar belirli kurallara tabi tutulmuş olsa da bazı dönemlerde kadılar bu konuda inisiyatif almışlardır. Mart-Nisan 1768 tarihinde yapılan atamada da bu durumu görmek mümkündür. Bedriye Medresesinde yevmi bir akçe ile mutasarrıflık vazifesi Seyyid Abdülkerim ve Seyyid Mehmet Efendilerdedir. Söz konusu tarihte Seyyid Mehmet Efendinin ölmesi üzerine Seyyid Mehmet Efendinin çocukları Seyyid Mustafa ve Seyyid Osman Efendiler mütevellilik vazifesinin kendilerine verilmesini bir arzuhalle talep etmişlerdir. Lakin o süreç içerisinde Bedriye Medresesinin vakıflarını idare edecek kişi bulunmamasından dolayı medresenin mütevelliliğine, Minarecik Mahallesi sakinlerinden, Yusuf Efendi getirilmiştir. Seyyid Mustafa ve Seyyid Osman Efendilerin arzuhallerindeki talepleri kadı tarafından uygun bulunmamış ve mütevellilik Yusuf Efendide kalmıştır. Söz konusu tarihte Bedriye Medresesinde İmamlık kadrosu da bulunmaktadır. Açık bulunan imamlık kadrosuna sabık mutasarrıf müteveffa Seyyid Mehmet Efendi'nin çocukları

Seyyid Mustafa ve Seyyid Osman Efendiler yevmi bir akçe ile tayin olunmuşlardır (VGM.DEFTER_01057_00060).

Bedriye Medresesine dair verilen bilgilerde de kronoloji takip edilmeye çalışılsa da bu dönem dönem mümkün olmamaktadır. Bedriye Medresesiyle ilgili 1768-1769 yılından sonra Mayıs- Haziran 1793 tarihine kadar belgeye ulaşılamamıştır. Bu durumda aradan geçen yaklaşık 25 yıllık sürece dair yorumlar yapılmasına engel teşkil etmektedir.

Bedriye Medresesine Mayıs-Haziran 1793 tarihinde yevmi bir akçeyle mutasarrıf olarak görev yapmakta olan Seyyid Ali Efendi ,ne zaman atandığına dair bir belgeye ulaşamamıştır. Seyyid Ali Efendinin çocukları mutasarrıflık vazifesi için herhangi bir talepte de bulunmamışlardır. Böyle bir talep olmadığı için de mutasarrıflık vazifesi Seyyid Mehmet Efendi namında birine tevcih edilmiştir (VGM.DEFTER_00530_00082). 1700'ler boyunca Bedriye Medresesinde tedrisata ara verilmeden devam edilmiştir. M. 1700'lerde faal bir şekilde kullanılan medrese 1800'lerde de eğitim öğretim faaliyetlerine devam etmiştir.

Bedriye Medresesinde Ağustos – Eylül 1806 tarihinde dört akçe ile müderrisliğe, Mehmet Emin Efendinin çocuksuz ölmesi üzerine, sınavla Abdullah Nuri Efendi getirilmiştir (VGM.DEFTER_00532_00076). Sistemli bir şekilde başkalarına devredilen müderrislik vazifesi, kişinin müderrisliği devredeceği erkek evladı veya akrabasından erkek kimse yoksa, sınavla başarı derecesine göre el değiştirmiştir. Abdullah Nuri bu vazifesine 1813-1814 yılına kadar devam etmiştir. 14 Nisan 1815 tarihinde Bedriye Medresesinin müderrisliğine üçte birlik hisse ile Seyyid Mehmet Emin Efendi oğlu Seyyid Şeyh Hacı Ömer Efendi tayin olunmuştur. 24 Kasım 1816 tarihinde yine üçte birlik hisse ile Ahmed oğlu Seyyid Hafız Ali müderrisliğe tayin olunmuştur. 15 Kasım 1873 tarihinde ise Ahmed oğlu Mehmet Emin Efendi'ye müderrislik vazifesi verilmiştir (VGM.DEFTER_04151_00066).

Hurufat defterlerinde de yeterince bahsi geçen Bedriye Medresesi Osmanlı Devleti'nin son dönemine kadar müderris ataması yapılan bir eğitim kurumu olarak

karşımıza çıkmaktadır. Hurufat defterlerinde atamalarla ilgili önemli bilgiler mevcut olsa da medresenin fiziki durumunun ne durumda olduğunu anlamak adına evkaf nezaretine ait vesikalara da bakmak gerekmektedir. Osmanlı Arşivinde tasnif edilen belgelerden elde edilen bilgiler ışığında Bedriye Medresesinin XIX. yy'daki durumu hakkında bilgi verilecektir.

1880-1881 yılında Bedriye Medresesinin bir müddetten beri harap bir vaziyette idi. 1880-1881 senesinden önce medresede eğitim öğretim faaliyetinin yapıldığını gösteren bilgiler mevcuttur. Kısmen yukarıda Hurufat Defterlerindeki kayıtlardan Beramuni Medresesinin harap vaziyete gelmeden önceki durumu hakkında bilgi vermeye çalıştık.

Bedriye Medresesi, harap olduktan sonra Minarecik Mahallesi sakinlerinden Eyuboğlu Hasan Efendi 1880-1881 senesinde harap olan medresenin bulunduğu arazi üzerine kendisine bir ev inşa etmiştir. Kerim Feyzioğlu İbrahim Efendi Bedriye Medresesinin harap olan arazisi üzerine Eyüboğlu Hasan Efendinin kendi mülkü gibi kullanmasına itiraz etmiştir. Sancak merkezi olan Niğde'ye bir arzuhal yazmak suretiyle birtakım taleplerde bulunmuştur. Kerim Feyzioğlu İbrahim Efendi sancak merkezine göndermiş olduğu arzuhal'de; şayet Medresenin harap vaziyetinden sonra medrese arazisi Eyüboğlu Hasanın şahsına verilmiş ise ne suretle verilmiştir? Eyüboğlu Hasan Efendiye bu arazi verildikten sonra ne gibi bir fayda sağlanmıştır? Eğer Eyuboğlu Hasan'a Bedriye Medresesi arazisi verilmişse bunu gösterir bir belge gönderilmesi hususlarından bahsetmektedir. Görüldüğü üzere mahalle halkından Eyüboğlu Hasan Efendinin yapmış olduğu hareketin doğruluğu sorgulanmıştır. Bu sayede Bedriye Medresesi maksadına uygun kullanılmaya çalışılmıştır. Netice itibarıyla Eyüboğlu Hasan'ın Bedriye Medresesinin içinde bulunduğu harap vaziyetten istifade ederek medrese arazisini gasp etmeye çalışmasına müsaade edilmemiştir. Eyüboğlu Hasan'ın yapmış olduğu bu hareketinden dolayı gerektiği şekilde cezalandırılması talep edilmiştir. Çünkü yapılan tahkikat neticesinde Hasan Efendinin suçlu olduğu tespit edilmiştir (MF.MKT_01546_00405). Görüldüğü üzere, Bedriye Medresesi yıkılmasından dolayı eğitim faaliyetine kısa bir süre ara verilmişse de 1880-1881 senesi itibarıyla bu harap vaziyetten Bedriye Medresesi kurtarılmak istenmiştir

(VGM.DEFTER_04151_00066). Minarecik Mahallesiinde ikamet eden Kerim Feyzioğlu İbrahim Efendi hem Eyüboğlu Hasan Efendinin yaptıklarını hem de medresenin harap vaziyetini Sancak merkezi olan Niğde'ye bildirmiştir. Kerim Feyzioğlu İbrahim Efendinin, medresenin usulüne uygun olarak kullanılması için gerekli tedbirlerin alınması noktasında da önemli gayretleri olmuştur. XIX. yy'ın Osmanlı'sında klasik Anadolu şehirlerinden olan Aksaray'da insanların eğitim öğretime verdikleri önemi göstermesi açısından bu örnek önem arz etmektedir.

Bedriye Medresesinin Eyüboğlu Hasan tarafından gasp edilmesi önlendikten sonra Kerim Feyzioğlu İbrahim Efendi medresenin idaresinin kendisine verilmesini talep etmiştir. Bu sayede Bedriye Medresesini tamir ettirecek ve aslı maksadıyla yani medrese olarak kullanılmasını sağlayacaktır. Talep ettiği şekilde Bedriye Medresesi, bu şahsa tevcih edilmiştir. O da, Bedriye Medresesini hem tamir ettirmiş hem de tamir sonrasında müderrisliğine tayin olunmuştur (MF.MKT_01546_00405). Bedriye Medresesinin 1873-1874 yılının sonuna doğru harap bir vaziyette olmasından dolayı medresede eğitim öğretim faaliyetine ara verilmiştir. Kerim Feyzioğlu İbrahim Efendinin Bedriye Medresesini tamir ettirmesi üzerine Medresedeki tedrisat kaldığı yerden devam ettirilmiştir. Tamir sonrasında Bedriye Medresesine, Musa ve Mehmet Emin Efendiler müderis olarak tayin edilmişlerdir. Mehmet Emin Efendiye verilen müderrislik görevi daha sonra İbrahim Efendiye tevcih edilmiştir. 20 Ekim 1889 tarihinde Bedriye Medresesinde Musa ve İbrahim Efendiler müderrislik yapmışlardır (MF.MKT_01546_00405).

Bedriye Medresesi yıkıldıktan sonra kesme taştan iki katlı ve yedi odalı olarak inşa edilmiştir (Konyalı 1974: 1309). Her ne kadar birinci elden kaynaklarda bilgilere ulaşamamış olsakta muhtemeldir ki medrese, Hacı Mehmet Efendi adında biri tarafından kullanılabilir bir hale getirilmiştir ki sonraki tarihlerde medresenin kurucusu olarak Hacı Mehmet Efendi bahsedilmektedir (Bay 2013: 260). Bedriye Medresesi, 1903-1904 yılına ait Maarif Nezareti Umumi Salnamesinde "Köhne" adıyla geçmektedir. 1903-1904 yılında Bedriye Medresesinin 50 talebesi bulunmaktadır. Bu tarihte Bedriye Medresesi müderrisi olarak İbrahim Efendi geçmektedir. Yine aynı

Salnamede Medresenin Kurucusu Hacı Mehmet Efendi olarak kabul edilmektedir (Bay 2013: 260).

Bedriye Medresesinde 1909-1910 Kadızade İbrahim Efendi müderris olarak tayin olunmuştur (Konyalı 1974: 1309). Bedriye Medresesi 1910-1911 tarihinde de eğitim öğretim faaliyetlerine devam etmiştir. İlgili tarihte Bedriye Medresesi Paşacık Mahallesinde bulunmaktadır ve 20 talebesi bulunmaktadır (H.1332 Yılı Konya Vilayet Salnamesi, DSCN_0285). 6 Eylül 1913 tarihinde müderrislikte Hasan namında biri bulunmaktadır. Müderris Hasan Efendi vefat edince yerine oğlu İbrahim Efendi müderrisliğe getirilmiştir (Temel 2008: 59 – 60). 1913 yılından sonra İbrahim Efendi'nin ne kadar daha Bedriye Medresesinde müderrislik yaptığına dair bilgi mevcut değildir. Lakin muhtemeldir ki son müderris İbrahim Efendi'dir. İbrahim Efendi Medreselerin kapatılması noktasında çıkan kanun'a kadar müderrislik yaptığı düşünüldüğünde 1925'lere kadar müderrislik yaptığı söylenebilir.

Cumhuriyet Döneminde medreselerin kapatılmasından sonra Bedriye Medresesi İl Özel İdaresi tarafından satışa çıkarılmıştır. Bu Medreseyi *Kadıoğulları* ailesi satın almıştır (Konyalı 1974: 1309). Bugün halen Kadıoğulları ailesinin mülkü olma özelliğini korumakta olan medrese metruk bir vaziyette bulunmaktadır.

2.4.Beramuni Medresesi

Beramuni Medresesi'nin yapıldığı tarihe ve kim tarafından yaptırıldığı kesin bilgisine ulaşılamamıştır. Lakin Konya'da 1229 – 1230 yılında Hatuniye Mescidi'nin “Kütük Minare” denilen minaresini yaptıran Danişmendoğullarından Bedreddin Beramuni'nin tarafından yaptırılmış olunabileceği ihtimali üzerinde durulmaktadır. Medresenin Beramuni ismiyle anılması bu ihtimali güçlendirmektedir.⁵⁶ Medrese, 13.

⁵⁶ Medresenin ismi Beramuni olarak geçmekte iken zaman zaman ise Beramuniye şeklinde görünmektedir. 25 Haziran 1854 tarihli Osmanlı son dönemine ait bir vesikada Beramuniye olarak geçmektedir(BOA.EV.MH.00460_00286). Beramuniye Medresesinin adıyla ilgili nakledilen bilgiye göre birtakım görüşleri aşağıda verilecektir.

Yüzyılın ilk yarısında Bedreddin Beramuni tarafından yaptırıldığı genel kanaattir (Konyalı 1974: 1313 – 1314). Beramuni Medresesinin adı 1476 – 1477 yılında Aksaray Osmanlı sınırları içine alındıktan sonra Fatih adına Aksaray vakıflarını tesbit eden defterde “Beramuni” ve bundan 25 yıl sonra Sultan II. Bayezid adına Aksaray vakıflarını ve mülklerini yazan defterde “Beramuniye” şeklinde yazılmış ve “Beramuniyye” şeklinde harekelenmiştir. Fatih defterinde ise “vakfı medrese i Beramuniyye”dir. Sultan II. Bayezid defterinde ise “vakfı medrese – i beraminiyye” olarak geçmektedir (Konyalı 1974: 1309).⁵⁷

Beramuni Medresesinin Aksaray il merkezinde yer alan Gündoğdu Mahallesi’nde yer alan yapılar arasında olduğu bilinmektedir. İbrahim Hakkı Konyalı, bahsedilen medresenin 1870’li yıllara ait bir fotoğrafının Solakyan adlı bir fotoğrafçının koleksiyonunda bulunduğunu nakletmesine rağmen bu fotoğrafa ulaşılammıştır. Beramuni Medresesi Taç kapı kalıntısı 1920’li yıllarda Sabri Bey’in Aksaray mutasarrıflığı ve Vehbi Bey’in Aksaray mebusluğu zamanında yapılmış olan ve bugün Aksaray Lisesi olarak faaliyetini sürdüren binanın avlusunda bulunmaktadır (Konyalı 1974: 1309-1310). Son yapılan araştırmalar çerçevesinde medrese kalıntısı son parçası şuan bir müddet Aksaray Milli Eğitim Müdürlüğü olarak da kullanılan binanın avlusunda bulunmaktadır. Bina şuan kullanılabilir durumda değildir. Mevcut haliyle bina metruk ve atıl bir yer olduğu için Beramuni Medresesinin Taç kapısı yok olmakla karşı karşıyadır. Şayet tedbir alınmazsa Beramuni Medresesinin son kalıntısı da ortadan kalkacaktır. Bu sebepten ötürü şuan bulunduğu yerden müzeye kaldırılması gerekmektedir.

Beramuni Medresesinin, Aksaray’daki Zincirli, Konya’daki Sırçalı Medreseleri tarzında odaları, dersaneleri bulunduğu ve kubbelerle örtülü eyvanlı bir abide olduğu taç kapısından anlaşılmaktadır. Beramuni Medresesinin ne zaman yapıldığı ile ilgili kesin bir malumat olmasa da Fatih adına Aksaray vakıflarını tespit eden İl Yazıcı defterine göre Beramuni Medresesi Vakfı yazılırken üstüne “Meremmete muhtaç ve

Arap dili kuralına göre (medrese) (müennes) olduğu için (beramuni) kelimesi ile müennes şeklinde (beramuniyye) yazılmıştır. Bu terkip Türk dili kurallarına göre çevrildiği vakit (beramuni medresesi) denilmesi doğru olur (Konyalı 1974: 1309).

⁵⁷ Konya’daki 1229 – 1230 tarihinde yapılan Hatuniyye – Kütük Minare Camii’nin minaresinde de bu kelime (Beramuni) şeklinde yazılmıştır. (Konyalı 1974: 1309)

vakfiye zayi” kaydı düşülmüştür. Demek oluyor ki Medrese Fatih zamanında harap bir vaziyette idi ve tamire muhtaçtı ki böyle bir kayıt düşüldü. Medresenin vakfiyeside kaybolduğu için Beramuni Medresesinin ne zaman ve kim tarafından yapıldığı bilgisine ulaşılammıştır (Konyalı 1974: 1310-1319).

Beramuni Medresesi, 1476 – 77 yılında Fatih adına Karaman eyaleti içinde Aksaray vilayeti vakıflarını ve mülklerini yazan defterde Beramuni Medresesi şu şekilde gösterilmektedir:

“Vakf – ı Medrese – i Beramuniye der nefis – i Aksera der tesarruf – i Mevlana Husameddin el müderris ve sermahfil mukarrer bimektub – i İbrahim Bey” bu tarihte Aksaray vakıflarının Fatih adına yazıldığında Beramuni Medresesi mevcut olup medresenin müderrisi ise Sermahfil Mevlana Hüsameddin Efendidir. Mevlana Hüsameddin’in elinde Karamanoğlu İbrahim Bey tarafından verilen bir berat olduğu yukarıdaki ibareden anlaşılmaktadır. Fatih devrinde Aksaray şehri alındığı vakit müderrisi değiştirilmemiştir. Medrese müstakil bir binadan oluşmayıp yanında bir camisi ve bir de mescidi bulunmaktaydı. Aynı zamanda Mevlana Hüsameddin o Beramuni Camii’nin de Sermahfil’i olarak görev yapmıştır. Mevlana Hüsameddin uzun yıllar vazifesine devam etmiştir. Mevlana Hüsameddin’in ne zaman vefat ettiği ve nereye defn edildiğine dair bilgiler mevcut olmamakla birlikte kızı Fatma Hatun’un mezarı Aksaray’da şimdi ortadan kaybolan Sine kabristanlığında olduğu düşünülmektedir (Konyalı 1974: 1317).⁵⁸

Medreselerin her türlü giderleri vakıflar aracılığıyla sağlanmaktaydı. Beramuni Medresesinin de giderleri vakıflardan karşılanmıştır. Beramuni Medresesi gelirleri şu şekildedir:

⁵⁸ Aksaraya dair yazılmış birtakım eserlerde Mevlana Hüsameddin ile ilgili bilgiler bulmak mümkündür. Bunlardan birinde Mevlana Hüsameddin’in kızı Fatma Hatun’a ait olduğu düşünülen bir mezar taşı mevcuttur. Bu Mezar taşı, Aksaray Belediyesi binasının altındaki depodan çıkarılmıştır. Bu taşın üzerinde şu ifadeler yer almaktaydı:

1. Tefit el merhumetun

2. Fatma Hatun

Baş taşının arka kısmında da :

1. Binti Hevace

2. Hüsameddin ayak taşı yok olduğu için ölüm yılının tespit edilememiştir(Konyalı 1974: 1318).

Fatih Döneminde Beramuni Medresesinin gelirleri:

- a. Aksaraya bağlı Cocun Köyü
- b. Kızılköy güneyinde yarım bahçe olarak tespit edilmiştir (Konyalı 1974: 505).

Beramuni Medresesinin müderrisliğine 25 yıl sonra Mevlana Muslihiddin tayin olunmuştur. Medresenin geliri mutlak yani kayıtsız şartsız medreseye mahsus değildir. Müderris Muslihiddin, medresenin vakıflarından elde edilen geliri istediği gibi tasarruf etme hakkına sahip bulunmaktadır (Konyalı 1974: 505).

II. Bayezid Dönemi Beramuni Medresesinin gelirleri:

- a. Rumdiğin Arığı altında “Kalburcu” yeri diye bilinen üç kıta zemin
- b. Çukurin tarlaları
- c. Aksaray’a bağlı Taşkedük, Tarakini⁵⁹ ili ile birlikte Çoğul⁶⁰ köyünden
- d. Dörtkavak’ta dört kıta zemin
- e. İkimermer Kavağında tarla
- f. Kızılcaköy yanında yarım bahçe
- g. Medrese yanında Mebkale⁶¹ (Konyalı 1974: 524).

Kanuni Dönemi Beramuni Medresesinin gelirleri:

- a. Yedi tarla
- b. Toğın⁶² Köyü’nden 90 akçe ve Yarım bahçe.

Medresenin gelirleri toplamı 1940 akçedir (Konyalı 1974: 639).

“Yaşlı Aksaraylıların dedelerinden işittiklerine göre medresenin bahçesinin çok genişti. Aksaray eşrafından Ali Gürün bu medrese bahçesinin 20 dönümlük bir yeri kapladığını söylemektedir. Medrese bahçesinin sınırlarını tespit ettiğimiz kadarıyla Ervah kabristanlığı olarak bilinen ve bugün şehir mezarlığı olan alanının batısı,

⁵⁹ Tarakini: II. Bayezid Dönemindeki defterlerde bu şekilde kaydı tutulan köy bugün Torukini(Doriğin) şeklinde kullanılmaktadır (Konyalı 1974: 524).

⁶⁰ Çoğul: Bu köy bugün Çağıl Köyü adıyla bilinmektedir (Konyalı 1974: 524).

⁶¹ Mebkale: Baklalık

⁶² Bazı kaynaklarda Doğın şeklinde geçmektedir(Konyalı 1974: 524).

Kalealtı Caddesi adıyla bilinen caddenin doğusunda, Gündoğdu Caddesinin güneyi ve Kurtuluş Caddesinin kuzeyinde yer alan bölgedir” (Konyalı 1974: 1318).

12 Şubat 1629 tarihli, Anadolu Kazaskeri Abdullah Efendi tarafından yazılan bir emirde Beramuni Medresesine 29 Kasım 1628 tarihinde 20 akçe ile Mevlana Süleyman müderris olarak tayin edilmiştir (Konyalı 1974: 1319). Haziran-Temmuz 1699’da Beramuni Medresesine yevmi tam akçe ile Şeyh Mustafa mütevellilik vazifesinde bulunmaktaydı (VGM.DEFTER_01140_00033). 4 Nisan 1707 tarihinde Behramiye Medresesine yevmi bir akçe ile mütevellî olan Abdullah Efendinin vefat etmesi üzerine Abdullah Efendinin yerine Mustafa Efendi yevmi tam akçe ile mütevellî tayin olunmuştur (VGM.DEFTER_01067_00057). Behramiye Medresesine, 4 Mayıs 1707 tarihinde Bevvab olarak Ali Efendi tayin olunmuştur. Aynı tarihte yevmi bir akçe ile mütevellî olan Mustafa Efendinin vefat etmesi neticesinde boş kalan mütevellilik kadrosuna Abdullah Efendi tayin olunmuştur (VGM.DEFTER_01067_00054). Burada Beramuni Medresesi, Behramiye olarak yazılmıştır. Behramiye adı bir kaç yerde daha kullanılmıştır. Bazı belgelerde Baş Bakı Kulu Mehmet Ağa Medresesiyle birlikte anıldığı için Behramiye adındaki medresenin Beramuni Medresesi olduğunu kabul etmek gerekmektedir. 1899⁶³ yılına ait Konya Vilayet Salnamesinin 298. sayfasında Aksarayda 18 Medresede 7 Müderris ve 264 tane de talebe olduğu yazmaktadır. 1899 – 1900⁶⁴ yılında 8 medrese varken 1899-1900 yılında 18 medrese olması biraz abartılı gelmektedir. Konya Vilayet Salnamesinde böyle bir bilgiye yer verilmiştir. Fakat bu bilginin yanlış yazılma ihtimali vardır. Buradan hareketle 1900’lerin başında Aksaray’da 7 Medresenin olduğu hem tarihsel olarak hemde Aksaray şehrinin nüfus yapısını düşündüğümüzde bilginin ilgili evraka yanlış girilmiş olabileceğini de akıllara getirmektedir. Bu Salnamede medreselerin isimlerine dair ayrıntılı bilgiye yer verilmemiştir. İsimleri belirtilmese de bu medreselerden biri de Beramuni Medresesi olma ihtimali vardır. Çünkü 2000’li yıllara kadar Beramuni Medresesinin taç kapısından bir parçası mevcuttu. Muhtemeldir ki Salnamede bahsi geçen medreselerden biri de Beramuni Medresesidir.

⁶³ 1317/1899-1900 KVS, s.296.

⁶⁴ 1307/1889-1890 KVS, s.126.

Beramuni Medresesiyle ilgili müderris atamalarının çoğu zaman Baş Bakı Kulu Mehmet Ağa Medresesi ile ortak yapıldığı için ataması yapılan müderrislere dair bilgiyi Baş Bakı Kulu Mehmet Ağa Medresesinde vermiş olduğumuz için burada tekrar müderrislere dair bilgi verilmemiştir.

2.5.Cedidiye Medresesi

Cedidiye Medresesinin, Aksaray'ın önce Valilik daha sonra Kaymakamlık evi olarak kullanılan binanın yerinde olduğu söylenmektedir. Medrese kerpiçten yapılmış olup 25 hücreli bulunmaktaydı. Aynı bina içerisinde Aksaray Müftülük daireside yer almaktaydı (Konyalı 1974: 1320). Cedidiye Medresesi adından da anlaşılacağı üzere Osmanlı son döneminde yapılan medreseler arasında yer almaktadır. Bu durumla ilgili belgeye ulaşılamamış olsa da isminden hareketle böyle bir yoruma gidilmiştir.

Medrese, yeni inşa edilen bir yapı olmasına karşın değişik sebeplerden dolayı bir kaç kez yıkılıp tekrardan yapılmıştır. Bu yıkımlardan ilki 22 Haziran 1863 tarihinde yaşanan sel felaketidir. Bu sel felaketi Aksaray'da çok sayıda hasara neden olan bir musibet olmuştur. Bu musibet nedeni ile çok sayıda kurum ve kuruluş zarar görmüştür. Bunlardan bir tanesi de o dönemde eğitim öğretim faaliyetlerini sürdüren Cedidiye Medresesi olmuştur. Sel felaketinin yaşandığı 22 Haziran 1863 tarihinde Kara Şeyhzade İmam Hüseyin Efendi Cedidiye Medresesi müderrisi olarak görev yapmaktadır (Gül – Özdil 2013: 223 - 225).⁶⁵ Cedidiye Medresesinin sel felaketi sonrasında 1923 yılında belirli bir bölümü tekrardan yıkılmıştır. Islâh – ı Medaris – i İslâmiye ile yeniden inşa edilmiştir (Konyalı 1974: 1320).

Sel felaketi sonrasında medresenin tekrar kurulması Müftü Hacı Şerif Efendi eliyle olmuştur. Hacı Şerif Efendi kurucusu olduğu medresede 1901-1903 yıllarında

⁶⁵Aksaray Tarihinde böyle bir sel 1777 yılından 86 yıl sonra tekrar bir daha yaşanmıştır. Bu sel'e neden olan yağmur yaklaşık 18 saat boyunca sürmüştür. Aksaray Şehrinde neredeyse tahrip etmedik yer bırakmamıştır. Hatta bu sel insanları o kadar etkilemiş olacak ki bu olaya "İkinci Nuh Tufanı" demişlerdir (Gül – Özdil 2013: 223 – 225).

müdürlük yapmıştır. Bu yıllarda Cedidiye Medresesinin 153 talebesi bulunmaktaydı (Bay, 2013:260).

Konya Yazma Eserler Kütüphanesinde bulunan 1913-1914 tarihli Salnameye göre Cedidiye Medresesi Bölcek Mahallesinde bulunmaktadır. Cedidiye Medresesinin hangi tarihte ortadan kalktığı tam olarak bilinmese de 1913-1914 yıllarında 60 talebesi bulunmaktadır (H.1332 Yılı Konya Vilayet Salnamesi, DSCN_0285). Hacı Şerif Efendiden sonra bu medrese de oğulları Hacı Hüseyin, Hacı Mehmet, Hatip Mustafa ve Ekinci Mehmet Efendi müdürlük vazifesi ile tanzif edilmişlerdir.

2.6.Darü'ş - Şifa Medresesi

Aksarayda Şifahane Mahallesi adında bir mahalle vardır. Bu mahalle adından da hareketle Aksaray'da bir Darüşşifanın bulunabileceğini söylemek mümkündür. Bazı kaynaklara göre Şifahane II. Kılıçarslan döneminde(1156 – 1192) yapıldığı düşünüldüğünde bazı kaynaklar ise I. Alaaddin Keykubat dönemine ait olabileceğini söylemektedir (Topal 2009: 93). Darüşşifaya ait herhangi bir kayda rastlanmamış olsa da yapının Hoca İbrahim bin İsmail⁶⁶ adlı bir mimarın eseri olduğu bilinmektedir.

Aksaray'da bir Darüşşifa olduğuna dair birtakım emareler bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi Şengitoğlu namında bir eşkiya adamlarıyla birlikte Ali Melik ve Ahmed namındaki kişilerin adamlarıyla Aksaray meydanında birbirleriyle mücadele etmişlerdir ve bunun sonucunda da Darüşşifaya tedavi olmak için gitmişlerdir (Topal 2009: 94).⁶⁷ İfade etmeye çalıştığımız bilgilerden hareketle Aksaray'da bir Darüşşifa bulunmaktadır lakin bu Darüşşifa sadece insanları tedavi etmek üzere mi kuruldu yoksa bir ihtisas medresesi olarak mı faaliyet gösterdi. Buna dair net bir bilgi mevcut değildir. Fakat Osmanlı Devletinin Aksaray'a hâkim olduktan sonra tutulan kayıtlarda Darüşşifa Medresesinden bahsedilmemekle birlikte sadece Kanunî Döneminde bir Darüşşifa Medresesi bulunmaktadır.

⁶⁶ Mimar Hoca İbrahim, Kelük bin Abdullah adında bir mimar yanında yetişmiştir (Topal 2009: 94).

⁶⁷ Beylikler Döneminde de Aksaray Darüşşifası kullanılmıştır. Akıl ve ruh sağlığı bozuk olanların tedavisinin yapılmış olduğu bir yerdir (Topal 2009: 94).

Üzerinde Kanunînin tuğrası bulunan 19 Ağustos 1525 tarihinde Aksaray’ da bir Darüşşifa Medresesinin bahsi geçmektedir. Bu medrese bir ihtisas medresesi olarak müstakil bir Darüşşifa Medresesi mi? Yoksa Zinciriye Medresesine mi bağlı idi? Ya da Zinciriye Medresesi bir müddet Darüşşifa Medresesi mi oldu? Bunun hakkında net bir bilgiye ulaşılamamaktadır. Lakin Fatih, II. Bayezid, Yavuz, dönemlerinde Zinciriye Medresesi mevcut bulunmakla birlikte böyle bir darüşşifasının olduğuna dair bilgi mevcut değildir. Osmanlı Dönemi için Kanunîye kadar Aksaray’da bir Darüşşifa Medresesinden bahsetmek güçtür. Lakin Kanunî döneminde Aksaray’a vazifelendirilen bir Darüşşifa müderrisi mevcuttur. Buradan hareketle Aksaray’da, Osmanlı Devri için, Kanunî Döneminden itibaren bir Darüşşifa Medresesi olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü Kanuni döneminde söz konusu Darüşşifaya yevmi 10 akçe ile Kasım Efendi müderris olarak tayin edilmiştir. Tayin emrinde Kanunî yeni müderrise Daruşşifa Medresesinde vakfın şartlarına uygun bir şekilde hareket etmesini tavsiye etmektedir. Darüşşifa Medresesi ile ilgili bir vakıf adına rastlanılmamaktadır. Fakat Aksaray’da yaşamış olan Cemaleddin Mahmut Aksarayî tarafından tıbbıa dair yazılmış olan “*Mucez üil Kanun*” adlı kitabın “*Hallül Mucez*” adıyla şerh edilmesi ve Kanunî döneminde bir Daruşşifa Medresesi müderrisinden bahsedilmesi Aksaray’da bir Darüşşifa medresesi olduğunu göstermektedir (Konyalı 1974: 1320).

Cemaleddin Aksarayî’nin bir tıp kitabını şerh etmesi Aksaray’da daha önceden de bir Darüşşifa olabileceğine delil olabilecek niteliktedir. Çünkü Selçuklu ve Beylikler Döneminden itibaren Anadolu’nun önemli şehirlerinden biri olan Aksaray’da bir hastane olması kuvvetle muhtemeldir. Dolayısıyla mutlak surette buraya tabip yetiştirmek için eğitim öğretim veren bir kurumun da olmasını gerekli kılmaktadır. Her ne kadar Konya ve Kırşehir yakın olsa da tabip olmak isteyenlerin devamlı surette başka şehirlere eğitim almaya gitmeleri hele o dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda zor görünmektedir. Bu yüzden Aksaray’da bir İhtisas Medresesi olarak müstakil bir Darüşşifa Medresesi olmasa bile, muhtemeldir ki faaliyet gösteren bir medrese içinde, tabip yetiştirilecek alanlar oluşturulmuş olması beklenmektedir.

2.7.Eskilli Mehmet Efendi Medresesi

Eskilli Mehmet Hoca Medresesi ile ilgili çok fazla malumat bulunmamaktadır. Bu medreseye dair ilk bilgilere 1901 ve 1903 yıllarına ait Maarif Nezareti Umumî Salnamelerinden ulaşılmaktadır. Medrese Hacı Hasanlı Mahallesiinde bulunmaktadır. Medresenin kurucusu Hacı Mehmet Efendi'dir. Söz konusu tarihlerde Eskilli Mehmet Hoca Medresesinde müderrislik görevini Hacı Ebu Bekir Efendi yürütmektedir. Medresenin bu yıllarda 72 talebesi bulunmaktadır (Bay 2013: 260). Eskilli Mehmet Efendi Medresesinden 1913-1914 yıllarında Eskilli Hoca Medresesi diye bahsedilmektedir. Bu yıllarda medrese Aksaray Hükümet Konağı yanında bulunmaktadır. Medrese bina olarak 1913-1914 yıllarında mevcut olsa da ne bir müderrisi ne de talebesi hakkında bilgi bulunamamıştır (H.1332 Yılı Konya Vilayet Salnamesi, DSCN_0285).

2.8.Hacı Mehmetoğlu Halil Medresesi

Hacı Mehmetoğlu Halil Medresesi ile ilgili fazla bir malumata sahip değiliz. Konuyla ilgili Başbakanlık Osmanlı Arşivinde ve Vakıflar Genel Müdürlüğü defterlerinde yapılan çalışmalar neticesinde yalnızca bir belgeye ulaşılabilmektedir. 23 Ekim 1905 tarihinde Aksaray Acem karyesinde Hacı Mehmetoğlu Halil Medresesi bulunmaktadır. Bu medresede görev yapmakta olan müderrisin müderrislik görevi bitmiştir (EV.MKT.CHT_00685_00188).

2.9.Hamidiye Medresesi

Hamidiye Medresesiyle ilgili Başbakanlık Osmanlı Arşivinde ve Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde yapılan araştırmalar neticesinde yalnızca tek bir belgeye ulaşıldı. 10 Ekim 1854 tarihinde 1854 yılında Hamidiye Medresesinin vakfına Niğde Malı Sandığından 265 kuruşluk tahsisat gönderilmiştir (EV.MH_00483_00266).

Bu bilgiler dışında bu medreseyle ilgili başka bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bu belgeye göre Hamidiye Medresesi çok büyük ve kapsamlı bir medrese olmadığı aşikârdır. Muhtemelen bu medresenin yeterli sayıda öğrencisi ve vakfı olmadığı için uzun süre kullanılamamış ve zamanla yıkılarak ortadan kaybolmuştur. Hamidiye Medresesiyle ilgili günümüze bir kalıntı ulaşmadığına göre muhtemeldir ki medrese mimari olarak küçük bir yapıda idi.

2.10. Hasan Efendi Medresesi

Hasan Efendi Medresesi ile ilgili çok fazla bilgi mevcut değildir. Bu medreseye dair ilk bilgilere 1901 ve 1903 yıllarına ait Maarif Nezareti Umumî Salnamelerinden ulaşılmaktadır. Bu medrese Bekdik Mahallesinde bulunmaktadır. Medresenin kurucusu Hasan Efendidir. Medresenin söz konusu yıllarda 11 talebesi bulunmaktadır (Bay 2013: 260).

2.11. Hüsamiye(Hüsameddin) Medresesi

Bu medrese bugün Aksaray Lisesi olarak hizmet vermekte olan binanın yerinde bulunmaktaydı. Medresenin ilk ortaya çıkışı Selçuklular dönemine rast gelmektedir. Vezir Hüsameddin Emir Çoban tarafından yapıldığı söylenmektedir. Bu medreseye Subasan Medresesi de denilmektedir. Asıl bina yıkılmış 20. Yüzyılda kesme taşla yirmi kadar hücre ve dershane yapılmıştır. Mevcut bulunan Medrese binası da 1921 yılında mutasarrıf Abdullah Sabri Karter tarafından yıktırılarak yerine idadi inşa edilmiştir (Konyalı 1974: 1325). Bu okul şimdi Aksaray Lisesi olarak eğitim öğretim faaliyetlerine devam etmektedir.

Hüsameddin Medresesi, bazı kayıtlarda Baş Bakı Kulu Medresesi ile birlikte geçmekteyken özellikle XVIII. yy'a ait olan bazı vesikalarda da Beramuni ve Cami-i Kebir Medresesiyle birlikte anılmaktadır. Baş Bakı Kulu Mehmet Ağa, Beramuni, Cami-i Kebir ve Hüsameddin Medresesine yapılan atamalarda birliktelik göze

çarpmaktadır (VGM.DEFTER_00267_00015) bunun yanısıra tamiratları için gönderilen masarifat dahi ortaktır (BOA.EV.MKT.CHT.00082_00082).

Sonuç olarak gerek Hurufat Defterlerindeki kayıtlar gerekse Evkaf Nezareti Muhasebe Kalemi ve Mektubi Kalemi Cihat Fonunda yer alan bilgiler çerçevesinde bir değerlendirme yapmak gerekirse şunları söylemek mümkündür:

Aksaray'da bulunan Hüsameddin Medresesine gönderilen tamir masrafları ve müderris atamaları dikkate alındığında, bazı belgelerde Beramuni, Cami – i Kebir, Baş Bakı Kulu Mehmet Ağa Medresesi ile birlikte anılıyor olması bu medreseler arasındaki ciddi bir bağı ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, bu medreselere yapılan müderris, mütevelli vesair atamalar birlikte yapılmıştır. konuyla ilgili teferruat Baş Bakı Kulu Mehmet Ağa Medresesi ile ilgili kısımda işlendi.

2.12.Karamanoğlu Camii Medresesi

Karamanoğlu Cami Medresesi, kim tarafından ve ne zaman yaptırıldığı bilinmemektedir. Bu tür problemler başka çıkmazları da beraberinde getirmektedir. Bu çıkmazlardan en önemlisi Karamanoğlu Cami Medresesi ismiyle anılan medrese başka bir medreseye verilen bir isim olabilme ihtimalidir. Lakin Karamanoğlu Cami Medresesinden XVII. yy'da talebe ve dersiâmlara aydan aya aylık ve erzak verilen ve Dersiâmlar tarafından ücretsiz ders okutulan bir yer olduğu da bilinmektedir.

Evliya Çelebiye göre XVII. yy'da Aksaray'da sadece Karamanoğlu Cami Medresesi yoktur. Bu medrese dışında iki tane daha medrese bulunmaktadır.

Bunlar;

1. Yılcık Medresesi
2. Sulu Medrese⁶⁸'dir (Evliya Çelebi 1992: 194).

⁶⁸ Şimdiki binasının yerinde Subatan Medresesi varmış (Konyalı 1974: 1326).

Yukarıdaki medreselerden Yılcık Medresesi hakkında ayrıntılı bilgi Yılanlı Medresesi ile ilgili kısımda verilecektir. Lakin Sulu Medrese hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamamıştır. Aynı şekilde Karamanoğlu Cami Medresesi (İbrahim Bey Medrese) ile ilgili kesin bilgilere ulaşmak mümkün görünmemektedir. Bu konuyla ilgili gerekli incelemeler yapıldığında karşımıza bir takım net olmayan bilgiler çıkmaktadır. Karamanoğlu Cami Medresesi olarak bilinen medrese Seyahatname yazarı Evliya Çelebi'nin vermiş olduğu bilgiler arasında yer almaktadır. Lakin söz konusu medreseyle ilgili Evliya Çelebinin verdiği bilgiler birtakım problemleri de beraberinde getirmektedir. Bunlardan ilki, XVII. yy da Karamanoğlu Cami Medresesi adıyla bilinen bir medrese Aksarayda var ise yeri neresidir? Bu medresenin Karamanoğlu Cami Medresesi adından başka adları da var mıdır? Eğer Karamanoğlu Cami Medresesi olarak bilinen medrese bugün hala ayakta olan Zinciriye Medresesi ise Evliya Çelebinin vermiş olduğu bilgilerde birtakım hatalar olabileceğini aklan getirmektedir.

Karamanoğlu Cami Medresesi, Zinciriye Medresesi olmuş olsa bir takım sorunlar da ortadan kalkmış olacaktır. Mesela Karamanoğlu Cami Medresesi bugünkü Zinciriye Medresesi ise ve Karamanoğlu ismiyle Seyahatname'de geçiyorsa ki o şekilde kabul etmek gerekmektedir. 17.yy da Karamanoğlu Cami Medresesi olarak bilinen medrese aslında Zinciriye Medresesidir yorumunu yapabilmemizin önündeki engel ortadan kalkmış olacaktır. Bu sayede de bir takım bilgilerde yerine oturacaktır. Eğer Evliya Çelebinin bahsettiği Karamanoğlu Cami Medresesi adıyla bilinen medrese, Zinciriye Medresesi dışında bir medrese ise o zaman Karamanoğlu Cami Medresesi Aksarayda bir dönem eğitim vermiş olan bir medresedir denilebilir.⁶⁹

Yukarıda bilgisini vermeye çalıştığımız vecihle Aksaray'da Karamanoğlu Cami Medresesi diye bir medrese bulunmamaktadır. Lakin, Karamanoğlu Mehmet Bey Caminin yan tarafında oğlu İbrahim Bey ya da onun zamanında yaşamış başka bir kişi tarafından yaptırılmış bir medrese olabileceğine dair şüphe uyandıran şey Ulu Cami yakındalarında bulunan ve yarısı okunabilir durumda olan şu kitabedir:

⁶⁹ Eğer bu isimle Aksarayda bir medrese var olmuş ise kuvvetle muhtemeldir ki Ulu Cami yakınlarda bir yerde olacaktır. Çünkü Ulu Caminin diğer bir adı da Karamanoğlu Camidir. Karamanoğlu Cami Medresesi diye bir medresenin olduğuna dair kaynaklarda bilgi mevcut değildir. Bu da ihtimaller üzerinden hareket etmemizi sağlamaktadır.

1. “ fi eyyamüdddevletüssultan
2. İbrahim bin Mehmet bin Karamanoğlu halledallahu mülkehu

“Allahın sonsuz mülkünde tecrübeli bir devlet sultanı olan Karamanoğlu Mehmet’in oğlu Sultan İbrahim devrinde...(Konyalı 1974: 1326). Bu kitabede bahsedilenler medreseden daha ziyade belki Karamanoğlu Camine (Ulu Cami) ait bir kitabedir.⁷⁰ Buradan hareketle Karamanoğlu Cami, Karamanoğlu Cami Medresesi olarak algılanmıştır. Yukarıda okunuşunu vermiş olduğumuz kitabe kısmı da muhtemeldir ki Türkiye Selçuklu Devleti yıkılışından sonra Aksaray’a hâkim olan Karamanoğlu İbrahim Bey’in Camiyi yaptırdığı esnada yazılan vakfiyeden bir parçadır.

Karamanoğlu Camii ile karıştırılan Zinciriye Medresesi tarihi süreç içerisinde farklı isimlerle anılmıştır. Bunlar: “Aksaray İbrahim Bey Medresesi”, “Medrese-i Tal”, “At Medrese”, “Aksaray Karamanoğlu Medresesi” (Ethem 1327 :704, Tekindağ 1947 :321). Karamanoğulları üzerine araştırma yapan akademisyenler Zinciriye Medresesini ifade ederken kullandıkları isimlerde dikkate alındığında Evliya Çelebinin bahsettiği medrese kuvvetle muhtemeldir ki Zinciriye Medresesidir.

Sonuç itibariyle Aksaray’da Karamanoğlu Cami Medresesi diye bir medreseye tarihi kayıtlarda ulaşmak mümkün görünmemektedir. Aslında Aksarayda böyle bir medresenin varlığından bile bahsetmek güçtür. Yukarıda da ifade edilmeye çalışıldığı gibi gerek Evliya Çelebinin Seyahatnamesinde bahsettiği medrese gerekse Konyalı’nın okuduğu kitabede bahsi geçen medrese halen mevcut olan Zinciriye Medresesidir. Konyalı’nın kitabeden aktarmış olduğu bilgiler doğrudur. Lakin muhtemeldir ki eksik olan kısımdan hareketle yanlış mana verilmiş olsa gerektir.

2.13.Külhancı Ali Dede/Pir Ali Sultan Medresesi

Külhancı Ali Dede/Pir Ali Sultan Medresesi ile ilgili çok fazla bilgiye sahip değiliz. Külhancı Ali Dede/Pir Ali Sultan Medresesi, Bab-ı Sagir (Küçük Kapı)

⁷⁰ Söz konusu kitabe ve Karamanoğulları üzerine araştırma yapanların da değerlendirmeleri dikkate alındığında Aksaray’da bulunan Karamanoğlu Cami, Karamanoğlu Mehmet Bey’in(1402–1424)oğlu İbrahim Bey zamanında (1424–1463) yapılmıştır (Topal 2009: 54).

Mahallesi'nde yer almaktadır. Medresenin ne zaman yapıldığına dair bilgi mevcut değildir. Medresenin 22 Haziran 1863 tarihli sel felaketinden önce 30 odası bulunmaktadır. Bu Sel felaketinde medresenin 14 odası tamamen yıkılmışsa da 16 odası ise tamir edildiği takdirde kullanılabilir bir seviyede olduğu bilinmektedir (Gül – Özdil 2013: 223 – 225).⁷¹ Sel felaketi sonrasında bu medresenin tekrardan inşa edilip edilmediğine dair bilgi mevcut değildir.

2.14.Melikiye Medresesi

Melikiye Medresesi ile ilgili fazla bir bilgi olmamasının yanısıra medresenin yeri de bilinmemektedir. I. Gıyaseddin Keyhüsrev Döneminde(1205 – 1211)yapılmıştır. Aksaray'ın içinde yer alan Melikiye Medresesi Fatih Döneminde tasarrufu Karamanoğlu İbrahim Bey Nişanı ile Mehmet Fakihtedir (Konyalı 1974: 507). Melikiye Medresesinin Fatih Dönemine ait vakıf kayıtları da mevcuttur (Topal 2008: 90). Melikiye Medresesi II. Bayezid döneminde Mevlana Muhiddin tasarrufundadır.

Fatih döneminde Melikiye Medresesinin gelirleri:

1. Medreseye bitişik Bahçe
2. Bir kıt'a zemindir

II. Bayezid Döneminde Melikiye Medresesinin gelirleri:

1. Medreseye bitişik bağ
2. Bir kıt'a tarla

Kanuni döneminde Melikiye Medresesinin gelirleri:

1. Medreseye bitişik bir bağ
2. Medreseye bitişik İki tarladır (Konyalı 1974: 507-640).

Kanuni döneminden sonra Melikiye Medresesine ait bilgilere ulaşılamamıştır. Kuvvetle muhtemeldirki Melikiye Medresesinin vakıf gelirleri yeterli olmadığı için sonraki yıllarda ortadan kalkmıştır.

⁷¹ Ayrıca medresenin dahil olduğu alanda yer alan mescid ve türbe de selden zarar görmüştür (Gül – Özdil 2013: 225).

2.15.Mercaniye Medresesi

Mercaniye Medresesinin ilk kaydı hurufat defterlerinde geçmektedir. Konyalı, kaleme almış olduğu Niğde Aksaray Tarihi isimli eserinde Aksaraydaki bir çok medrese hakkında bilgi vermekte iken bu medrese ile ilgili bilgi vermemesi medresenin çok da faal bir medrese olmadığını göstermektedir. Mercaniye Medresesi ile aynı isimde yer alan bir de Zaviye vardır.

II. Bayezid Döneminde Mercaniye Zaviyesi faal bir şekilde hizmetlerini yürütmekte idi. II. Bayezid Döneminde Zaviye Şahabeddin tasarrufunda bulunmakta idi. Bu dönemde Mercaniye Zaviyesinin vakıf gelirleri şu şekildedir:

1. İki müdlük, 2 tarla
2. Mamur bağın yarısı

Bir bağ yeridir (Konyalı 1974: 528 – 529).

Temmuz – Ağustos 1702 tarihinde Mercaniye Medresesinde mutasarrıf olarak bulunan İsmail'in ölmesi üzerine görev Recep'e verilmiştir (Temel 2008: 62). Mercaniye Medresesine dair bilgi ve belgeler yalnız bunlardan ibaret olması medresenin çok geniş çapta eğitim öğretim veren bir kurum olmadığını gösterdiği gibi daha sonraki yıllarda isminin de değişmiş olabileceğini akla getirmektedir. Şayet bu medresenin yeterli düzeyde vakfı olmuş olsaydı medrese daha sonraki yıllarda da faaliyet gösterebilirdi.

2.16. Molla Bali Medresesi

Molla Bali Medresesi de Mercaniye Medresesinde olduğu gibi hakkında fazlaca malumat sahibi olduğumuz bir medrese değildir. Molla Bali Medresesinde Ekim – Kasım 1704 tarihinde Muallim sıfatıyla yevmi bir akçe alan Muallim Ali bulunmaktadır. Muallim Ali, görevi kendi isteğiyle oğlu Abdurrahman'a devr etmiştir (VGM.DEFTER_01067_00054). Daha sonraki dönemlere ait de herhangi bir bilgi söz konusu değildir. Medresenin yeri ile ilgili bilgi sahibi olmadığımız gibi kim tarafından

yaptırıldığına dair de bilgi mevcut değildir. Muhtemelerdirki medrese vakıf gelirleri yetersiz olduğu için kapanmıştır.

2.17. Muzafferiyeye Medresesi

Medresenin Danişmentoğullarından Yağıbasan'ın oğlu, Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Aksaray Valisi, Muzafereddin Mahmut tarafından yapıldığı kabul edilmektedir (Konyalı 1974: 1327).⁷²

Muzafereddin Mahmut diğer kardeşleri gibi Aksaray'da bir medrese yaptırmıştır. İki parçadan oluşan özel adlar bir yere isim olarak verilmek istendiğinde ikinci parçaları atılarak birinci parçanın sonuna nisbet edatı olan arabî gramerindeki nispet (ye) si getirilmiştir. Bu da aidiyet bildirmektedir. Mesela Alaaddin Keykubat'tan Alaiyye, Muzafereddin Mahmut'tan da Muzafferiyeye yapılmıştır (Konyalı 1974: 1327). Niğde yıllığında Muzafereddin Mahmud'un Aksaray'da bir medrese yaptırdığına dair bilgi mevcuttur. Herhangibir vakfiyesi olmasa da Muzafereddin Mahmud tarafından yapıldığını kabul etmek gerekmektedir. Bu medresenin vakfiyesi de diğer Aksaray evkafı vakfiyeleri gibi günümüze kadar ulaşamamıştır. Medresenin II. Bayezid döneminde ve daha sonraki yıllarda faal olduğunu bilmekteyiz. 1958 yılında Muzafferiyeye Medresesi harap bir vaziyette de olsa mevcut olduğu bilinmektedir (Topal 2009: 90).

Bu medreseye müderris olarak Türkistan'ın Otrar şehrinden Siraceddin Ahmet görevlendirilmiştir. Siraceddin Ahmet müderris olarak görevlendirildiği medresede yapması gereken bir takım şeyler şu şekilde sıralanmıştır.

Öğrencilere irşad kapılarını açması, her ay düzenli olarak onları ziyaret etmesi, öğrencilerin hocalarını babalarından daha aziz tutmaları, vakfın şartlarına gereğince eski

⁷²Sultan I. Keyhüsrev Bizans İmparatorluğunun himayesinde ve Bizans komutanlarından Mavrozomis'in yanında menkûb bir misafirlik hayatı yaşarken Danişmentoğullarından Nizameddin Yağıbasan'ın üç oğlu onu Konya'daki Selçuklu tahtına davet için adam göndermişlerdi. Giden kardeşlerden biri de Muzafereddin Mahmut idi. Keyhüsrev'de yapmış olduğu bu iyiliği karşılıksız bırakmayarak onu Aksaray Valisi yaparak ihsanda bulunmuştur (Konyalı 1974: 1327).

müdürrisler gibi maaşını vakfın gelirlerinden alması, medresenin öğrenci ve hizmetlilerin de bu vakfın gelirlerinden maaşlarının verilmesi ve medresenin müteveli, mülazım, tahsildarlarının ve öğrencilerinin de Siraceddin Ahmet'e saygı göstermeleri beklenmiştir (Konyalı 1974: 1328).

Aksaray'a Osmanlı Devletinin hâkim olduğu dönem her ne kadar Fatih Dönemi de olsa Muzafferiye Medresesine dair ilk kayıtlar II. Bayezid Devrindedir. 1500 – 1501 yıllarında II. Bayezid adına tespit edilen Aksaray vakıfları arasında Muzafferiye Medresesinden bahsedilmektedir. Bu tarihte medrese Mevlana Âhi Ali'nin tasarrufunda bulunmaktadır.

II. Bayezid Döneminde Muzafferiye Medresesi Vakfı gelirleri:

1. Medreseye bitişik iki bahçe
2. Üç kasap dükkânı
3. Kale altında bir demirci dükkânıdır (Konyalı 1974: 1327).

Bunlar dışında Muzafferiye Medresesi ile ilgili Başbakanlık Osmanlı Arşivinde ve Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivlerinde hiçbir vesikaya ulaşamadık.

2.18.Seyfiye Medresesi

Seyfiye Medresesi Seyfeddin Aybe tarafından yaptırılmıştır.⁷³ Aybe Türkiye Selçuklu devletinde mühim vazifeleri deruhte etmiş bir devlet adamıdır. Seyfiye Medresesinin ne zaman yapıldığı tespit edilememiştir. Muhtemeldir ki 18. yüzyılın ilk çeyreğinde yapılmıştır.⁷⁴

⁷³ I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Bizans'a gittiği sırada yanında bulunan daha sonra onun Sultanlığı döneminde önemli devlet hizmetlerinde bulunan ve Denizli civarında meydana gelen bir savaşta I. Gıyaseddin şehid edildiğinde onu Konya'ya götüren ve yeni Sultan İzzeddin Keykavus'a durumu haber eden de yine Seyfeddin Aybedir.

⁷⁴ Aybe'nin I. Gıyaseddin Keyhüsrev'e bu kadar hizmetten sonra onun tarafından Aksaray'a idareci olarak görevlendirilmesi ve bu zaman zarfında yaptırması muhtemel görünmektedir (Konyalı 1974: 1329).

Seyfiye Medresesi bugün mevcut değildir. Bu medresenin yeri hakkında malumatlara da Aksaray eşrafından olan Ali Gürün Beyefendinin vermiş olduğu bilgilerden ulaşmaktayız. *Seyfiye Medresesi Hasan Güçlüer'in sahip olduğu evin köşesinden başlayarak Orta Selçuklu köprüsüne doğru inilen ve buradan Meydan Mahallesi'ne açılan ve hastaneye giden yolun sonundaki sahada idi.* Bugün Seyfiye Medresesi yerine Salih Ağa Camii yapılmıştır. Camiinin solundaki birçok mülk binaların bulunduğu alan da bu medresenin müstemilatı içerisinde yer almaktaydı (Konyalı 1974: 1329-1330). Ali Gürün'den elde edilen bilgiler çerçevesinde bugün bu medrese Nakkaş Caddesi ile Necip Fazıl Kısakürek caddesine kadar ki alanda ve yine bugün halen kullanımda olan Orta köprünün bulunduğu yeri de içine alan bir bölgede bulunmaktadır.

Seyfiye Medresesinin ne zaman yapıldığı tam olarak tespit edilememiştir. Lakin Türkiye Selçukları döneminde yapıldığını kabul etmek doğru olacaktır. Seyfiye Medresesi Karamanoğulları döneminde devam ettiğine dair bilgilere ulaşamadık. Lakin Seyfiye Medresesi Osmanlı Devleti döneminde eğitim öğretim faaliyetlerine devam etmişse ki öyledir o zaman Karamanoğulların döneminde de öğrenci yetiştirmeye devam ettiğini söylemek yanlış olmasa gerektir (Konyalı 1974: 1329). Seyfiye Medresesi, Fatih Döneminden faal bir medresedir. 1476-1477 yılında Seyfiye Medresesi Mevlana Taceddin Efendi tasarrufundadır (Konyalı 1974: 507, 1329).

Fatih Dönemi Seyfiye Medresesinin gelirleri şunlardır:

1. Aksaray'a bağlı Bektaş Köyü
2. Aksaray'a bağlı Ab Zaid Köyü. (Köy bugün mevcut değildir, baraj altında kalmıştır)
3. Medrese yanında bir arsadır (Konyalı 1974: 507, 1329).

Seyfiye Medresesi, II. Bayezid Döneminde de eğitim öğretim yapan bir kurumdur. 1500 – 1501 yılında Seyfiye Medresesi Mevlana Muhiddin adında bir müderrisin tasarrufundadır.

II. Bayezid Dönemi Seyfiye Medresesinin gelirleri şunlardır:

1. Aksaray'a bağlı Bektaşî Köyü
2. Aksaray'a bağlı Ab Zaid Köyü. (Köy bugün mevcut değildir, baraj altında kalmıştır)
3. Medrese yanında bir arsa.
4. Aksaray'a bağlı Yağmurüyüğü Köyünde mezra(şimdi burası Ankara'nın İlçesi olan Şereflikoçhisar'a bağlıdır)
5. Medresenin yanındaki Mibsale (Soğanlık)⁷⁵ arazisinin gelirleri de vakfedilmiştir (Konyalı 1974: 1329).

Kanuni Dönemi Seyfiye Medresesinin gelirleri şunlardır:

1. Bektaş Köyü'nden geliri 410 akçe olan yarım malikane
2. Ebizayid Köyünün malikenesinden senelik 1022 akçe
3. Yağmur Öyüğü mezrasının yarım malikanesi(senelik geliri190 akçe)
4. Senelik geliri 200 akçe olan bir tarla
5. Senelik geliri 10 akçe olan Mebkale(Bakla/Sebze tarlası)

Bu vakfın senelik geliri toplamda 1832 akçedir (Konyalı 1974: 640).

Medreseye vakfedilmiş mülkler 1522 – 1523 tarihli, 455 numaralı Tapu Tahrir Defterinde yer almaktadır (Temel 2008: 62). Seyfiye Medresesi 1630 – 1631 yılında yani 17.yy ilk yarısında faal bir durumdadır. 1630 – 1631 yılında Seyfiye Medresesi müderrisliğine Ahi isminde bir müderris tayin olunmuştur. Ahi adındaki müderris Bursa İskender Paşa Medresesinde görev yapmakta iken Aksaray'da bulunan Seyfiye Medresesine tayin olunmuştur (Konyalı 1974: 1331).

1679-1680 yılında Seyfiye Medresesi müderris ve mütevelliliğine Mehmet Efendi atanmıştır (Temel 2008: 63). Genel olarak Osmanlı Devletinde Medreseye müderris olarak atananlar aynı zamanda medresenin müteveliliğine de atanmışlardır⁷⁶.

⁷⁵Konyalı'nın Aksaray tarihine dair yazmış olduğu kitabın birinci cildin 528. sayfasında Mibsale(Soğanlık) yerine Mebkale(Baklalık) olarak geçmektedir.

⁷⁶ Bkz (BOA.EV.MH.01089_00146).

Bazen de mütevellilik kadrosu belirli süreliğine boş kaldığı da olmuştur⁷⁷. Seyfiye Medresesine Eylül – Ekim 1698 tarihinde mütevelliliğe yevmi bir akçe ile İbrahim Efendi getirilmiştir. Nisan – Mayıs 1700 Seyfiye Medresesinin mescidine yevmi bir akçe ile imam olan İbrahim Efendi kendi isteğiyle bu imamlık görevini Mehmet Efendiye bırakmıştır (Temel 2008: 63). 6 Nisan 1704 tarihinde ise medresenin müderrisi İsmail Efendi'dir (VGM.DEFTER_01067_00053).

Seyfiye Medresesine müderris ve müteveli atamaları düzenli olarak yapılmıştır. 15 Temmuz 1722 tarihinde müderris İsmail Efendinin ölmesi üzerine yerine oğlu Seyyid Mehmet Efendi atanmıştır. Seyfiye Medresesinde Seyyid Mehmet Efendi yaklaşık 3 ay tek başına müderrislik yapmıştır. 12 Ekim 1722 tarihinde, Seyyid Mehmet Efendinin 3 aylık müderrisliğinin ardından, medreseye ikinci bir müderris olarak Seyyid Mehmet Efendinin abisi Seyyid Hacı İbrahim Efendi atanmıştır.⁷⁸ Seyyid Mehmet Efendi Seyfiye Medresesinde müderrislik yapmakta iken bu görevi kendi rızasıyla Yusuf Efendiye devr etmiştir (VGM.DEFTER_01067_00060). Ağustos – Eylül 1728 tarihinde de medresenin müderrisi ve mütevellisi Seyyid Hacı İbrahim Efendidir. Seyyid Hacı İbrahim Efendi beratını kaybettiği için kendisine yeni berat verilmiştir (VGM.DEFTER_01144_00029).

Seyfiye Medresesine ait vakıf görevlisi atamasına dair sadece bir kayıt mevcuttur. Kronolojik sıralamaya göre gittiğimizden vakıf görevlisi hakkında bilgiyi burada zikr etmek durumundayız. Mayıs – Haziran 1731 tarihinde ferraşlık görevini babası İsmail'in ölümünden sonra Seyyid Mehmet Efendi almıştır. Lakin rızasıyla bu görevi Yusuf Efendiye devr etmiştir. Seyyid Mehmet Efendi'nin ağabeyi Seyyid Hacı İbrahim Efendi bu duruma karşı gelmiş ve Seyfiye Medresesinin ferraşlık görevini de kendi üzerine almıştır. Bunun üzerine Yusuf Efendi Kadıya gitmiştir. Kadı da ferraşlık vazifesini tekrardan Yusuf Efendiye vermiştir (Temel 2008: 64). Seyfiye Medresesine Mart – Nisan 1747 tarihinde müderris Yusuf Efendinin ölmesi üzerine müderrislik görevine oğulları Abdullah, Mustafa ve İsmail Efendiler atanmıştır. Aralık 1747

⁷⁷ Bkz (BOA.EV.MH.01094_00358).

⁷⁸ 12 Ekim 1722 tarihinde Aksaray Meydan Mahallesinde bulunan Hüseyin Ağa Camiine Salih Efendinin oğlu Seyyid Mehmet Efendi evkat 1 hamse(beş vakit) imam tayin olunmuştur (VGM.DEFTER_01067_00060).

tarihinde kardeşleriyle birlikte müderris olan Mustafa Efendi vefat etmiştir. Yerine Yusuf Efendinin diğer oğlu Yusuf getirilmiştir. Ekim 1750 tarihinde müderris olarak atanan kardeşlerden Abdullah'ın ölmesi üzerine hisse kardeşleri İsmail ve Yusuf Efendilere verilmiştir (Temel 2008: 64). Ekim – Kasım 1756 tarihinde ise müderris Seyyid Yusuf Efendinin beratı yenilenmiştir (VGM.DEFTER_01056_00076).

Ekim – Kasım 1758 tarihinde Müderris Seyyid Mehmet Efendinin ölümü üzerine elinde bulundurduğu yarım müderrislik hissesi aynı mahallede bulunan Yakup Halifeye verilmiştir. Yakup Efendi de vekil olarak Salih Efendi namında birine tevcih etmiştir. Müderrislik daha sonra Hamza Efendi namında birine tevcih edilmiştir (VGM.DEFTER_01056_00079). Kasım – Aralık 1764 tarihinde dörtte birlik hisseyi üzerinde bulunduran müderris Seyyid Yusuf'un ölümü üzerine Seyfiye Medresesi müderrisliğine Şeyh Yakup Efendi getirilmiştir. Şeyh Yakup Efendi de Seyyid Mehmet Emin Efendiye vekalet vermiştir (VGM.DEFTER_01057_00058). 5 Ağustos 1766 tarihinde yarım ve dörtte üçlük müderrislik hissesini elinde bulunduran Şeyh Yakup Efendinin ölmesi üzerine Aksaray Kadı Naibi tarafından Şeyh Yakup Efendiden boş kalan müderrislik kadrosuna Hafız Mehmet Emin Efendinin atamasının yapılması için dönemin Şeyhülislamı Dürrizade Mustafa Efendiye⁷⁹ bir arzuhal yazmıştır. Bu arzuhal üzerine Şeyhülislam Dürrizade Mustafa Efendi de Mehmet Emin Efendiyi Seyfiye Medresesine müderris olarak tayin etmiştir (VGM.DEFTER_01057_00060).⁸⁰ Temmuz – Ağustos 1774 tarihinde yevmi bir akçe ile müteveli olan Ali Efendinin akıl sağlığı yerinde olmadığı için bu göreve kardeşleri Hacı Mehmet, Mustafa ve İsmail Efendiler atanmışlardır. Ağustos- Eylül 1774 tarihinde de Seyfiye Medresesinde yevmi bir akçe ile müteveli vazifesini ifa etmekte olan Mustafa Efendi kendi isteğiyle görevi oğlu Ahmet Efendiye devr etmiştir (VGM.DEFTER_01059_00097).

Seyfiye Medresesine, Ocak – Şubat 1776 tarihinde dörtte bir hisse ile müderris olan İsmail Efendinin ölmesi üzerine bu görev oğulları Mehmet, Osman ve Yusuf

⁷⁹ Dürrizade Mustafa Efendi: Osmanlı Şeyhülislamıdır. 1702 – 1703 yılında İstanbul'da doğdu. Tanınmış İlmiye ailesi Dürrizadelere adını veren Şeyhülislam Dürrî Mehmet Efendinin oğludur. Osmanlı devletinde üç kez Şeyhülislamlık yapmıştır. Dürrizade Mustafa Efendi, 1756 – 1758, 1762 – 1767 ve 1774 yıllarında olmak üzere Şeyhülislamlık yapmıştır. Ayrıntı için Bkz: (İpşirli 1994: 38).

⁸⁰ Osmanlı Devletinde müderris atamalarında zaman zaman kurumlar arasında vazife paylaşımında değişiklikler söz konusu olmuştur (bkz: İpşirli 2006: 468 – 470).

Efendilere verilmiştir (Temel 2008: 64). 28 Nisan 1776 tarihinde dörtte bir hisse ile müderris İsmail Efendinin çocuksuz öldüğü iddiasıyla Mustafa Pınarı müderrislik kadrosuna kendisinin atamasını yaptırmıştır. İsmail Efendi'nin oğlu Osman, Mustafa Pınarı'nın yalan söylediğini dönemin kadısına bildirmiştir. Kadı'da durumu İstanbul'a yazmıştır. Yapılan tahkikat neticesinde Mustafa Pınarı'nın yalan konuştuğu Osman'ın, sabık müderris merhum İsmail Efendinin oğlu olduğu tespit edilmiştir. Bu sayede müderrislik tekrardan İsmail Efendinin ailesine geçmiştir. Kasım – Aralık 1776 tarihinde Osman Efendinin çocuksuz ölmesiyle boş kalan müderrislik kadrosuna kardeşi Yusuf Efendi getirilmiştir. Seyfiye Medresesine Aralık 1777 tarihinde ise yevmi bir akçe ile müteveli olarak Mehmet, Mustafa ve İsmail kardeşlerden Mehmet ve Mustafa'nın ölmesi üzerine hisseler kardeşi İsmail Efendiye verilmiştir (Temel 2008: 65).

Medreselerde dönem dönem habersiz bir şekilde görevini terk edenler olmuştur. Kasım – Aralık 1786 tarihinde de böyle bir olay Seyfiye Medresesinde vakî olmuştur. Aksaray Kadı Naibi dörtte üçlük hisseyi elinde bulunduran müderris Hafız Mehmet Emin Efendinin 20 seneden beri Aksaray'da olmadığı İstanbul'da müderrislik yaptığını dönemin Şeyhülislamı Ahmet Efendiye bildirilmiştir. Naib, Şeyhülislam Ahmet Hamza Efendi'den Abdullah Nuri Efendi namında birinin Seyfiye Medresesine müderris olabileceğini de yazmıştır. Abdullah Nuri Efendinin müderris olarak tayin olması için bir berat talep edilmiştir. Abdullah Nuri Efendi Naibin önerisiyle Seyfiye Medresesinin yeni müderrisi olmuştur (VGM.DEFTER_01060_00064). Abdullah Nuri Efendinin kaç akçe aldığına dair herhangi bir bilgi mevcut değildir. Eylül 1799 tarihinde de Seyfiye Medresesine bir akçe ile müteveli olan İsmail Efendi, Seyyid Abdullah oğlu Abdurrahman lehine mütevellilik vazifesinden kendi isteğiyle ayrılmıştır. Aksaray Naibi Hafız Şeyh Mehmet Efendiye de durumu bildirmişlerdir. Naib Hafız Şeyh Mehmet Efendi de duruma müsbet cevap vermiştir (VGM.DEFTER_00531_00067).

2 Temmuz 1807 tarihinde Seyfiye Medresesinin dörtte üçlük kısmına tasarrufu bulunan Seyyid Şeyh Abdullah Nuri öldürülmüştür⁸¹. Bu olay üzerine Seyfiye

⁸¹ Şeyh Abdullah Nuri'nin nasıl ve niçin öldürüldüğüne dair bilgi mevcut değildir (VGM.DEFTER_00532_00076)

Medresesinin tasarrufu dönemin Şeyhülislam'ı Ahmet Hamza Efendi tarafından oğulları Seyyid Mehmet Efendi ve Şemseddin Efendiye verilmiştir. Şeyhülislam Ahmet Hamza Efendi medreseyi Seyyid Şeyh Abdurrahman Nuri Efendinin idare ettiği gibi idare etmelerini salık vermiştir (VGM.DEFTER_00532_00076). Mart – Nisan 1816 tarihinde 1 akçe ile müteveli olan Abdullah'ın çocuksuz ölümü üzerine bu vazife, Köy Şeyhi Abdülkadir Efendiye verilmiştir (VGM.DEFTER_00534_00082). Haziran – Temmuz 1818 tarihinde ise 1 akçe ile mütevellisi Şeyh Abdülkadir'in çocuksuz ölmesi üzerine bu görev, Hafız Mehmet Emin Efendiye verilmiştir (VGM.DEFTER_00534_00083).

Seyfiye Medresesinde 10 Temmuz 1830 tarihinde dörtte üçlük hisse ile müderrislik yapan Seyyid Hüsam oğlu Seyyid Yusuf Efendi ölmüştür. Seyyid Yusuf Efendinin ölümüyle birlikte müderrislik vazifesi oğlu Seyyid Hafız Müslüm Efendiye verilmesi için Aksaray Naibi tarafından dönemin Şeyhülislamı Seyyid Abdülvahhab Efendiye bir arzuhal yazılmıştır. Bu arzuhalle Seyyid Hafız Müslüm Efendinin Seyfiye Medresesine müderris olarak tayin edilmesi istenmiştir (VGM.DEFTER_00536_00042). Muhtemeldir ki arzuhalde geçtiği haliyle Seyyid Hafız Müslüm Efendinin ataması Seyfiye Medresesine yapılmıştır.

Seyfiye Medresesinin 1839 yılında Sultan Abdülmecid'in tahta çıkması dolayısıyla yenilenen bir beratı vardır. Sultan Abdülmecid döneminde Seyfiye Medresesi müderrisliğine İbrahim oğlu Seyyid Hasan tayin edilmiştir (Konyalı 1974: 1330 – 1331). 1 Haziran 1842 tarihinde tevliyet görevi Mehmet Şemseddin ve Hasan Şükrü Efendilere verilmiştir (Temel 2008: 65). 20 Kasım 1851 tarihinde Seyfiye Medresesinin bir yıllık masarifatı 630 kuruş olmuştur. Seyfiye Medresesinin vakıflarının nereler olduğu ve varidatının nereden geldiği bilgisine ulaşamamıştır. İlgili tarihte Seyfiye Medresesi müderrisi olarak Şeyh Mehmet Şemseddin Efendi bulunmaktadır. Şemseddin Efendinin ne kadar maaş aldığına dair de herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır (EV.MH_00372_00383). 20 Kasım 1851 tarihinde Seyfiye Medresesi müderrisliğinde Seyyid Şeyh Mehmet Şemseddin Efendi bulunmaktadır. Tamirat için 500 kuruş ayrılırken 119 kuruşta medrese giderleri için ayrılmıştır (EV_MH_00372_00243).

4 Kasım 1854 tarihinde Seyfiye Medresesinin 630 kuruşluk bir giderinin Niğde Malı Hazinesinden Seyfiye Medresesi Müderrisliğine aktarıldığı görülmektedir (EV.MH_00483_00232). 27 Eylül 1857 tarihli; 1854, 1855 ve 1856 yıllarını kapsayan yıllık gelirlerini gösteren muhasebe kaydına göre: 1854 tarihinde medrese giderlerini çıkıttıktan sonra 240 kuruş, 1855 yılında giderler çıkıttıktan sonra 345 kuruş ve 1856 yılında medrese giderleri çıkıttıktan sonra 560 kuruş kalmaktadır. Toplamda üç yıl içerisinde medrese giderleri çıkıttıktan sonra 1145 kuruş kalmıştır (EV.MH_00627_00236). 4 Ekim 1854 tarihinde Seyfiye Medresesine Niğde Malı Sandığından 630 kuruş aktarılmıştır. Bu tarihte medresenin idaresi Seyyid Mehmet Efendi'dedir (EV.MH_00483_00232). Seyfiye Medresesinin, 22 Haziran 1865 tarihinde, 1862 yılına ait olan varidat⁸² ve masarifat⁸³ kayıtlarında Seyfiye Medresesinin yıllık akarları⁸⁴ ve giderlerine dair bilgilere yer verilmiştir. Bu verilen bilgilerden 1861/1862 yılında Seyfiye Medresesinin yıllık gelirine ve medresede görev yapan müderrislere dair bilgiler elde edilmiştir. 1861/1862 yılında Seyfiye Medresesinin yıllık geliri 15 para 853 kuruştur. Aynı yılda Seyfiye Medresesinde görev yapan müderris sayısı beştir. Bu beş müderrisin vazifeye ne zaman atandıkları ve ne zamana kadar Seyfiye Medresesinde görev yaptıklarına dair bilgi mevcut değildir. Söz konusu tarihte Seyfiye Medresesinde görev yapan müderrisleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

Müderris İbrahim Efendi (35 para 142 kuruş), Müderris Abdurrahman Efendi(5 para 107 kuruş), Müderris Mustafa Efendi(5 para 107 kuruş), Müderris Hüsam Efendi(5 para 107 kuruş) ve Müderris İhsan Efendi(5 para 107 kuruş) (EV.MH_01094_00354).

Seyfiye Medresesinin, 1863 Mart başından 1864 yılı şubat ayına kadar devam eden bir yıllık varidat ve masarifat kayıtları bize önemli bilgiler vermektedir. Aksaray kazasının yıllık aşar hissesinden 20 para 1047 kuruş gelir elde edilmektedir. Bu elde edilen gelirin belirli bir miktarı müderris maaşlarına giderken belirli bir miktar da

⁸² Varidat: 1. Bir adam veya ailenin emlak vesairenden aldığı hasılat veyahut kira. 2.Bir devletin vergi vesairenden senevî aldığı meblağ (Sami 1317 :1481). Evkaf ıstılahınca: Vakıflara girdisi sağlanan nakdi gelirler.

⁸³ Masarifat: İshraf ile aynı kökten gelir (Sami 1317: 718) Evkaf ıstılahınca: Vakıflardan elde edilen gelirlerin harcanması.

⁸⁴ Akar: Daima akan cari (Sami 1317: 43). Evkaf ıstılahınca: Vakıfların gelirleri için kullanılan bir tabirdir.

medresenin tamir masraflarına ayrılmıştır. 1863 yılında Seyfiye Medresesinde dört müderris görev yapmaktadır. Bu müderrisler şu şekildedir:

Müderris İbrahim Efendi(31 para 163 kuruş), Müderris Abdurrahman Efendi(22 para 122 kuruş), Müderris Mustafa Efendi(22 para 122 kuruş), Müderris Adem Efendi(22 para 122 kuruş) (BOA.EV.MH.01094_00358).

Seyfiye Medresesinin 16 Haziran 1865 tarihli muhasebe kayıtlarına göre 1864 yılında Aksaray kazasının aşar hissesinden 10 para 1048 kuruşluk akarı mevcuttur. Söz konusu tarihte Seyfiye Medresesinin mütevellisi Mustafa Efendidir. Medresede görev yapan müderrisleri ise;

İbrahim Efendi, Abdülhamid Efendi, Hüsam Efendi, Mustafa Efendi ve İhsan Efendidir. Bunlar içerisinde derecesine göre maaşı yüksek ve düşük olanlar bulunmaktadır. İbrahim Efendi 10 para 229 kuruş alırken diğer müderrislerin tamamı 172'şer kuruş almışlardır. Seyfiye Medresesinde 1864 yılında 5 müderris görev yapmaktadır (BOA.EV.MH.01089_00146).

1862 yılına ait varidat ve masarifat kayıtları ile 1864 yılına ait kayıtlar incelendiğinde 1864 yılına ait kayıtlarda bir önceki döneme oranla medresenin varidatında bir azalma görülmektedir. Varidattaki bu azalmayla birlikte, medresede görev yapan müderris sayısı değişmemekle birlikte müderrislerin yıllık aldıkları para ve kuruşlarda önemli ölçüde azalmalar meydana gelmiştir. 1872 yılının Mart başından başlayıp 1873 Şubatına kadar geçen bir yıllık zaman diliminde Seyfiye Medresesine ait akarlar şu şekildedir:

Aksaray Kazasının aşar hissesinden 20 para 217 kuruş ve Yağmur Höyüğü karyesinin aşar hissesinden 5 para 3488 kuruş akarı mevcuttur(EV.MH_01662_00092). 1872 senesinde Seyfiye Medresesi vakfının genel giderleri 12 para 2501 kuruştur.⁸⁵

⁸⁵ Medresede görev yapanların toplam maaşları 10 para 661 kuruştur. Bütün medreselerde olduğu Seyfiye Medresesinde de Muhasebe Harcı adı altında bir para alınmaktadır. Bu sene alınan Harç ise 20 para 166 kuruştur. Diğer senelerde alınan harçlara göre bu alınan muhasebe harcı biraz fazladır. 1863 senesinde

Seyfiye Medresesi Osmanlı Medrese sistemi içerisinde çok da öne çıkmayan bir medresedir. Çünkü Osmanlı Medreselerin önemini doğrudan gösteren şey, müderrislerin yevmi olarak aldıkları maaştır. Mesela İstanbul’da bulunan Katip Mehmet Bey Medresesinde müderrislik yapan Muhyiddin Efendi yevmi 20 Akçe almaktadır. Almış olduğu günlük 20 akçeden dolayı bu medreselere “Yirmili Medrese” denmektedir. Bu medreseler, Osmanlı medrese sistemi içerisinde yer alan alt düzey bir eğitim kurumudur (Baltacı 2005: 221). Bu tasnifte de öne çıkan etkenlerin başında ise medresenin Osmanlı eğitim sistemi içerisindeki önemi, medresenin türü (Daru’l Hadis, Daru’t Tıb gibi), ders veren hocanın kapasitesi, medrese vakıflarının yeterli olması gelmektedir (Baltacı 2005: 133 – 134).

2.19. Seyyid Ahmet Medresesi

Seyyid Ahmet Medresesi Bölcek Mahallesiinde bulunmaktadır(Temel 2008: 66). Seyyid Ahmet Medresesi çok büyük ve köklü bir medrese olmasa gerektir çünkü, medreseye dair ilk bilgilere XVIII. yy’da rastlanmaktadır. Seyyid Ahmet Medresesine 9 Mayıs 1720 tarihinde Şeyh Ali Efendi beratsız bir surette hem mütevellî hem de müderris olarak tayin olunmuştur (VGM.DEFTER_01067_00059). Temmuz-Ağustos 1729 tarihinde ise Seyyid Ahmet Medresesinin müderrisi ve vakfın mütevellisi olan Şeyh Ali Efendi Nevşehir’e gideceği için müderrislik ve mütevellilik görevlerini Mehmet Efendiye devr etmiştir. Nisan – Mayıs 1731 tarihinde müderris ve mütevellilik görevlerine Mehmet Efendi devam etmiştir (VGM.DEFTER_01144_00030).

2.20. Tacîye Medresesi

Dere mahallesiinde, Milli Eğitim Müdürlüğünün kuzeydoğu köşesinde bulunmaktadır. Kitabesi mevcut değildir. 13. yy’ın ikinci yarısında Taceddin Mutez tarafından yaptırıldığı tahmin edilmektedir. Aksaray’da medrese inşa ettiren Taceddin

13 para 16 kuruluş alınmıştır (BOA.EV.MH.01094_00354). H. 1863 senesine ait muhasebe harcı ise 1862 yılına göre daha da azdır ki bu yılda 2 para 19 kuruluş muhasebe harcı alınmıştır.

Mutez Mevlana'dan müderris olarak Kayserili Şerafeddin'i talep ettiğine dair rivayetler de vardır. 1970'lerde Aksaray'da yapılan incelemelerde Taciye Medresesine ait olduğu düşünülen bir taç kapısı yer almaktadır (Topal 2009: 92). Bu medreseye ait olduğu söylenen Taç kapının nerede olduğuna dair bilgi edinilememiştir.

2.21.Yılanlı (Mariyye) (Ebubekir Buk'u⁸⁶) Medrese

Yılanlı Medrese Sebil Mahallesinin sonlarında Ervah Kabristanına giden yol üzerinde bulunmaktaydı. XVII. yy'da Aksarayda üç medrese bulunmaktadır. Bunlardan biri de Yılandık Medresesidir (Evliya Çelebi 1992: 192). Medrese çini bezeme duvarlara sahiptir. Bu duvarlardaki çinilerin yılanı andırdığından hareketle bu medreseye Yılanlı yani Mariyye adı verilmiştir. Yılanlı Medresesinin 1970'lere ulaşmış olan mimari yapısı şu şekildedir: 1970'li yıllara kadar kısmen (tek duvarla) ayakta durabilen Yılanlı Medresesinin duvarın yüksekliği 4 metreden fazladır. Duvar geniş bir kavis oluşturduğu için kubbe ile üstü örtülü bir kısmının olduğu anlaşılmaktadır. 20 sene evvel bu kavisli duvarın kısmen yıkıldığına dair bilgilerin olmasından hareketle 1950'li yıllara kadar binanın ekseriyetinin ayakta olduğunu söylemek mümkündür. Kalan son duvarı da bir evin duvarı yapılmış ve medresenin son duvarı da ev içine dâhil edilerek günümüze ulaşması sağlanmıştır (Konyalı 1974: 1326). Lakin bugün medresenin yeri tespit edilememiştir.

Yılanlı Medrese, Türkiye Selçuklu Devleti ya da Danişmentoğullarına ait bir medrese olduğu tahmin edilmektedir (Konyalı 1974: 1327). Yılanlı Medrese kadim yani eski bir medrese olarak bilinmektedir (Evliya Çelebi 1992: 192). Yılanlı Medresesinin diğer adı Ebubekir Buk'ası'dır (Temel 2008: 67). Buradan hareketle Kayseri Subaşı Seyfeddin Ebubekir tarafından yaptırıldığı düşünülmektedir. Kitabesi günümüze kadar gelmediği için Yılanlı Medresesinin ne zaman yapıldığına dair net bir bilgiye ulaşılamamıştır (Konyalı 1974: 1322).

⁸⁶ Buk'a: Memlük kültürünün etkisiyle "Buk'a" adıyla medreseye hazırlık niteliğinde eğitim yapan kurumdur. Ayrıntılı bilgi için (İpşirli 1992: 386).

Vakıf Defterlerinde bahsedilen Ebubekriye Medresesi ile Yılanlı Medresesinin aynı medrese olma ihtimali kuvvetle muhtemeldir. Yılanlı Medresesinin adı her ne kadar Mariyye ismiyle de biliniyor olsa Mariyye adından ziyade Yılanlı adı kullanılmaktadır. Yılanlı Medresesiyle ilgili genel olarak kullanılan isim ise Yılanlı Medrese nam – 1 diğer Ebubekir Buk’udur (BOA.EV.KSD_00029_00104). Buradan hareketle bu medresenin diğer bir adı Ebubekir Buk’u dur. Buradan hareketle vakıf kayıtlarında geçen Ebubekriyye Medresesinin de Yılanlı Medrese olduğunu söylemek mümkündür. II. Bayezid Dönemi tutulan deftere göre Ebubekriyye namında bir medrese vardır. Bu deftere medresenin giderlerini karşılamak için bir takım yerler vakfedilmiştir(Konyalı 1974 : 505,1323). Ayrıca Ebubekriyye Medresesi bu dönemde tamire muhtaç bir durumdadır.

Fatih Döneminde Ebubekriyye Vakfının gelirleri şu şekildedir:

- a. Medresenin yanında yarım bahçe
- b. Değirmenin 3 sehim
- c. İki tarla.

Fatih Döneminde Yılanlı Medresesi Müderrisi Mevlana Abdüllatifdir (Konyalı 1974: 505).

II. Bayezid Döneminde bu medreseden “Bubekriyye” olarak bahsedilmektedir. Bu dönemde medresenin gelirlerinde çok bir artış yaşanmamıştır.

II. Bayezid Döneminde Bubekriyye olarak geçen medresenin gelirleri şu şekildedir:

- a. Medrese yanında yarım Bahçe.
- b. Değirmenden üç hisse.
- c. “Safra” Köyü civarında iki kıta zemin.

II. Bayezid Döneminde de Yılanlı Medresesinin yine Mevlana Abdüllatif tasarrufunda yer almaktadır (Konyalı 1974: 525). Kanunî Döneminde Ebubekriyye Medresesine rastlanmamıştır.

Yılanlı Medresesi/Ebubekir Buk'ası ile ilgili tespit edilebilen ilk atama bir mütevellî atamasıdır. 1679 – 1680 tarihinde Yılanlı Medresesi vakfının mütevellîliğine Mehmet Efendi atanmıştır. Yılanlı Medresesi ile ilgili Haziran 1694 tarihinde boş bulunan mütevellîlik kadrosuna Ali Efendi atanırken (Temel 2008: 68) 30 Aralık 1712 tarihinde ise Yılanlı Medresesine günlük bir akçe ile mütevellî ve nazır olarak Mısırî Mustafa Efendi görev yapmıştır. Mısırî Mustafa Efendi beratını kaybettiği için Mustafa Efendiye tekrar berat verilmiştir (VGM.DEFTER_01067_00056).

Beş sene kadar bu görevini ifâ eden Mısırî Mustafa Efendi Şubat-Mart 1717 tarihinde müderrisliği kendi rızasıyla oğulları Seyyid İbrahim ve Seyyid Mehmet'e bırakmıştır. Yılanlı Medresesine yapılan müderris, mütevellî ve diğer vakıf görevlisi atamalarının bu kayıttan sonra, aynı kişiler üzerinde toplandığı görülmektedir. Temmuz-Ağustos 1746 tarihinde Yılanlı Medresesinin müderrisliğine ve tevliyetine, yarım akçe ile Abdurrahman Efendi ölümü üzerine Cafer Efendi getirilmiştir. Mayıs-Haziran 1750 tarihinde ise yarım akçe ile müderris ve mütevellî olan Cafer Efendi ölmesi üzerine yerine Osman Efendi görevlendirilmiştir (Temel 2008: 68).

Yılanlı Medresesine yapılan müderris atamalarının belgelerinin bir çoğuna ulaşılamamıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivinde yapılan tasnif çalışmaları neticesinde yeni belgeler ortaya çıktıkça Aksaray medreselerine yapılan atamalarda görülen boşluklarda ortadan kalkacaktır. Yılanlı Medresesiyle ilgili bilgilerde de bu sebepten dolayı bir kopukluk yaşanmaktadır.

Yukarıdaki sebebe istinaden elde edilen belgeler neticesinde yaklaşık otuz yıllık süreçle ilgili bilgi mevcut değildir. Otuz yıl sonrasına ait olan ilk belge Şubat-Mart 1789 tarihine aittir. Bu tarihte yarımşar akçe ile ders müderrisi ve mütevellî olan Osman Efendinin ölmesi üzerine bu görevler, oğlu Mehmet Efendiye verilmiştir (VGM.DEFTER_00530_00081). Yılanlı medresesi ile ilgili elde edilen bilgilerdeki kopukluk yukarıdaki belgedeki gibi otuz kırk yıllı da sınırlı değildir. 1789 yılı sonrasında ulaşılabilen ilk belge 16 Nisan 1842 tarihine aittir. Bu tarihte Yılanlı Medresesine yevmi tam akçe ile müderris ve mütevellî atanmıştır. Abdullah oğlu Hafız Seyyid Mehmet Efendi hem mütevellî hem de müderris olarak Yılanlı Medresesinde

görev yapmıştır. Hafız Seyyid Mehmet Efendinin ölmesi üzerine yerine Hacı Mehmet oğlu Seyyid Mehmet Said Efendi getirilmiştir. 16 Nisan 1842 tarihinde müderrislik tevcih edilenlerin yevmi bir akçe ile müderrislik vazifesini yürütmesiyle birlikte bir yıllık hasılatı ise 50 60 kuruştur (BOA.EV.KSD_00029_00104).

1 Haziran 1842 tarihinde yarım akçeyle müderrislik ve mütevellilik görevleri Mehmet Efendiye verilmiştir (Temel 2008: 69). Mehmet Efendinin ne zamana kadar bu vazifeyi deruhte ettiğine dair bilgi mevcut değildir. 8 Haziran 1843 tarihinde ise Yılanlı Medresesi yevmi bir akçe ile Seyyid Mehmet Halife tasarrufundadır. Seyyid Mehmet Halife hem müderris hem mütevellilik vazifelerini bir yıldan beri devam ettirmektedir (EV.BKB_00137_00140). Yılanlı Medresesinin 1851-1852 yılında 338 kuruşluk geliri vardır. Medresenin bu tarihteki mütevellisi Mehmet Emin Efendidir. Mehmet Emin Efendi 138 kuruş maaşla bu vazifeyi yürütmektedir (EV.MH_00372_00225). Medresenin bir müderrisinin olup olmadığına dair bir bilgiye rastalanmamıştır.

Yılanlı Medresesinin 1852 yılı ile 16 Haziran 1865 tarihleri arasında dair bilgilerine daha önceki yıllarda olduğu gibi ulaşılamamıştır. Bu sebepten aradaki yaklaşık 15 yıla ait bilgiler mevcut değildir. Lakin 16 Haziran 1865 tarihinde Aksaray kazasının öşür hissesinden 31 Para 403 kuruşluk akarı mevcuttur. Bu tarihte Yılanlı Medresesinin Mütevellisi Mehmet Said Efendidir. Said Efendinin bu vazifeye ne zaman geldiğine dair bilgi mevcut değildir. Müteveli Mehmet Said Efendi aynı zamanda Yılanlı Medresesinde müderrislik de yapmaktadır. Müderris olarak Mehmet Said Efendi 25 Para 100 Kuruş alırken müteveli olduğu için de 25 Para 100 Kuruş almaktadır. Söz konusu tarihte bir müteveli bir de müderristen bahsedilmektedir. Mehmet Said Efendi dışında Yılanlı Medresesinde müderrislik vazifesinde bulunan kimse yoktur. Bir yıllık masrafın içinden Medresenin tamir masrafı olduğu gibi Muhasebe Harcıda bulunmaktadır (BOA.EV.MH_01089_00114). Yukarıda ifade etmeye çalıştığımız gelir ve giderler 1861-1862 yılına aittir. Bu kayıtle aynı tarihte yani 16 Haziran 1865 tarihinde tutulan bir belgede de aynı bilgiler yer almaktadır.⁸⁷

⁸⁷(BOA.EV.MH.01089_00118).

16 Haziran 1865 tarihinde 1864 senesi Mart iptidasından başlayıp 1865 Şubatına kadarki bir yıllık varidat ve masarifat kayıtlarında da yine Said Efendinin hem mütevellilik hem de müderrislik vazifesini birlikte yürüttüğü görülmektedir. Yılanlı Medresesine Aksarayın öşür hissesinden gelen miktarda bir azalma meydana gelmiştir. Öşür hissesinden 25 para 495 kuruş gelmiştir. Said Efendi Müderrislikten 30 para 148 kuruş alırken mütevellilikten de aynı para ve kuruşu almaktadır (BOA.EV.MH_01089_00122). Yılanlı Medresesine, Aksaray Kazasından gelen öşür hissesinde bir azalma dikkatimizi çekmektedir. Yılanlı Medresesiyle ilgili son on yıl içerisindeki muhasebe defterlerindeki kayıtlara bakacak olursak Yılanlı Medresesinin gelirlerinde bir azalma olduğu görülmektedir. Gelirlerdeki bu azalmayı medreseye müderris olarak birinin vazifelendirilmemesine dayandırmak mümkündür.

Yılanlı Medresesi Osmanlı son dönemine kadar ayakta olan bir eğitim öğretim kurumudur. Lakin eğitim öğretim faaliyetlerini muhtemeldir ki XIX. yy da bitirmiştir. Çünkü XX. yy'ın başlarındaki medreselerin bilgilerine ulaştığımız Maarif Nezareti Umumi Salnamelerinde Yılanlı Medresesine ait kayıtlara rastlanmamaktadır (Bay 2013: 260).

2.22. Zinciriye (Zincirli, İncirli) Medrese

Aksaray şehrinde inşa edilen ve bölgenin eğitiminde rol oynayan medreselerden biri de Zinciriye Medresesidir.

Zinciriye Medresesi, Aksaray kalesi dışına yani sur dışına inşa edilmiş bir medresedir (Konyalı 1974: 1334). Medresenin güneybatısından Aksaray'ı bir çok noktadan iki kısma ayıran Ulurmak deresi akar. Zinciriye Medresesinin adı noktasında çeşitli görüşler vardır. Bu yüzden Zinciriye Medresesi kaynaklarda farklı isimlerle anılmıştır. Bu isimlerden bazıları şunlardır; Aksaray İbrahim Bey Medresesi, Medrese-i Tal, At Medresesi, Zencirli Medrese, Aksaray Karamanoğlu Medresesi (Ethem 1327: 704, Tekindağ 1947: 321); Ak Medrese, Karamanoğlu İbrahim Bey Medresesi (Sözen

1970: 34); İncirli Medrese, Zincirli Medrese⁸⁸, Zincirli Kuyu Medresesi, Medrese-i Muselsele, Medrese i Silsile ve Medreset – üs Silsile⁸⁹ şeklindedir (Konyalı 1974: 1334).

Osmanlı yükselme ve duraklama döneminde genel olarak Zincirli adıyla geçmekte olan medrese Osmanlı Devletinde XVIII, XIX ve XX. yüzyıllarda “*İncirli nam-ı diğer Zinciriye ya da Zinciriye nam-ı diğer İncirli*” olarak geçmektedir (VGM.DEFTER_00240_00135, 0083_04126_001, BOA_EV_KSD_00019_00075, A_MKT_MHM_00755_00103_001_001). Bütün bunlara rağmen medrese, yaygın olarak Zinciriye Medresesi adıyla anılmaktadır (Sarre 1896: 94).

Medreseye Zinciriye adının verilmesinin nedeni⁹⁰ taç kapısının kemerine at, eşek ve deve gibi hayvanların girmelerini önlemek için asılan zincirlerdir (Konyalı 1974: 1334 -1335, Hüsni 1928: 53).

Medresenin banisinin kesin olmamasına rağmen iktidarda kaldığı tarihlere rastlayan Karamanoğullarından Bedreddin Mahmut’un oğlu Şucaeddin Mirza Halil Bey (1333 – 1340) tarafından M.1337 yılında inşa edildiği düşünülmektedir. Zinciriye Medresesi taç kapısının üst kısmındaki portal kemerinin üzerinde iki kabara arasında yer alan Kur’an-ı Kerim’in Enfal suresinin 51.Ayetinin bir bölümü yer almaktadır. Bu bölüm ebced hesabına göre 1337 – 1338 yılını vermektedir (Konyalı 1974: 716). Medresenin mimari ve süsleme özelliklerinden dolayı Karamanoğlu II. İbrahim bey döneminde (1424 – 1464) yapıldığı da ileri sürülmektedir (Kuran 1982: 220). Zinciriye Medresesi mimari özellikleri ve sanat tarihi açısından çok sayıda müellifin ve araştırmacının çalışmasına da konu olmuştur (Görür 1991: 119-120, Konyalı 1974: 1334).

⁸⁸ Ankara’da Kuyud ı Kadim Arşivinde 584 numarada kayıtlı III. Murad adına yazılan deftere bağlı 1585 tarihli vesikada “Aksaray’da vaki İncirli namı diğer Zencirli Medresesi”şeklinde geçmektedir.(bkz: Konyalı 1974: 1334 – 1335).

⁸⁹ Medrese i Silile, Medreset – üs Silsile:İrfan müesasesi (bkz: Konyalı 1974: 1334).

⁹⁰ Anadolu’da ve Anadolu dışındaki pek çok yerde medreselerin girişlerinde zincirler bulunmaktadır. Bu zincirlerle ilgili pek çok rivayet olmakla birlikte genel olarak kabul edilen medrese bir ilim irfan mekanı olduğu için medreseye girerken insanların ilme hürmeten eğilmeleri beklenmektedir. Bu durumun doğal bir sonucu olarakta medreselerde zincirler bulunmaktadır (bkz: Kañçal-Ferrari 2013: 445-446).

Medresenin banisi konusunda ihtilaflar yukarıdakilerle de sınırlı değildir. Bazı araştırmacılara göre ise Zinciriye Medresesini yaptıran 1326 – 1339 yılları arasında Aksaray'a hâkim olduğu söylenen Karamanoğlu Yahşi Bey'dir (Doğan 2006: 139). Ancak kaynakların verdiği bilgiler arasında uyuşmazlıkların olduğu görülmektedir. Öyle ki Yahşi Bey 1306 – 1331 tarihleri arasında Konya'da Karamanoğulları Beyliği'nin başında bulunuyordu (Yetkin 1986: 133). Bu nedenle Yahşi Bey'in medresenin banisi olduğu düşünülemez. Karamanoğlu İbrahim Bey'den sonra yerine 1332'de Alaeddin Halil Bey geçmiş ve yaklaşık 17 yıl beylik yapmıştır (Tekindağ 1947: 321). Zinciriye Medrese'nin Karamanoğlu hükümdarlarından Bedreddin Mahmut'un oğlu Şucaeddin Mirza Halil Bey zamanında yaptırılmış olma ihtimali kuvvetlidir. Zinciriye Medresesi'nin Mirza Halil Bey tarafından yaptırıldığına dair ihtimali kuvvetlendiren delil de 1345 Mirza Halil bey adına düzenlenmiş vakfiyedir (Tekindağ 1947: 316–330). Yukarıda ifade etmeye çalıştığımız kaynaklardan hareketle medresenin adının genel kullanımına binaen Zinciriye, banisinin ise Bedreddin Mahmut oğlu Şucaeddin Mirza Halil Bey olduğunu kabul etmek daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

Zinciriye Medresesi, düzgün olmayan dikdörtgen planlı olup açık avlulu, az meyilli bir arazi üzerinde, yapı malzemesi olarak kesme taş, moloz taş, tuğla ve demir kullanılan, dört eyvanlı ve tek katlı medreseler grubunda incelenmektedir. Medrese toplam 14 mekândan oluşmaktadır. Doğuya bakan giriş kapısı süslemelerinde Selçuklu geleneği hâkimdir (Konyalı 1974: 1335). Sekiz odalı olan medresenin odalarından ikisi kubbe diğerleri beşik tonoz örtülüdür. Moloz taş örgü malzemesi olarak duvarlarda; demir, kapı ve mekânda; kesme taş kaplama malzemesi olarak duvar, cephe, taşıyıcısı, bağlayıcı ve örtü sisteminin dışında; tuğla ise örtü ve geçiş sistemlerinde kullanılmıştır (Konyalı 1974: 1345, Aslanapa 1984: 203). Yüksek duvarları ile dışarıdan kaleyi andıran bir görünüme sahiptir. Duvarlarının üzerinde taş mazgallar bulunmaktadır. Giriş avlusunun ekseninde sivri kemerli bir taş kapı ile içerisine girilen iki kubbeli dersane bölümü bulunmaktadır. Sivri kemerler ile eyvanlar birbirlerine bağlanmıştır. Eyvanların üzerinde Selçuklu üslubunda bitkisel motifler bulunmaktadır. Bunlardan mihrap yönündeki eyvanın cephesi geometrik, taş oyma motifleriyle bezenmiştir. Zinciriye Medresesi'nde mozaik kakma çinilerin izleri de görülmektedir (Görür 1991: 120).

Karamanoğulları mimari eserlerinde Memlük sanatı izleri bariz bir şekilde görülür. Bunda dönemin siyasi ve sosyal olaylarının tesiri vardır.

Karamanoğulları ile Memluklerin yaklaşık 200 yıllık süreç içindeki siyasi ilişkilerinin varlığı düşünüldüğünde; Karamanlı idarecilerin Memlüklü sultanlarına tabi olması, adına hutbe okutup, sikke bastırmaları, Karaman Bey'i Musa Bey'in Kahire'ye gitmesi, karşılıklı elçi gönderilmesi ile siyasi ve sosyal ilişkiler kurulmuştur. Bu ilişkiler neticesinde Ermenek, Karaman, Konya, Niğde ve Aksaray gibi yerleşimlerde Memlük sanatını tanıyan ve seven Karamanoğulları, inşa ettirdikleri yapılarda Memluk etkisinin varlığı da doğal bir sonuçtur. Zinciriye Medresesi planı, mimari özellikleri ile tipik bir Karamanoğulları yapısı olduğunu göstermektedir (Kutlu 2012: 201). Aksaray'da mimari açıdan bir başka örneği olmayan Zinciriye Medresesi de, diğer Karamanlı ve Selçuklu Medreseleri gibi varlığını medrese banisi tarafından tesis edilen vakıflarla sürdürmüştür (Yetkin 1986: 133). Bu medresede verilen eğitim parasız olup, öğrencilerin yiyecek, yatacak ve harçlık masrafı vakıf gelirlerinden karşılanmıştır (Akyüz 1994: 42 vd). Her ne kadar Zinciriye Medresesinde XX. yy. başlarında da eğitim öğretim faaliyetleri devam ettirilmiş olsa da önceki dönemlerle kıyaslandığında öğrenci sayılarında önemli bir azalma meydana gelmiştir. Bu durumun temel nedeni medresenin akarının kalmaması olarak görülmesi bir ihtimal olduğu gibi XIX. yy'dan itibaren açılan yeni eğitim öğretim kurumları da olabilir.

Zinciriye Medresesi, 1918 yılından sonra cezaevi olarak kullanılmıştır (Sözen 1970: 34). 11 Aralık 1912 tarihini kadar medreseye faal bir şekilde müderris ataması yapılmıştır (Temel 2008: 74). Bu tarihten sonra herhangi bir belgeye ulaşamamış olsak da Zinciriye Medresesi son müderrisi Ekinci Mehmet Efendi olduğunu bilmekteyiz. Buradan hareketle kesin olamamakla birlikte Zinciriye Medresesi, hapishane olarak kullanılmaya başlandığı 1918 yılına kadar medrese olarak hizmet vermiştir diyebiliriz (Sözen 1970: 34).

Hapishane olarak kullanılırken medresenin mekânları arasında bazı ek duvarlarla değişiklikler yapılmıştır. Hapishanenin buradan taşınmasından sonra medrese iyice bakımsız hale gelmiş, içi ve dışı atılan çöplerle dolmuştur (Çiftçioğlu 2001: 110).

Aksaray Abidelerini Koruma Değerlendirme Derneği'nin girişimleri sonucu Aksaray Belediyesi'ne medrese temizletilmiş, Milli Eğitim Bakanlığı da Medreseyi restore ettirmiştir. Medresenin kuzeyindeki odaları ile elips kubbe ve batıdaki büyük eyvan, aslına uygun olarak onarılmıştır. 1973 yılında medrese Aksaray Abidelerini Koruma Derneği'nin çabalarıyla Müze'ye dönüştürülmüştür (Konyalı 1974: 1362). 2006 yılında Aksaray'da yeni bir Müze binası yapılmış ve buradaki tarihi eserler yeni yapılan müzeye taşınmıştır. 2006 ve 2009 yılları arasında Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Zinciriye Medresesini aslına uygun olarak restore ettirmiştir. 2009 yılında Zinciriye Medresesi özel bir firmaya kiraya verilmiş bir süre eğlence merkezi olarak kullanılmıştır. 2012 yılında Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü ile Aksaray Belediyesi arasında yapılan bir sözleşmeye göre Zinciriye Medresesi'nin işletim hakkı Aksaray Belediyesi'ne devredilmiştir. Daha sonraki süreç içerisinde Zinciriye Medresesi, Aksaray Belediyesi İl Kültür Turizm Müdürlüğüne bağlı olarak Kültür ve Sanat faaliyeti yürüten bir mekân olarak hizmet vermiştir. Zinciriye Medresesi şuan kütüphane olarak faaliyet göstermektedir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde yapılan araştırmalar neticesinde Zinciriye Medresesine ait bir vakfiyeye ulaşılamamıştır. Kanaatimize göre bu medresenin de bir vakfiyesi olmalıdır. Çünkü Karamanoğulları sultanları yaptırdıkları vakıf eserlerine taş kitabe koydurmuşlardır. Buna delil olarak Aksaray'da Karamanoğlu Mehmet Bey tarafından yaptırılan Ulu Camii ve Musa Bey'in Ermenek Tol Medresesi gösterilebilir. Zinciriye Medresesi'nin içerisinde bulunan Dinkoz(Tinkoz) babaya ait olduğu söylenen mezarın başına dikilen mezar taşının medresenin vakfiyesi olma ihtimali vardır. Bu mezar taşının üzerindeki yazıların bazı bölümleri zamanla ortadan kalkmış olup okunacak durumda değildir. Konyalı, taşın üzerindeki kalan kısmında "*Vakfedilen malların ilgili kişiler arasında paylaşılması*"na dair bilgi olduğunu aktarmaktadır. Yine Konyalı, adı geçen vakfiyenin tarih kısmı ise tam okunamadığında dile getirmektedir. Okunduğu kadarıyla bu tarihler de H.722 veya H.752 yıllarını göstermekte olduğu Konyalı tarafından dile getirilmektedir (Konyalı 1974: 1346-1348). Yukarıda da bahsettiğimiz üzere bahsi geçen tarihler medresenin muhtemel yapılma tarihine rast gelmektedir.

Konuyla ilgili olarak kaynak teşkil eden Evkaf tahrirlerinde Zinciriye Medresesi vakfiyesine atıf ve alıntılarının yapıldığı bilinmektedir. Bunlardan ilki 1476 – 1477 tarihli Fatih adına Aksaray vakıflarının kayıtlı olduğu evkaf tahririnde “ Vakf- i medrese-i zincirli der nefis- i Aksera tedris der tasarruf – i Mehmet Çelebi bi – hükm- i Sultan” ibaresi yer almaktadır. Bu ibarenin üstünde Karamanoğulları devrinde ki vakıf şartlarının yürürlükte olduğu görülmektedir. Tahrir kayıtlarına göre; 1476 – 1477 tarihine ait olduğu bildirilen vakfiye de adı geçen Mehmet Çelebi'nin Aksaray Kadısı yahut da Naib'i olma ihtimali vardır. Çünkü vakıfların tasarruf hakkının kadılarda veya kadı adına iş gören naiblerde olduğu bilinmektedir. Vakfiyede medresenin vakıflarının adı, mevki ve nakit getirisi, ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Hülasa, bu medrese akarının nasıl tasarruf edileceği açıklığa kavuşturulmuştur. Buna göre gelirler öncelikli olarak medresenin tamir ve rekabesine⁹¹ harcanacaktır. Bütün bu izahatların nedeni medresenin nasıl, kim tarafından kurulduğu, vakıf gelirlerinin neler olduğu açıklığa kavuşturmak içindir (Kutlu 2012: 203).

Yukarıda da belirttiğimiz vecihle medresenin vakfiyesi eksiksiz bir şekilde günümüze kadar gelememiştir. Konyalı, Kadim Kayıtlar Arşivinin 564 numaralı kaydında 1476/1477 tarihli Fatih Dönemi Aksaray vakıflarının tesbit edildiği defterin 64. Sayfasında Zinciriye Medresesi, Aksaray vakıflarının üçüncü sırasında yer aldığını aktarmaktadır. Konyalı'nın görmüş olduğu kayıt şu şekildedir:

“Vakf – ı Medrese – i Zincirli der nefis – i Aksera tedris der tasarruf – ı Mehmet Çelebi bi hükm – i Sultan” (Konyalı 1974: 1358).

Vakıf kaydından da anlaşıldığı üzere Osmanlı Devleti, medresenin adını Zincirli olarak Karamanoğullarından devralmıştır.

Fatih Dönemi Zinciriye Medresesi gelirleri:

1. Aksaray'a bağlı Orkiston köyünden.
2. Aksaray'a bağlı Metavi köyünden.
3. Aksaray'a bağlı Bağluca Köyünden.
4. Meydan kapısı yanında yarım bağ.

⁹¹ Rekabe: Vakıf hasadının vakfa ulaştırılması (Kutlu 2012: 203).

5. Tarla.

6. Harap bir değirmen.

Vakfın bütün gelirleri siyakat rakamlarıyla ayrıntılı bir şekilde gösterilmiştir (Konyalı 1974: 504,1359).

Zinciriye Medresesinin Osmanlı yükselme dönemine dair bilgilerine Konyalı'dan ve İbrahim Kutlu'nun 2012 yılında yazmış olduğu "Aksaray Zinciriye Medresesi" isimli makalesinden ulaşılmaktadır. Yukarıda da ifade etmeye çalışıldığı gibi bugün bu defterlere ulaşılamamaktadır. Gerek belge tasnifi gerekse Tapu Kadastro Arşivinin Osmanlı Arşiviyle yapmış olduğu protokol gereği Tapu Tahrir defterlerinin ekseriyeti Osmanlı Arşivine aktarılmıştır. Bu belge aktarımı esnasında kuvvetle muhtemel aslı olan defter numaraları değiştirilmiştir. Buradan hareketle Zinciriye Medresesinin ilk dönemlerine dair bilgiler Konyalı'nın ve Kutlu'nun ulaştığı bilgilerden aktarılacaktır.

Kadim Kayıtlar Arşivinde Fatih Dönemine ait 564 numaralı defterden 25 yıl sonra 1500/1501 yılında II. Bayezid adına Aksaray vakıflarının tespit edildiği defterin 17. Sayfasında medresenin aynı isimle yer aldığını aktarmaktadır. Zinciriye Medresesi bu tarihte Hayreddin Efendi adında bir kişinin tasarrufunda olmakla birlikte medresenin, II. Bayezid dönemine ait defterde Fatih dönemindeki deftere oranla çok daha fazla akarının olduğu tespit edilmiştir. Aşağıda Zinciriye Medresesinin II. Bayezid Devrine ait gelirleri aktarılmıştır.

II. Bayezid Dönemi Zinciriye Medresesi gelirleri:

1. Aksaray'a bağlı Orkiston Köyünden.

2. Tatar ili diye meşhur Metavi Köyünden.

Bu iki köyün Galle(tahıl) si ile kovan, bağ, soğan öşürleri medresenin vakfıdır.

3. Aksaray'a bağlı Bağluca⁹² Köyü

4. Aksaray meydan kapısındaki bir bağın yarısı ve meyve ağacının ve üzüm bağının yarı gelirleri.

⁹² Bugün Bağlıkaya Köyü olarak kullanılmaktadır.

5. Göktaş Nahiyesinde tarla. Bu tarla Dar – ül – hadis 'ten ilhak edilmiştir.
6. Herakliye(Ereğli) kapısında darülhadis yeri(mülhaktır).
7. Dört kavak yanında büyük bir tarla.
8. Aynı yerde başka bir tarla.
9. Piroğlunun yeri(mülhaktır).
10. Mevlevihane yeri.
11. Değirmen.

Aksaray'a bağlı Akhisar Köyünden vakfedilmiştir (Kutlu 2012: 209).

Zinciriye Medresesi Kanuni Devrinde de eğitim öğretim faaliyetlerini sürdürmüştür.

Kanunî Dönemi Zinciriye Medresesi gelirleri:

1. Aksaray'a bağlı Orkiston Köyünün malikânesinden 2232 akçelik malikâne.
2. Aksaray'a bağlı Metavi diğer adıyla Tatarini Köyünden 1580 akçelik malikâne.
3. Aksaray'a bağlı Bağluca Köyünden 1400 akçelik gelir.
4. Aksaray'da Meydan Bahçesi'nin yarısının geliri olan 1050 akçe.
5. 11 tarla ile bir hanın geliri olan 8200 akçelik malikâne.
6. 100 akçelik para ile gelirleri 110 akçe olan medresenin yanında iki ev.
Hepsinin senelik gelir toplamı 14672 akçedir (Konyalı 1974: 1360).

Ankara'da Kadim Kayıtlar Arşivinde 584 numarada kayıtlı 1584 yılına ait III. Murad adına Aksaray vakıflarını tespit eden defterin 80.A sayfasında Zinciriye Medresesi vakıf gelirleriyle beraber yazıldığını Konyalı aktarmaktadır. Bazı vakfiyelerden farklı olarak medresede hizmet alanların yevmiyeleri de gösterilmiştir. Medresenin senelik geliri 12220 akçedir. Medresenin müderrislerinin yevmiyesi 25, her öğrencinin yevmiyesi 5, Mütevellilik ve tahsildarlık yevmiyesi 2 akçedir. Bunların yevmiyesi medresenin rekabesi çıktıktan sonra verilmiştir.

III. Murad Dönemi Zinciriye Medresesi gelirleri:

1. Aksaray'a bağlı Orkiston Köyünden 2900 akçe.
2. Metavi diğer adıyla Tatlarini Köyünden 4400 akçe.
3. Bağluca Köyünden 1400 akçe. Bir para Bağluca Köyünün gallat⁹³, bağ ve bostan öşürleriyle değirmen resminden gelmektedir.
4. Meydandaki bağın 100 akçelik senelik geliri.
5. Göктаş Nahiyesindeki tarlalar. Buradaki bağlar ve değirmenlerden senede 720, öşürden 420 akçe.
6. Hasan Dağına bağlı Akhisar Köyünden senelik 8400 akçelik gelir (Konyalı 1974: 1360 – 1361).

XVI. yy'da Zinciriye Medresesinin vakıfları ve buralardan elde edilen yıllık gelirlere bakılacak olursa vakfın gelirlerinin son derece iyi olduğu ve medresenin faal olduğu görülmektedir. Osmanlı Devletinin sınırları içinde yer alan başka yerlerle kıyaslayacak olursak; benzer tarihlere rast gelen Geliboludaki Hacı Ağa Medresesinde görev yapan müderrislerin almış olduğu yevmî maaş Aksaray Zinciriye Medresesi ile aynı miktarda görülmektedir (Baltacı 2005: 193). İstanbulda bulunan Cerrah Başı Medresesinde görev yapan müderrislerin de Zinciriye Medresesinde görev yapan müderrislerle benzer maaşları aldıkları vakidir (Baltacı 2005: 177). Anadolu şehirleri içinde önemli bir konumda yer alan Kayseri'deki Gıyâsiye Medresesi müderrisleri de aynı derecede maaş almışlardır (Baltacı 2005: 192). Hem İstanbuldaki hem de Anadoludaki medreselerde olduğu gibi Zinciriye Medresesi de Miladi 1500'lerde önemli bir konumda yer almakla birlikte bölgenin önemli bir eğitim yükünü omuzladığı görülmektedir. Aksaray Eğitim Tarihi çalışan araştırmacıların eserlerinde Zinciriye Medresesi önemli bir yer tutacaktır. Mevcut çalışmada da bu hususu ziyadesiyle kendini göstermektedir.

XVI. yy sonrasında Zinciriye Medresesine düzenli olarak atamalar yapılmıştır. Bunları kronolojik olarak aktarılmaya çalışılacaktır.

⁹³ Gallat: Mahsuller, zahireler, ev kirası gelirleri (Pakalın 1971: 643).

1679 – 1680 yıllarında Zinciriye Medresesi mütevelliliğine Mustafa Efendi atanmıştır. Bu tarihten sonra biri tarihsiz, biri de 30 Mayıs 1690 tarihli iki kayıt mevcuttur. Zinciriye Medresesi vakıflarından gelen gelirler hem tarihsiz olan da hem de tarihli olan da 720 akçe olduğu görülmektedir (Temel 2008: 71 – 72). Ekim – Kasım 1696 tarihinde ise Zinciriye Medresesinde mütevellilik vazifesinde olan Ahmet Efendi'nin zimmetine para geçirmesinden dolayı mütevellilik Ahmet Efendiden alınarak Seyyid Mahmut Efendiye tevdi edilmiştir (VGM.DEFTER_01140_00031).

Mevlana Ahmet Efendi'nin 1695-1696 yıllarında Zinciriye Medresesine müderris olarak atanmış olması muhtemeldir. Çünkü Mevlana Ahmet Efendi, 1715 – 1716 yılında vefat etmiştir. Yaklaşık 20 yıl Zinciriye Medresesinde müderrislik yaptığı bilinmektedir. Ahmet Efendi müderrislik dışında Zinciriye Medresesinde; iki akçe ile Öreke-Suyu ve Akhisar karyelerinde üretimden elde edilen paraları toplama görevini, iki akçe ile tevliyet ve cibayet⁹⁴ görevlerini de yürütmektedir. Mevlana Ahmet Efendi müderrislikten yevmi 25 akçe almaktadır. Mevlana Ahmet Efendi müderrislik görevini yaptığı sırada Mustafa Mısrî namında biri Mevlana Ahmet Efendinin ifa etmekte olduğu hakları gasp etmiştir. Ayrıca Mustafa Mısrî, talebelere ait olan 25 akçelik karye salyanelerini de bir şekilde almıştır. Ahmet Efendi de bu durumun düzeltilmesi için naib'e arz etmiştir (BOA.C.MF_00111_05521_001/2). Mevlana Ahmet Efendi'nin naib'e sunduğu arz çerçevesinde taleplerinin gerçekleşip gerçekleşmediğine dair bilgi mevcut değildir.

Dönemin anlayışına göre Mevlana Ahmet Efendi'nin vefatından sonra yerine oğlu Müftüzade Seyyid Mehmet Efendi geçmesi gerekmektedir. Müftüzade Seyyid Mehmet babasından kendisine intikal eden Zinciriye Medresesine ait görevleri kendi üzerine berat ettirmek üzere İstanbul'a gitmiştir. Lakin Seyyid Mehmet Efendi İstanbul'a varmadan evvel Mustafa Mısrî İstanbul'a gitmiştir. Mustafa Mısrî daha önce davranarak bu görevleri kendine berat ettirmiştir. Bu haksız durum karşısında 1715-1716'da bu görevler Mustafa Mısrî'den alınarak Osman Efendi namında birine

⁹⁴ Cibayet: 1.Vergi ve Rüsümün toplanması demektir. 2.Büyüklüğünden dolayı Bayezid – i Veli vakfi münasebetiyle kullanılan tabirlerdendir. Büyüklüğünden dolayı tek elden idare olunamayacağı anlaşılan beyoğlu, Boğaziçi ve Rumeli taraflarından bulunan vakıfların bu isimle üçe ayrılması sonucu ortaya çıkmış bir kavramdır (Pakalın 1971: 287).

verilmişse de bu görevler, Osman Efendiye geçmeden Mustafa Mısrî, bu görevleri yeniden üzerine almıştır. Temmuz – Ağustos 1732'de de Mustafa Mısrî'nin bu görevleri, kendi isteğiyle oğulları Abdülkerim, Ali, Hamza Hilmi ve Yusuf Efendilere bırakana kadar Zinciriye Medresesinde müderrislik yapmıştır (BOA.C.MF_00111_05521_001/2). Seyyid Mehmet Efendi de bu yanlış durumu ortadan kaldırmak için mücadele vermiş olmakla birlikte sonuç alıp alamadığı noktasında herhangi bir bilgi mevcut değildir.

XVIII. yy başlarında medrese mütevellisinde bir değişim yaşanmıştır. Haziran – Temmuz 1700 tarihinde yevmi bir akçe ile Zinciriye Medresesinin gelir gider kayıtlarına bakan Cabi⁹⁵ Ali Efendi kendi rızasıyla bu görevi oğlu Mehmet Efendiye devr etmiştir. Temmuz – Ağustos 1700 tarihine kadar mütevellilik vazifesini üstlenen Seyyid Mahmut Efendi bu vazifesini layıkıyla yapmadığı, vazifesini aksattığı için mütevellilik vazifesine Ahmet Efendi getirilmiştir (Temel 2008: 72). Eylül 1703 tarihinde de Zinciriye Medresesinde müteveli olarak tayin olunan Ahmet Efendiye müderrislik ciheti de tevcih edilmiştir. Müderrislik verildiğine dair bir bilgiye ulaşamamış olsak da söz konusu tarihte Ahmet Efendiden, Müderris Ahmet Efendi diye bahsetmesi muhtemel bir atamanın yapıldığını göstermektedir (00230_00155). Belge yıpranmış bir vaziyette olduğu için bazı yazı karakterleri silik bir durumdadır. Bundan dolayı fazla bir bilgi elde edilememiştir.

Ocak – Şubat 1714 tarihinde Zinciriye Medresesi vakıflarından elde edilen gelirlerin arta kalan 15 kuruşa, mutasarrıf olmasından dolayı, malik olan Ali Efendi kendi isteğiyle bu 15 kuruşluk geliri alma hakkını oğulları Ahmet ve Mehmet Efendiler'e devretmiştir (VGM.DEFTER_01067_00056). Nisan 1717 tarihinde Zinciriye Medresesine sekizdebir hisse ile cabisi bulunan Mehmet Efendi kendi isteğiyle bu görevi İbrahim Efendiye bırakmıştır (VGM.DEFTER_01067_00057). Ocak – Şubat 1718 tarihinde ise Zinciriye Medresesi içinde derslane mescidinde imam olarak görev yapan Hüseyin Efendi bu görevi Müteveli Şeyh Mehmet'e devr etmiştir (VGM.DEFTER_01067_00060). Ne kadar maaş aldıklarına dair bir bilgi mevcut

⁹⁵ Cabi: Evkaf gelirlerini ve zekatları toplayan tahsildar (İpşirli 1992: 529 – 530).

değilse de söz konusu tarihte Zinciriye Medresesinde mütevelli olarak bulunan Şeyh Mehmet aynı zamanda imamlık vazifesini de deruhte etmiştir.

Aradan geçen zamana rağmen Mayıs/Haziran 1723 tarihinde Zinciriye Medresesinde imamlık vazifesi Murteza Efendi tarafından deruhte edilmektedir. Mayıs/Haziran 1723 tarihinde yevmi bir akçe ile Zinciriye Medresesinde imamlık kadrosu bulunmaktadır (VGM.DEFTER_01137_00030). 5 Ekim 1725 tarihinde Mehmet Efendi Medresenin yevmi bir akçe ile mütevelliliğini yapmaktadır. Mehmet Efendi mütevellilik vazifesini kendi isteğiyle Osman Efendiye devr etmiştir (VGM.DEFTER_00241_00086). Nisan – Mayıs 1728 tarihinde Zinciriye Medresesinde yevmi bir akçe ile müderrislik yapan Hüseyin Efendinin ölmesi üzerine müderrislik vazifesi oğlu Mehmet Efendiye verilmiştir (VGM.DEFTER_01144_00029). 13 Mayıs 1739 tarihinde ise Seyyid Hamza Efendide olan üçte bir hisselik müderrislik görevi, Seyyid Hamza Efendinin vefatı üzerine oğlu Seyyid Mustafa Halife, Aksaray Naibi Seyyid Ahmed Efendiye arzuhal yazarak babasından kalan bu hisselerin kendisine verilmesini istemiştir. Aksaray Naibi Seyyid Ahmed Efendi de bu talebi Evkaf 1 Hümayun Nezaretine yazmıştır. Evkaf – 1 Hümayun Nazırı Seyyid Mehmet Hüseyin Efendi de uygun görünce Seyyid Mustafa Halifeye babasından kalan müderrislik görevi verilmiştir (BOA_C_MF_(00114_05664_001)).

Zinciriye Medresesi camiine Eylül-Ekim 1757 tarihinde Hayreddin Efendi yevmi tam akçe ile imam ve yevmi tam akçe ile mütevelli olarak tayin olunmuştur. 15 Eylül 1781 tarihinde Zinciriye Medresesinde üçtebirlik hisse ile müderrislik vazifesini ifa eden Mehmet Efendi vefat etmiştir. Mehmet Efendi yerine oğulları Seyyid İbrahim, Seyyid Hasan ve Seyyid Hamza Efendiler yeni müderris olarak tayin olunmuşlardır (VGM.DEFTER_00262_00150). 24 Mayıs 1786 tarihinde Seyyid Abdurrahman Efendi üçtebirlik hisse ile Zinciriye Medresesinde yapmış olduğu müderrisliği Seyyid Hamza, Mehmet Halife ve Seyyid İbrahim Efendiye devr etmek istemektedir. Seyyid Abdurrahman Efendi hissesini devr ettikten sonra Seyyid Hamza, Mehmet Halife ve Seyyid İbrahim Efendilere berat verilmiştir (VGM.DEFTER_00265_00013). 21 Kasım 1786 tarihinde Zinciriye Medresesine üçtebirlik vazife i muayyene ile Seyyid Şeyh Abdullah Nuri Efendi müderris olarak atanmıştır. Zinciriye Medresesinin müderrislik

hisselinin ikinci üçtebirlik hissesinin sahibi Hafız Mehmet Efendi yaklaşık yirmi yıldır Aksaray'da olmamasından dolayı bu hisseye Şeyh Müftizade Ahmet Efendiye tevcih edilmiştir. Hafız Mehmet Efendinin Aksaray'a dönmesiyle birlikte müderrislik tekrardan Hafız Ahmet Efendiye verilmiştir (VGM.DEFTER_00265_00034).

Ahmet Efendi Zinciriye Medresesinde müderrislik vazifesine devam ettiği sırada 15 Aralık 1788 tarihinde vefat etmiştir. Ahmet Efendinin vefat etmesiyle elinde bulundurduğu üçtebirlik müderrislik hissesi de boşa çıkmıştır. Ahmet Efendiden boş kalan müderrislik cihetine oğlu Mustafa Efendi getirilmiştir. Daha önce müderrisliğe atanan Abdullah Nuri Efendi de vazifesine devam etmektedir. 24 Mayıs 1786 tarihinde hisselerini devr eden Abdurrahman Efendinin de tekrar Zinciriye Medresesinde görev yapabileceği için berat verilmiştir (VGM.DEFTER_00265_00116). 1792 – 1793 yılında da Seyyid Mehmet ile Seyyid Ahmed'in babası olan Seyyid Mustafa Efendi bu tarihte Zinciriye Medresesinin müderrisliğinde bulunmaktadır. Seyyid Mustafa Efendi kendi iradesi ile müderrisliği oğullarına bırakmak istemiştir. Seyyid Mehmet ve Seyyid Ahmed Efendiler İstanbul'a durumu bildirmişlerdir. Gönderdikleri belgede babaları Seyyid Mustafa Efendinin müderrislik görevinden ayrılmak istediğini ifade etmişlerdir (BOA.C.MF_0083_04126_001). Seyyid Mehmet ve Seyyid Ahmet Efendilerin talepleri olumlu karşılanmış ve babalarının yerine Zinciriye Medresesine müderris olarak görevlendirilmişlerdir (VGM.DEFTER_00267_00020).

Medreseye müderris tayin edilen Seyyid Ahmet Efendi 19 Şubat 1794 tarihinde müderrisliği oğlu İbrahim Efendiye kendi isteğiyle bırakmıştır. Seyyid Mehmet Efendi ise vazifesine devam etmiştir (VGM.DEFTER_00267_00020). 7 Şubat 1795 tarihinde Seyyid Şeyh Abdullah Nuri Efendi Zinciriye Medresesinin üçtebirlik ve yarı hisselerini elinde bulundurmaktadır. Seyyid Şeyh Abdullah Nuri Efendiden sonra Mustafa Efendi namında biri Zinciriye Medresesine müderris olarak tayin edilmiştir. Mustafa Efendinin de şeriata aykırı bir takım işler yapmasından dolayı o da görevden alınmıştır. Mustafa Efendinin de görevden alınmasıyla birlikte Zinciriye Medresesinde üçtebirlik ve yarı hisselerine Seyyid Mehmet Arif Efendi müderris olarak tayin olunmuştur (VGM.DEFTER_00267_00020). 11 Haziran 1797 tarihinde ise Aksaray Zinciriye Medresesi müderrislerinden Hacı İbrahim Efendi oğlu Seyyid Hacı Mustafa vazifesi

devam ettiği sırada ölmüştür. Mustafa Efendinin ölümü üzerine medresenin işleyişinin devam etmesi amacıyla medreseye yeni müderris görevlendirilmesi istenmiştir. Halihazırda Aksarayda bulunan ve Mustafa Efendinin yerine görev yapabilecek olan Seyyid Kasım Efendi oğlu Seyyid Ebu Müslim Şemi Efendinin Zinciriye Medresesinin yeni müderrisi olabilmesi için İstanbul'a bir arzuhal yazılmıştır (BOA.C.MF_00041_02031_001).

İstanbul'a yazılan bu yazı ile 2-4 Temmuz 1797 tarihinde Zinciriye Medresesinin üçtebirlik hissesinin Mustafa oğlu İbrahim Efendiye verilmesi hususunda berat talep edilmiştir. Daha önce Zinciriye Medresesinde müderrislik vazifesi isteyen Seyyid Müslim Şemi Efendinin babası, Kasım Efendi eski bir müftüdür. Babası Kasım Efendinin eski bir müftü olduğunu ve medresenin müderrisliğinin üçte birlik kısmının kendisine verilmesini tekrardan talep etmiştir. Bunun için de kendisine verilmek üzere İstanbul'dan bir berat talep etmektedir. Kasım Efendi oğlu Müslim Şemi medresenin geri kalan üçte ikilik kısmından üçte birini talep etmektedir. İbrahim Efendinin rızası alınarak ömrüyle kaim olarak verilen müderrislik cihetinin Hüseyin Efendi oğlu İbrahim Efendiye verilmesi hususunda berat talep edilmiştir. Bu olaydan beş altı ay sonra İbrahim Efendi vefat etmiştir. Medresenin kalan hisseleri Eski Müftü Kasım Efendi oğlu Müslim Şemi Efendiye tevcih edilmiştir (BOA_C_MF_00007_00313_001). 1 Temmuz 1804 tarihinde de Zinciriye Medresesi müderrisi Seyyid Şeyh Abdullah Nurinin vefat etmesi üzerine medresedeki vazifelerin boş bırakılmaması adına medreseye oğlu Seyyid Şeyh Abdurrahman müderris olarak tayin edilmiştir (BOA.C.MF_(00035_01713_001).

16 Nisan 1805 tarihine gelindiğinde Seyyid Ahmet, Seyyid Mehmet Halifeyle birlikte Zinciriye Medresesine ait olan tevliyet ve cibayetlerin Seyyid Mehmet Halifeyle birlikte kendilerine verilmesini talep etmişlerdir. Fakat talep edilen hizmetler başkasının tasarrufunda olduğu için bu istekleri geri çevrilmiştir. 16 Nisan 1805 tarihinde Zinciriye Medresesinde müderrislik görevlerini Abdullah Halife ve Hacı Halil birlikte yürütmekte idiler. Daha sonra tevliyet ve cibayetler Seyyid Said Efendi, Seyyid Mehmet ve Said oğlu Seyyid Mehmet Efendilere geçmiştir. Tevliyet ve cibayetleri talep eden Seyyid Ahmet, Hasan Efendi ricasıyla Zinciriye Medresesinin arzu edilen vazifelerinin

kendilerine verilmesi talebini yenileyeceklerdir. Nihayetinde Seyyid Ahmet Efendi en başından beri istediği şeye vasil olmuştur. Zinciriye Medresesinin ilgili vazifelerinin hamilleri bu işlerden geri çekilerek vazifelerini talepleri doğrultusunda Seyyid Ahmet ve Seyyid Mehmet Efendilere bırakmışlardır (VGM.DEFTER_00272_00033).

Zinciriye Medresesine 14 Nisan 1816 tarihinde müderris olarak Mustafa Efendi tayin edilmiştir. Mustafa Efendi müderrisliği kendi isteğiyle Seyyid Mehmet Efendiye devr etmiştir (VGM.DEFTER_00278_00198). 21 Haziran 1824 tarihinde ise Zinciriye Medresesi Halil oğlu Abdullah tasarrufundadır. Halil oğlu Abdullah vakfın müstahak oldukları vazifeleri yerine getirmede göstermiş olduğu ilgisizlikten ve uygulamış olduğu zulüm ve taadiden dolayı vakfın mutasarrıflığının Halil oğlu Abdullah'tan alınması için Muzaffer bin Hızır, Abdullah bin Abdullah ve Seyyid Hacı Hüseyin bin Hacı Hüseyin ve sair kimselerin şahitliğinde Aksaray kadı Naibine şikayet etmişlerdir. Halil oğlu Abdullah'ın müderrislikte kalmaması için bir takım girişimlerde bulunulmuştur. Halil oğlu Abdullah yerine Seyyid Hacı Ali Bin Muzaffer, Seyyid Hacı Hüseyin Bin Hüseyin ve Mustafa Bin Hacı Ali'nin Zinciriye Medresesi müderrisliğine atanmaları hususunda bir berat talep edilmiştir. Halil oğlu Abdullah'ın yapmış olduğu yanlışlardan dolayı bir daha müderrislik yapmaması için müderrislik beratının alınması da istenmiştir (BOA.C.MF_103_5134_001).

Buradan anlaşılacağı üzere Osmanlı devleti müderris atamalarına çok dikkat edilmiştir. Öyle ki bunu sadece dönemin merkez yöneticileri değil bölgeye gönderilen ve ataması yapılan kadı naibleri de bu noktada önemli bir hassasiyete sahiptirler. Bununla da kalmayıp bölgede yaşayan birtakım insanlar dahi müderrisin vazifesini yapmadığını veya bir usulsüzlük yaptığını fark ettiğinde buna bir çözüm yolu bulabilmek adına yerel yöneticileri olaydan haberdar etmektedirler.

Zinciriye Medresesinde eğitime ara verilmeksizin devam edilmiştir. Nitekim XIX. yy'ın ortalarına doğru gelindiğinde Zinciriye Medresesinde Seyyid Mehmet Şemseddin Efendi müderrislik yaptığı görülmektedir (EV.BKB_00017_00228). 26 Nisan 1836 tarihinde Zinciriye Medresesi müderrislik cihetinin üçtebirlik kısmını üzerinde bulunduran Seyyid Hacı Hamza Halifenin vefatı üzerine medrese

müdürlüğündeki üçtebirlik hissenin Salihoğlu Seyyid Mustafa Halifeye tevcih edilmiştir (EV.THR_00054_00314). 24 Haziran 1837 tarihinde Zinciriye Medresesinin üçte ikilik müdürlük cihetini elinde bulunduran Hacı Hamza Halifenin oğlu Seyyid Mustafa Efendinin müdürlüğü layıkıyla yapmadığından dolayı müdürlük cihetinin üçte ikilik hissenin Seyyid Hacı Mehmet Halife oğlu Seyyid Mehmet Efendiye tevcih edilmesi talep edilmiştir (BOA.C.MF_(00056_02759_001). Talepler doğrultusunda 28 Haziran 1837 tarihinde de Zinciriye Medresesi müdürlüğüne Hacı Hamza Halife oğlu Seyyid Mustafa Efendinin yerine Hacı Mehmet Halife oğlu Seyyid Hamzanın ataması yapılmıştır (EV.THR_00077_00120).

Medreselerde müdürlük yapanların gerekli liyakatte olmadıklarına dair bir şikayet söz konusu olduğunda bu ciddiye alınmış ve gerekli tetkikat yapıldıktan sonra müdürlük görevinden alınarak başka bir kişiye müdürlük tevcih edilmiştir. Mesela, 14 Nisan 1838 tarihinde Zinciriye Medresesine müdürlük olarak görev yapmakta olan Mustafa oğlu Hacı İbrahim Efendinin Zinciriye Medresesinde müdürlük yapacak bir liyakatte olmadığından dolayı müdürlüğüne son verilmiştir. Yerine ise daha liyakatli olduğu düşünülen Said Mehmet oğlu Şeyh Hamza Hamdi Efendi getirilmiştir (EV.THR_00089_00034). Mayıs/Haziran 1838 tarihinde Zinciriye Medresesi müdürlüğü Hacı Hamza Halifenin oğlu Seyyid Mustafa Efendi eceliyle ölmüştür. Hacı Hamza Halifenin oğlu Seyyid Mustafa Efendi yerine Hacı Ahmed Efendi'nin müdürlük olarak tayin edilmesi istenmiştir (BOA.EV.KSD_00019_00075). 1838-1839 yılında Zinciriye Medresesinin müdürlüğünün üçte birlik hissesini elinde bulunduran Hacı Hamza oğlu Seyyid Mustafa'dır. Zinciriye Medresesinde Seyyid Mustafanın yerine Hacı Mehmet oğlu Hamza Efendi, Zinciriye Medresesinde müdürlük yapmayı çok istediğine dair bir arzuhal yazmıştır. Medresenin hali hazırda müdürlüğü bulunan Mustafa Efendinin görevinden alınması ve yerine kendisinin getirilmesini talep etmiştir. Hamza Efendi, Mustafa Efendinin görevinden alınmasını bir sebebe dayandırması gerektiğini bilmektedir. Bunun için de Mustafa Efendinin vazifesi haricinde olarak ziraatla uğraşmakta olduğunu ifade etmiştir. Muhtemeldir ki bu sebebe istinaden Mustafa Efendi görevinden alınarak yerine Hamza Efendi atanmıştır (BOA.EV.KSD_00019_00077).

XIX. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Zinciriye Medresesine yapılan atamalarla ilgili elde edilen bilgilerde de bir artış meydana gelmektedir. 1841-1842 yılında Zinciriye Medresesi müderrisliğini yapmakta olan Seyyid Hacı Ali Halife vazifesini yapmakta iken vefat etmiştir. Zinciriye Medresesinin müderrisliğine Seyyid Mustafa Efendi adında birinin Seyyid Hacı Ali Halifenin yerine görevlendirilmesi talep edilmiştir (EV.BKB_00097_00234). 1 Haziran 1842 tarihinde Zinciriye Medresesine Mustafa Efendi yevmi iki akçe ile müderris olarak tayin edilmiştir. 13 Mayıs 1846 tarihinde Mustafa Efendiye yarım, dokuzda bir, altıda bir ve dörtte bir hisse ile müderris görevi verilmiştir (Temel 2008: 73). 16 Eylül 1852 tarihinde de Zinciriye Medresesinin mutasarrıflığını Seyyid Mustafa Efendi yapmaktadır. Müderris ise Hasan Şükrü Efendidir. Hasan Şükrü Efendi'nin Zinciriye Medresesi vakıflarının yıllık gelirlerinden olan öşür gelirini damadı Ömer Efendiye aktarmıştır. Hasan Şükrü Efendinin yapmış olduğu bu usulsüzlük fark edilmiştir. Bu hukuksuz durumun ortadan kaldırılması amacıyla Zinciriye Medresesinin vakıf gelirlerinin kontrolünün Mutasarrıf Seyyid Mustafa Efendiye verilmesi talep edilmiştir. Aksarayın bağlı bulunduğu Niğde Kaymakamlığı Evkaf Müdürlüğü'nün bu haksız duruma son vermesi istenmiştir. Eğer Evkaf Müdürü bu işi yapamayacak olursa Evkaf Nezaretine durumu bildirileceklerini de söylemişlerdir. İvedilikle Müderris Hasan Şükrü Efendinin Zinciriye Medresenin müderrisliğinden uzaklaştırılması istenmiştir (A.MKT.MHM_00755_00103_001_001).

Aksaray halkı haksız yoldan kazanç sağlamaya yönelik girişimlerin ve kendine çıkar sağlamaya yönelik faaliyetler karşısında önemli bir engel olmanın yanı sıra haklının da bir o kadar yanındadır. 21 Nisan 1854 tarihinde Zinciriye Medresesinin müderrisi Seyyid Hüseyin Efendidir. Aksaray bu dönemde Niğde Livasına bağlı bir kazadır. Dönemin Niğde Kaymakamına, Hüseyin Efendi tarafından bir istida verilmiştir. Bu istida Seyyid Hüseyin Efendinin Aksarayda bulunan Kara Şeyh Mehmet Efendi namında bir Şeyh'e atılan iftirayı ortadan kaldırmak için yazılmıştır. İstida da Kara Şeyh Mehmet Efendinin ulema ı kiramdan ve meşayıhtan hizmetleriyle öne çıkmış, umur ı hayriyede herkes tarafından bilinen, insanları hakk ve hakikate çağırان bir şeyh olduğundan bahsedilmektedir (EV.MH_00449_00302). 18 Ekim 1854 tarihinde Aksaray kazasının bağlı bulunduğu Niğdenin Niğde Malı Hazinesarlığından Zinciriye Medresesinin bir yıllık masrafları için 7225 kuruş ayrılmıştır. Bu tarihte

medresenin müderrisinin Mustafa Halife'dir (EV.MH_00483_00290). 4 Haziran 1855 tarihinde İbrahim Efendinin babası Zinciriye Medresesinde İmamet vazifesinde bulunduğu esnada vefat etmiştir. İbrahim Efendinin babasının vefatı üzerine boş kalan imamet vazifesine ahaliden Niyazi oğlu Mehmet ve diğer oğlu Mustafanın görevlendirilmesi istenmiştir. 4 Haziran 1855 tarihinde Zinciriye Medresesine müderris ataması yapılması da talep edilmiştir. Zinciriye Medresesi müderrisliğine ulemadan Kara Şeyhzade Hüseyin Efendinin getirilmesi istenmiştir. Bu istekler dönemin Konya Valisi aracılığıyla talep edilmiştir (00150_00038_001_001). 30 Temmuz 1855 tarihinde İbrahim Hilmi, Mehmet ve Süleyman Efendilere altıda bir, altıda bir ve dörtte bir hisse ile müderrislik görevleri tevdi edilmiştir (Temel 2008: 74). 28 Eylül 1858 tarihinde Zinciriye Medresesinin müderrislik cihetinin Mustafa oğlu Hacı Nasuh Efendiden alınıp Hafız Mehmet Rasih oğlu Mehmet'e tevcih edilmiştir (EV.MKT.CHT_00685_00190).

Eğitim öğretim faaliyetlerinde şahıslar her ne kadar mühim olsa da aslolan sistemin devam ettirilmesidir. Osmanlı Devletinde hem halk hem de idareciler bunu kavramış olsa gerek ki bir yerde kadro açığı ortaya çıktığı vakit ivedilikle boş olan kadrolar liyakât esas alınarak doldurulmuştur. 1860-1861 yılında da Zinciriye Medresesinde Seyyid Mustafa Efendi müderris olarak bulunmaktadır. Seyyid Mustafa'dan sonra bu vazife çocuklarına verilmiştir. Sonraki süreç içerisinde Zinciriye Medresesinin mutasarrıflığı miras suretinde Kebiroğlu İmran(?) ailesine verilmiştir (00824_00551). 1860-1861 yılında Zinciriye Medresesinin tasarrufunu elinde bulunduran Seyyid Mustafa Efendi vefat etmiştir. Zinciriye Medresesinde Seyyid Mustafa Efendinin deruhte etmiş olduğu görevin boş kalmaması ve medrese işleyişinin bozulmaması için yeni bir mutasarrıf görevlendirilmesi istenmiştir. Bu mutasarrıflık görevinin de merhum Seyyid Mustafa oğlu Hasanın deruhte edebileceğine ve Hasan Efendinin mutasarrıf olabilmesi için İstanbul'dan talepte bulunulmuştur (EV.MH_00824_00549).

XIX. yüzyılın ortalarından sonra Zinciriye Medresesine dair malumatlarda da artış meydana gelmektedir. Örneğin, 1863-1864 yılına ait Apsarı ve Doğançı karyelerinin öşür hisseleri Zinciriye Medresesine aktarılmıştır. Bu öşür hisseleri

toplamda 15 para 9120 kuruş etmektedir. 1863-1864 yılında Zinciriye Medresesi mütevellisi Abdullah Efendidir. Medresede toplamda 6 müderris bulunmaktadır; Müderris İbrahim Efendi, Müderris Mehmet Efendi, Müderris Abdullah Efendi, Müderris Hamza Efendi, Müderris Hüseyin Efendi ve Müderris Mustafa Efendi (EV.MH_01094_00238). 1863-1864 yılında Zinciriye Medresesinde ikamet eden talebelerin bir yıllık giderleri için 20 para 934 kuruşluk bir hisse ayrılmıştır. Müderris İbrahim, Mehmet ve Abdullah için 13'er para 640'ar kuruşluk bir hisse ayrılırken; Müderris Hüseyin Efendi için 1808 kuruş, Müderris Hamza Efendi için 1460 kuruş ve Müderris Mustafa Efendi için 687 kuruş ayrılmıştır. Ayrıca Mütevelli Abdullah efendi yıllık 452 kuruş almaktadır. Medresenin yıllık masrafına 15 para 820 kuruş ayrılmıştır. Ayrıca 207 kuruşlukta harç masrafı kesilmektedir (EV.MH_01094_00238).

Medreselerin tamir masrafları gönderilen ödenekler yoluyla giderilmiştir. Zinciriye Medresesinin 21 Ağustos 1875 tarihine ait tamir masrafları için Evkaf ı Hümayun Nezaretinden bin altı yüz (1600) kuruş tahsis edilmiştir (İ.DH_00706_49419_0001_0001). Aksaray Zinciriye Medresesinin 1864-1865 yılında yıllık gelirinin dokuz bin yüz yirmi (9120) kuruştur(01051). 11 Ocak 1890 tarihinde Zinciriye Medresesine Cemaleddin Efendi müderris olarak atanmıştır. Cemaleddin Efendi, Aksaray Zinciriye Medresesinde müderrislik vazifesi karşılığında yıllık 30 para 186 kuruş almıştır (VGM.DEFTER_004206_00093). 1901-1902 ve 1903-1904 tarihlerinde Zinciriye Medresesinde Hacı Hüseyin Efendi ve Hacı Cemal Efendi müderris olarak görev yapmışlardır. Zinciriye Medresesinde toplamda 35 talebe bulunmaktadır (Bay 2013: 260). 1911-1912 yılında Evkaf ı Hümayun Nezaretinden Zinciriye Medresesinde müderrislik yapan müderrisleri dair önemli bilgilerin yer aldığı bir belge yayınlamıştır. Aşağıda 1853-1854 yılından 1905-1906 yıllarına kadarki zaman içerisinde Zinciriye Medresesinde müderrislik yapanların bilgileri şu şekilde ifade edilmiştir:

Bu belgede yer aldığı şekliyle 29 Kasım 1853 tarihinden 18 Ekim 1855 tarihine kadar medresede müderrislik yapan müderris Şeyh Mehmetzade Hüseyin Efendidir. Hüseyin Efendiden sonra vazife 18 Ekim 1855 tarihinden 24 Şubat 1880 tarihine kadar Mehmet oğlu Hüseyinde kalmıştır. 24 Şubat 1880 tarihinden 4 Şubat 1895 tarihine

kadar Mustafa Fahreddin Efendi müderrislik vazifesini yürütmüştür. 4 Şubat 1895 tarihinde Mustafa Fahreddin Efendi vazifeyi Mehmet Nuri Efendiye devr etmiştir. 4 Şubat 1895'ten 12 Mayıs 1905 tarihine kadar vazifeyi Mehmet Nuri Efendi ifa etmiştir. 12 Mayıs 1905 tarihinde de Mehmet Nuri Efendi vazifeyi Mehmet Cemaleddin Efendiye devr etmiştir. Aynı tarihte Mehmet Cemaleddin Efendi de Hasan Hüseyin Efendiye vekalet vermiştir (EV.MKT.CHT_00774_00016).

11 Aralık 1912 tarihinde de Zinciriye Medresesinin Müderrisliği Mustafa Fahreddin Efendinin kardeşi Yusuf Nizamaddin Efendiye geçmiştir (Temel 2008: 74). Zinciriye Medresesi'nin son müderrisi İkinci Mehmet Efendi'dir. İkinci Mehmet Efendi 1924 yılında vefat etmiştir (Çiftçioğlu 2001: 100). Faruk Zeki Perek, çocukluğunda Aksaray'da dört tane medrese olduğunu bunlardan hiçbirinin, Zinciriye Medresesi de dahil, faaliyette değildir. Benden öncekilerde medrese eğitimi için Konya ve İstanbul'a gitmişlerdir (Perek 1998: 10).

Zinciriye Medresesi Aksaray eğitim tarihi açısından belki de Aksaraydaki en önemli medresesidir. Zinciriye Medresesi, Karamanoğullarında ve Osmanlı Devletinde tedrisatın yapıldığı bir müessesedir. Medresenin son müderrisi İkinci Mehmet Efendi olduğu bilinmektedir. İkinci Mehmet Efendi'nin ne zaman müderris olarak vazifelendirildiği bilinmemektedir. İkinci Mehmet Efendiden evvel Yusuf Nizamaddin Efendi 11 Aralık 1912 tarihinde vazifeye getirilmiştir. Bu bilgilere ek olarak Faruk Zeki Perek Beyefendinin aktarmış olduğu malumatlar muvacehesinde Zinciriye Medresesinde 1918 yılı öncesinde eğitim öğretim faaliyetleri sona ermiştir. Medrese 1918 yılından sonra da hapisane olarak kullanılmıştır (Konyalı 1974: 1338).

Daha öncede ifade edildiği vecihle hapishanenin buradan taşınmasıyla birlikte medrese iyice bakımsız hale gelmiş, içi ve dışı atılan çöplerle dolmuştur (Görür 1991: 74, Çiftçioğlu 2001: 110). Aksaray Abidelerini Koruma Değerlendirme Derneği'nin girişimleri sonucu medrese Aksaray Belediyesi'ne temizletilmiş, Milli Eğitim Bakanlığı'nda medreseyi restore ettirmiştir. Medresenin kuzeyindeki odaları ile elips kubbe ve batıdaki büyük eyvan, orjinaline uygun olarak onarılmıştır. 1973 yılında medrese Aksaray Abidelerini Koruma Derneği'nin çabalarıyla Müze'ye

dönüştürülmüştür (Konyalı 1974: 1362). Zinciriye Medresesi, şunda bir bölümü kütüphane olarak kullanılmakla birlikte bazı bölümleri de kültürel faaliyetlerin artırılması adına birtakım organizasyonlara ev sahipliği yapmaktadır.

III. BÖLÜM

3. AKSARAY MEDRESELERİNDE GÖREV YAPAN MÜDERRİSLER

Genel itibariyle medreseleri sistemleştirenler o medreselerde görev yapan müderrisler olmuştur. Aksaray Medreselerinde de yetişen bazı müderrisler vardır ki bunlar da buldukları medreselerle özdeşleşmişlerdir.

Aksaray Medreselerinde görev yapan müderrislere dair bir takım bilgiler ikinci bölümde medreseler anlatılırken paylaşılmıştır. Bazı müderrisler anlatılırken ek bilgiler sunulmuşsa da ekseriyet itibariyle müderrislerle ilgili bilgilerde ortaklık olduğu ikinci bölüm incelendiğinde görülecektir. Böyle yapılmasındaki amaç müderrislerin bilgisine daha kolay ulaşmaktır. Bu yüzden de ayrıca üçüncü bir bölüme ihtiyaç duyulmuştur.

3.1. Baş Bakı Kulu Mehmet Ağa Medresesi Müderrisleri

3.1.1.Mehmet Emin Efendi

Şubat-Mart 1727 tarihinde Baş Bakı Kulu Mehmet Ağa Medresesine müderris olarak tayin olunmuştur(VGM.DEFTER_01143_00033). Mehmet Emin Efendi ile ilgili daha fazla malumata ulaşılamamıştır.

3.1.2.Seyyid Mustafa Efendi

Şubat-Mart 1727 tarihinde Hüsameddin Zaviyesine mütevelli olarak Seyyid Mustafa Efendi tayin olunmuştur (VGM.DEFTER_01143_00033). Başbakı Kulu Mehmet Ağa Medresesi ile birlikte zikr edilmiştir. Her ne kadar zaviye olarak görülse

de bu zaviyeyi Hüsameddin Medresesiyle ve Baş Bakı Kulu Mehmet Ağa Medresesiyle birlikte değerlendirilirse daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

3.1.3.Seyyid Mustafa ve Seyyid Mehmet Efendiler

26 Mayıs 1780 tarihinde Baş Bakı Kulu Mehmet Ağa Medresesi, Hüsamaddin Zaviyesi ve Beramuniye Medresesinin Rub'unu Seyyid Mustafa diğer bir Rub'unu Seyyid Mehmet Efendi ellerinde bulundurmaktaydılar. Seyyid Mustafa ölünce Seyyid Mustafanın hissesini almak için çocukları Seyyid Mehmet ve Seyyid Ahmet Efendiler Aksaray Naibine başvurmuşlardır. Naib'de durumu Şeyhülislamlık makamına bildirmiştir. Olumlu veya olumsuz herhangi bir cevap gelmemiştir (VGM.DEFTER_00261_00037).

3.1.4. Seyyid Abdurrahman Efendi

24 Mayıs 1786 tarihinde Baş Bakı Kulu Mehmet Ağa Medresesi, Hüsamaddin Zaviyesi ve Beramuniye Medresesine Seyyid Abdurrahman Efendi dörtte birlik müderrislik hissesi ile tayin olunmuştur (VGM.DEFTER_00265_00012). Seyyid Abdurrahman Efendi ile ilgili mevcut bilgiler dışında bilgi bulunamamıştır.

3.1.5. Seyyid Abdurrahim ve Seyyid Süleyman Efendiler

22 Ocak 1794 tarihinde Baş Bakı Kulu Mehmet Ağa Medresesinde görev yapmakta olan Seyyid Mehmet Efendinin ölmesi üzerine yerine oğulları Seyyid Abdurrahim ve Seyyid Süleyman Efendiler müderris olmak istemektedirler (VGM.DEFTER_00267_00015). Seyyid Abdurrahim ve Seyyid Süleyman Efendilerin böyle bir talepleri olmuştur lakin İstanbul'dan olumlu veya olumsuz herhangi bir cevap gelmemiştir.

3.1.6.Seyyid Müslim ve Seyyid Hacı Halil Efendiler

20 Mayıs 1801 tarihinde Baş Bakı Kulu Mehmet Ağa Medresesinde Seyyid Mehmet Efendi müderris olarak görev yapmaktadır. Seyyid Mehmet Efendinin vefat

etmesiyle birlikte boş kalan müderrisliğe Seyyid Mehmet Efendinin oğulları, Seyyid Müslim ve Seyyid Hacı Halil Efendiler tayin olunmak istediklerini talep etmişlerdir (VGM.DEFTER_00270_00034). Bu taleplerinin doğrultusunda atamalarının yapılıp yapılmadığına dair herhangi bir bilgi mevcut değildir. Lakin bu türden istekler genelde olumlu karşılanmıştır.

3.1.7.Seyyid Hüsam Efendi

12 Nisan 1816 tarihinde Baş Bakı Kulu Mehmet Ağa Medresesinde Seyyid Kasım Efendi oğlu Seyyid Hüsam Efendi müderrislik yapmakta iken vefat etmiştir. Seyyid Hüsam vefatından sonra boşalan müderrislik kadrosuna birinin atamasının yapılması talep edilmiştir (VGM.DEFTER_00278_00201). Lakin atamanın ne zaman yapıldığına ve kimin atandığına dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

3.1.8.Mustafa Halife

Haziran – Temmuz 1860 tarihinde Baş Bakı Kulu Mehmet Ağa müderrisliğine Mustafa Halife tayin edilmiştir (Konyalı 1974: 1307 – 1308). Mustafa Halife'nin kaç yıl görev kaldığına dair herhangi bir malumata ulaşamadık.

3.2.Bedriye Medresesi Müderrisleri

3.2.1.Emir Hoca

1476 – 1477 yılında Fatih döneminde Bedriye Medresesi Emir Hoca isminde bir kişi tasarrufundadır (Konyalı 1974: 505).

3.2.2.Ahmet Efendi

4 Ocak 1718 tarihinde Bedriye Medresesine dört akçe ile Müderris olan Ahmet Efendi'ye beratını kaybettiği için yeni berat verilmiştir (VGM.DEFTER_01067_00057).

3.2.3.Şeyh Ahmetoğlu Mehmet Efendi

Ekim – Kasım 1732’de dört akçe ile Bedriye Medresesine müderris olan olan Şeyh Ahmet kendi rızasıyla müderrisliği oğlu Mehmet Efendiye bırakmıştır (Temel 2008: 59).

3.2.4.Mehmet Efendi

Temmuz – Ağustos 1756’da Bedriye Medresesinde dört akçe ile müderrislik yapan Mehmet’in ölmesi üzerine yerine oğlu Mehmet tayin olunmuştur (Temel 2008: 59).

3.2.5.Mehmet Emin Efendi

1763’te dört akçe ile Bedriye Medresesinde müderrislik yapan Mustafa ve Mehmet Emin kardeşlerden Mustafa kendi rızasıyla hissesini kardeşi Mehmet Emin’e devr etmiştir (VGM.DEFTER_01057_00057).

3.2.6.Abdullah Nuri Efendi

Ağustos–Eylül 1806’da dört akçe ile Bedriye Medresesinde müderrisliğe Mehmet Emin Efendinin çocuksuz ölmesi üzerine, İmtihanla Abdullah Nuri Efendi getirilmiştir (VGM.DEFTER_00532_00076). Sistemli bir şekilde başkalarına devredilen müderrislik vazifesi, kişinin müderrisliği devredeceği Erkek evladı veya akrabasından erkek kimse yoksa, sınavla başarı derecesine göre el değiştirmiştir. Abdullah Nuri Efendi bu vazifesine 1814 yılına kadar devam etmiştir.

3.2.7.Seyyid Şeyh Hacı Ömer

Bedriye Medresesi Aksarayda eğitim öğretim faaliyeti yapan kurumlardan biridir. 14 Nisan 1815 tarihinde Bedriye Medresesinin müderrisliğine üçte birlik hisse ile Seyyid Şeyh Hacı Ömer Efendi bin Seyyid Mehmet Emin Efendi tayin olunmuştur (VGM.DEFTER_04151_00066).

3.2.8.Ahmetoğlu Mehmet Emin Efendi

24 Kasım 1816 tarihinde Bedriye Medresesine üçte birlik hisse ile Ahmetoğlu Seyyid Hafız Ali müderrisliğe tayin olunmuştur. 15 Kasım 1873 tarihinde ise müderrislik vazifesi Ahmetoğlu Mehmet Emin Efendiye verilmiştir (VGM.DEFTER_04151_00066).

3.2.9.Kerim Feyzioğlu İbrahim Efendi

1880-1881 senesinde talep ettiği şekilde Bedriye Medresesi Kerim Feyzioğlu İbrahim Efendiye tevcih edilmiştir. Kerim Feyzioğlu İbrahim Efendi, Bedriye Medresesini hem tamir ettirmiş hem de tamir sonrasında müderrisliğine tayin olunmuştur (MF.MKT_01546_00405).

3.2.10.Musa ve Mehmet Emin Efendiler

1880-1881 senesinde Bedriye Medresesine tamir ve tadilat sonrasında, Musa ve Mehmet Emin Efendiler müderis olarak tayin edilmişlerdir. Mehmet Emin Efendiye verilen müderrislik görevi daha sonra İbrahim Efendiye tevcih edilmiştir (MF.MKT_01546_00405).

3.2.11.Musa ve İbrahim Efendiler

20 Ekim 1889 tarihinde Bedriye Medresesinde Musa ve İbrahim Efendiler müderrislik yapmaktadırlar (MF.MKT_01546_00405).

3.2.12.İbrahim Efendi

1903- 1904 yılında Bedriye Medresesinin 50 talebesi bulunmaktadır. Bu tarihte Bedriye Medresesi müderrisi olarak İbrahim Efendi geçmektedir (Bay 2014: 260).

3.2.13.Hasanoğlu İbrahim Efendi

6 Eylül 1913 tarihinde Bedriye Medresesi müderrisliğinde Hasan Efendi namında biri bulunmaktadır. Müderris Hasan Efendi vefat edince yerine oğlu İbrahim Efendi müderrisliğe getirilmiştir (Temel 2008: 59 – 60).

3.2.14.Mevlana Hacı Halife

II. Bayezid adına yapılan Karaman İli Tahrir defterinde Bedriye Medresesinin tasarrufu Mevlana Hacı Halife'de bulunmaktadır (Konyalı 1974: 525).

3.3. Beramuni Medresesi Müderrisleri

3.3.1.Sermahfil Mevlana Hüsameddin Efendi

1476 – 1477 yılında Fatih döneminde Sermahfil Mevlana Husameddin Efendi Beramuni Medresesinin müderrisi idi. Karamanoğullarından devr almıştır. Mevlana Hüsameddin uzun yıllar vazifesine devam etmiştir (Konyalı 1974: 1317).

3.3.2.Mevlana Muslihiddin Efendi

1500'lerin başında Beramuni Medresesine padişah fermanıyla Mevlana Muslihiddin tayin olunmuştur. Eski deftere göre medresenin geliri mutlak yani kayıtsız şartsız medreseye mahsus değildir. Müderris Muslihiddin, medresenin vakıflarından elde edilen geliri istediği gibi tasarruf etmekte olduğu anlaşılmaktadır (Konyalı 1974: 505).

3.3.3.Hüsam Efendi

Kanunî döneminde Aksaray Kadısına gönderilen tayin belgesinde adına rastlanmaktadır. Hüsam Efendi, Aksaray Beramuni Medresesinde yevmi on akçe ile müderrislik yapmıştır (Konyalı 1974: 1373)

3.3.4.Mevlana Süleyman Efendi

Mevlana Süleyman Efendi, Aksaray'da bulunan Beramuniye Medresesine yevmi yirmi akçe ile 1628 – 1629 tarihinde müderris olarak tayin olunmuştur (Konyalı 1974: 1380).

3.3.5.Mevlana Süleyman Efendi

12 Şubat 1629 tarihli, Anadolu Kazaskeri Abdullah Efendi tarafından yazılan bir emirde Beramuni Medresesine 29 Kasım 1628'de yirmi akçe ile Mevlana Süleyman tayin edilmiştir. Medresenin ne zaman yıkıldığına dair tarihi kaynaklara ulaşılamamıştır (Konyalı 1974: 1319).

3.4. Cedidiye Medresesi Müderrisleri

3.4.1.Müftü Hacı Şerif Efendi

Cedidiye Medresesi Ulurmak deresinin yakınında yer almaktadır. 1901 ve 1903 yıllarında Müftü Hacı Şerif Efendinin müderrisliğini yapmış olduğu bu medresenin kurucusu Şerif Efendidir (Bay 2013: 260).

3.5. Darü'ş- Şifa Medresesi Müderrisleri

3.5.1.Kasım Efendi

Kasım Efendi, Kanunî döneminde Aksarayda müderrislik yapmıştır. Kasım Efendi Aksaray'da bulunan Darüşşifa Medresesinde yevmi on akçe ile müderrislik yapmıştır. Kasım Efendi daha sonra bu medreseden başka bir medrese de görev yapmaya başlayınca Kasım Efendi yerine Aksaray'da bulunan Beramuni Medresesi müderrisi Hüsam Efendi tayin olunmuştur (Konyalı 1974: 1375).

3.6.Eskilli Mehmet Efendi Medresesi Müderrisleri

3.6.1.Hacı Ebu Bekir Efendi

Bu medreseyle ilgili elde edilen bilgiler kısıtlıdır. Aksaray'a ait olan 1901 ve 1903 yıllarına ait Salnameden ulaşılan bilgiler çerçevesinde bu tarihlerde Eskilli Mehmet Efendi Medresesinde müderris olarak Hacı Ebu Bekir Efendi müderris olarktan görev yapmaktadır.

3.7. Melikiye Medresesi Müderrisleri

3.7.1.Mehmet Fakih

Fatih Döneminde Melikiye Medresesinde Tasarrufu Mehmet Fakihtedir. Mehmet Fakih Karamanoğlu İbrahim Bey döneminden beri bu vazifede bulunmaktaydı (Konyalı 1974: 507).

3.8.Mercaniye Medresesi Müderrisleri

3.8.1.Recep Efendi

H. Rebiülevvel 1114/M. Temmuz – Ağustos 1702 tarihinde Mercaniye Medresesinde mutasarrıf İsmail'in ölmesi üzerine bu görev Recep Efendi'ye verilmiştir (Temel 2008: 62).

3.9.Molla Bali Medresesi Müderrisleri

3.9.1.Muallim Alioğlu Abdurrahman Efendi

Molla Bali Medresesinde Ekim – Kasım 1704'te Muallim sıfatıyla yevmi bir akçe alan Muallim Ali bulunmaktadır. Muallim Ali, görevi kendi isteğiyle oğlu Abdurrahman'a devr etmiştir (VGM.DEFTER_01067_0005

3.10. Muzafferiye Medresesi Müderrisleri

3.10.1.Mevlana Âhi Ali Efendi

Fatih Dönemi de olsa Muzafferiye Medresesine dair Osmanlı dönemi ilk kayıtları II. Bayezid Dönemi olacaktır. 1500 – 1501 yıllarında II. Bayezid adına tespit edilen Aksaray vakıfları arasında Muzafferiye Medresesinden bahsedilmektedir. Bu tarihte medrese Mevlana Âhi Alinin tasarrufunda bulunmaktadır (Konyalı 1974: 1327).

3.10.2.Siraceddin Ahmet Efendi

Ahmet Efendi Türkistan'ın Otrar şehrinde doğmuştur. Ahmet Efendi tarihi belirli olmamakla birlikte Muzafferiye Medresesinde müderrislik yapmıştır. Siraceddin Ahmet Efendi, İmam Azam Ebu Hanife'ye bazı özelliklerinden dolayı benzetilmiştir.⁹⁶ (Konyalı 1974: 1379 – 1380).

3.11.Seyfiye Medresesi Müderrisleri

3.11.1.Mevlana Taceddin Efendi

Seyfiye Medresesi, Fatih Sultan Mehmet Döneminde de faal bir medresedir. 1476- 1477 yılında Seyfiye Medresesi Mevlana Taceddin Efendi tasarrufundadır (Konyalı 1974: 507, 1329).

3.11.2.Mevlana Muhiddin Efendi

1500 – 1501 yılında Seyfiye Medresesi Mevlana Muhiddin adında bir müderrisin tasarrufundadır. Mevlana Muhiddin elinde padişah fermanı vardır (Konyalı 1974: 1329).

⁹⁶ “Alimlerin, fazılların dizginlerini elinde bulunduran dünyanın en büyük bilgini, sünnetlerin zahiri, milletin yardımcısı, islam şairini daima izhar eden, halkı hak yoluna yönelten, manalar çeşmesi, dinin tacı islamın ve müslümanların چراغی, sultanlara ve beylere faydalı, faziletler babası...” Selçuklular döneminde atanmış olan siraceddin Ahmed Efendi dönemin önemli alimlerindedir.⁹⁶ Öğrencilerine destek olması için bir çok arapça ve farsça beyitler ele alan Siraceddin Ahmed öğrencilerin çok kaliteli olarak yetişmesine azami ölçüde önem göstermiştir (Konyalı 1974: 1379 – 1380).

3.11.3.Ahi

Aksaray Livası Şeriye sicilinin 35. Sayfasında IV. Murat'ın Tokat'tan gönderdiği bir fermanla içel Müderrislerinden olan ve bir yıla yakındır herhangi bir göreve tayin olunmayan Ahî, 1631 senesinin şevval ortasından itibaren yevmî 40 akçe ile mahlul olan Aksaray'daki Seyfiye Medresesi müderrisliğine tayin edilmiştir. Ahi daha evvel Bursa İskenderpaşa Medresesinde müderrislik yapmaktadır. Bu emrin altında Ordu – 1 Hümayun Kadısı Ahmet oğlu Mehmet tarafından tasdik edilmiştir (Konyalı 1974: 1367).

3.11.4.Mehmet Efendi

Seyfiye Medresesine, 1679-1680 tarihinde müderris ve mütevellisine Mehmet Efendi atanmıştır (Temel 2008: 63).

3.11.5.İsmail Efendi

6 Nisan 1704 tarihinde Seyfiye Medresesinin Müderrisi İsmail Efendi olarak zikr edilmektedir (VGM.DEFTER_01067_00053).

3.11.6.Seyyid Mehmet Efendi

Seyfiye Medresesine müderris ve müteveli atamaları düzenli olarak yapılmıştır. 15 Temmuz 1722 tarihinde müderris İsmail Efendinin ölmesi üzerine yerine oğlu Seyyid Mehmet Efendi atanmıştır (VGM.DEFTER_01067_00060).

3.11.7.Yusuf Efendi

12 Ekim 1722 tarihinde Seyyid Mehmet Efendi Seyfiye Medresesinde müderrislik yapmakta iken bu görevi kendi rızasıyla Yusuf Efendiye devr etmiştir (VGM.DEFTER_01067_00060).

3.11.8. Abdullah, Mustafa ve İsmail Efendiler

Seyfiye Medresesine Mart – Nisan 1747 tarihinde müderris Yusuf Efendinin ölmesi üzerine müderrislik görevine oğulları Abdullah, Mustafa ve İsmail Efendiler atanmıştır (Temel 2008: 64).

3.11.9. Yusuf ve İsmail Efendiler

Aralık 1747 tarihinde Seyfiye Medresesine kardeşleriyle birlikte müderris olan Mustafa Efendi vefat etmiştir. Yerine Yusuf Efendinin diğer oğlu Yusuf getirilmiştir. Ekim 1750 tarihinde Müderris olarak atanan kardeşlerden Abdullahın ölmesi üzerine hisse kardeşleri İsmail ve Yusuf Efendilere verilmiştir (Temel 2008: 64).

3.11.10. Hamza Efendi

Ekim – Kasım 1758 tarihinde Seyfiye Medresesi müderrislerinden olan Seyyid Mehmet Efendinin ölümü üzerine elinde bulundurduğu yarım müderrislik hissesi aynı mahallede bulunan Yakup Halifeye verilmiştir. Yakup Efendi de vekil olarak Salih Efendi namında birine tevcih etmiştir. Müderrislik daha sonra Hamza Efendi namında birine tevcih edilmiştir (VGM.DEFTER_01056_00079).

3.11.11. Seyyid Mehmet Emin Efendi

Kasım – Aralık 1764 tarihinde dörtte bir hisse ile müderris Seyyid Yusuf'un ölümü üzerine Seyfiye Medresesine müderris olan Şeyh Yakup Efendi de Seyyid Mehmet Emin Efendiye vekalet vermiştir (VGM_DEFTER_01057_00058).

3.11.12. Mehmet Emin Efendi

5 Ağustos 1766 tarihinde Seyfiye Medresesinin yarım ve dörtte üçlük müderrislik hissesini elinde bulunduran Şeyh Yakup Efendinin ölmesi üzerine Naib tarafından Şeyh Yakup Efendiden boş kalan müderrislik kadrosuna Hafız Mehmet Emin

Efendinin atamasının yapılması için dönemin Şeyhülislamı Dürrizade Mustafa Efendiye⁹⁷ bir arzuhal yazmıştır. Bu arzuhal üzerine Şeyhülislam Dürrizade Mustafa Efendi de Mehmet Emin Efendiyi Seyfiye Medresesine müderris olarak tayin etmiştir (VGM.DEFTER_01057_00060).

3.11.13. Mustafa Pınarî

Ocak – Şubat 1776 tarihinde dörtte bir hisse ile Seyfiye Medresesinde müderris olan İsmail Efendinin ölmesi üzerine bu görev oğulları Mehmet, Osman ve Yusuf Efendilere verilmiştir. Mart – Nisan 1776 tarihinde dörtte bir hisse ile müderris olan İsmail'in çocuksuz ölmesi üzerine yerine Mustafa Pınarî müderris olarak atanmıştır (Temel 2008: 64).

3.11.14. Osman Efendi

28 Nisan 1776 tarihinde dörtte bir hisse ile Seyfiye Medresesinde müderris olan İsmail Efendinin çocuksuz öldüğü iddiasıyla Mustafa Pınarî müderrislik kadrosuna kendisinin atamasını yaptırmıştır. İsmail Efendi'nin oğlu Osman, Mustafa Pınarî'nin yalan söylediğini dönemin kadısına bildirmiştir. Kadı'da durumu İstanbul'a bildirmiştir. Yapılan tahkikat neticesinde Mustafa Pınarî'nin yalan konuştuğu Osman'ın, sabık müderris merhum İsmail Efendinin oğlu olduğu tespit edilmiştir. Bu sayede müderrislik tekrardan İsmail Efendinin ailesine geçmiştir (Temel 2008: 65).

3.11.15. Yusuf Efendi

Kasım – Aralık 1776 tarihinde Seyfiye Medresesine Osman Efendinin çocuksuz ölmesi üzerine boş kalan müderrislik kadrosuna kardeşi Yusuf Efendi getirilmiştir (Temel 2008: 65).

⁹⁷ Dürrizade Mustafa Efendi: Osmanlı Şeyhülislamıdır. 1702 – 1703 yılında İstanbul'da doğdu. Tanınmış İlmiye ailesi Dürrizadelere adını veren Şeyhülislam Dürrî Mehmet Efendinin oğludur. Osmanlı devletinde üç kez Şeyhülislamlık yapmıştır. Dürrizade Mustafa Efendi, 1756 – 1758, 1762 – 1767 ve 1774 yıllarında olmak üzere Şeyhülislamlık yapmıştır. Ayrıntı için Bkz: Mehmet İpşirli. "Dürrizade Mustafa Efendi" *DİA*. C.10. s. 38.

3.11.16.Abdullah Nuri Efendi

Kasım – Aralık 1786 tarihinde Aksaray Naibi Dörtte üçlük hisseyi elinde bulunduran müderris Hafız Mehmet Emin Efendinin 20 seneden beri Aksaray’da olmadığı İstanbul’da müderrislik yaptığını dönemin Şeyhülislamı Ahmet Efendiye bildirilmiştir. Naib, Şeyhülislam Ahmet Hamza Efendi’den Abdullah Nuri Efendi namında birinin Seyfiye Medresesine müderris olabileceğini de yazmıştır. Abdullah Nuri Efendinin müderris olarak tayin olması için bir berat talep edilmiştir. Abdullah Nuri Efendi Naibin önerisiyle Seyfiye Medresesinin yeni müderrisi olmuştur (VGM.DEFTER_01060_00064).

3.11.17.Seyyid Mehmet ve Seyyid Şemseddin Efendiler

2 Temmuz 1807 tarihinde Seyfiye Medresesinin dörtte üçlük kısmına tasarrufu bulunan Seyyid Şeyh Abdullah Nuri öldürülmüştür. Bu olay üzerine Seyfiye Medresesinin tasarrufu dönemin Şeyhülislam’ı Ahmet Hamza Efendi tarafından oğulları Seyyid Mehmet Efendi ve Seyyid Şemseddin Efendiye verilmiştir. Şeyhülislâm Ahmet Hamza Efendi medreseyi Seyyid Şeyh Abdurrahman Nuri Efendinin idare ettiği gibi idare etmelerini salık vermiştir (VGM.DEFTER_00532_00076)

3.11.18.Seyyid Hafız Müslim Efendi

Seyfiye Medresesinde 10 Temmuz 1830 tarihinde dörtte üçlük hisse ile müderrislik yapan Seyyid Hüsam oğlu Seyyid Yusuf Efendi ölmüştür. Seyyid Yusuf Efendinin ölümüyle birlikte müderrislik vazifesi oğlu Seyyid Hafız Müslüm Efendiye verilmesi için Aksaray Kadısı tarafından dönemin Şeyhülislamı Seyyid Abdulvahhab Efendiye bir arzuhal yazılmıştır. Bu arzuhalle Seyyid Hafız Müslim Efendinin Seyfiye Medresesine müderris olarak tayin edilmesi istenmiştir (VGM.DEFTER_00536_00042). Bu türden taleplerin genel itibariyle olumlu şekilden sonuçlandığı düşünüldüğünde muhtemeldir ki medreseye Seyyid Hafız Müslim Efendi müderris olarak atanmıştır.

3.11.19.İbrahimoğlu Seyyid Hasan Efendi

Seyfiye Medresesinin 1839 yılında Sultan Abdülmecid'in tahta çıkması dolayısıyla yenilenen bir beratı vardır. Sultan Abdülmecid döneminde Seyfiye Medresesi müderrisliğine İbrahim oğlu Seyyid Hasan tayin edilmiştir (Konyalı 1974: 1330 – 1331).

3.11.20.Mehmet Şemseddin ve Hasan Şükrü Efendiler

1 Haziran 1842 tarihinde Seyfiye Medresesi tevliyet görevi Mehmet Şemseddin ve Hasan Şükrü Efendilere verilmiştir (Temel 2008: 65).

3.11.21.Seyyid Şeyh Mehmet Şemseddin Efendi

20 Kasım 1851 tarihinde Seyfiye Medresesi müderrisi olarak Şeyh Mehmet Şemseddin Efendi bulunmaktadır. Şemseddin Efendinin ne kadar maaş aldığına dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır (EV.MH_00372_00383).

3.11.22.İbrahim, Abdurrahman, Mustafa ve Adem Efendiler

1863 yılı Mart başından 1864 yılı şubat ayına kadar devam eden bir yıllık varidat ve masarifat kayıtlarına göre Seyfiye Medresesinde toplamda 4 müderris görev yapmaktadır. Bunlar; Müderris İbrahim Efendi(31 para 163 kuruş), Müderris Abdurrahman Efendi(22 para 122 kuruş), Müderris Mustafa Efendi(22 para 122 kuruş), Müderris Adem Efendi(22 para 122 kuruş) (EV.MH_01094_00358).

3.11.23.İbrahim, Abdurrahman, Mustafa, Hüsam ve İhsan Efendiler

22 Haziran 1865 tarihinde Seyfiye Medresesinde toplam 5 müderris görev yapmaktadır. Bunlar; Müderris İbrahim Efendi (35 para 142 kuruş), Müderris Abdurrahman Efendi(5 para 107 kuruş), Müderris Mustafa Efendi(5 para 107 kuruş),

Müderriş Hüsam Efendi(5 para 107 kuruş) ve Müderriş İhsan Efendi(5 para 107 kuruş (EV.MH_01094_00354).

3.11.24.Muhiddin Efendi

Muhiddin Efendi Seyfiye Medresesinde müderrişlik yapmıştır. Bu müderrişle ilgili çok fazla bir bilgiye sahip değiliz (Konyalı 1974: 1376).

3.11.25.Seyyid Hasan Efendi

Seyyid Hasan Efendi Aksaray Meydan Mahallesinde bulunan Seyfiye Medresesinde müderrişlik yapmıştır. Babasının adı İbrahim Efendidir. Aksaray'da vefat etmiştir. Kendisiyle ilgili çok fazla bir bilgiye ulaşamamıştır (Konyalı 1974: 1378).

3.12. Seyyid Ahmet Medresesi Müderrişleri

3.12.1.Şeyh Ali Efendi

Seyyid Ahmet Medresesine 9 Mayıs 1720 tarihinde Şeyh Ali Efendi beratsız bir surette hem mütevellî hem de müderriş olarak tayin olunmuştur (VGM.DEFTER_01067_00059).

3.12.2. Mehmet Efendi

Temmuz-Ağustos 1729 tarihinde Seyyid Ahmet Medresesinin müderrişî ve vakfın mütevellîsi olan Şeyh Ali Efendi Nevşehir'e gideceği için müderrişlik ve mütevellîlik görevlerini Mehmet Efendiye devr etmiştir. Nisan – Mayıs 1731 tarihinde müderriş ve mütevellîlik görevlerine Mehmet Efendi devam etmiştir (VGM.DEFTER_01144_00030).

3.13. Yılanlı Medrese Müderrisleri

3.13.1.Mevlana Abdüllatif Efendi

Fatih ve II. Bayezid dönemlerinde Yılanlı Medresesinde müderrislik yapmıştır (Konyalı 1974: 505). Mevlana Abdüllatif Efendi ile ilgili daha fazla bilgiye ulaşılamamıştır.

3.13.2.Mısrî Mustafa Efendi

30 Aralık 1712 tarihinde Yılanlı Medresesine günlük bir akçe ile müteveli ve nazır olarak Mısrî Mustafa Efendi görev yapmaktadır. Mısrî Mustafa Efendi beratını kaybettiği için Mustafa Efendiye tekrar berat verilmiştir (VGM.DEFTER_01067_00056). Mısrî Mustafa Efendi aynı zamanda Yılanlı Medresesinin müderrisliğini de elinde bulundurmaktadır (Temel 2008: 68).

3.13.3.Seyyid İbrahim ve Seyyid Mehmet Efendi

Şubat – Mart 1717 tarihinde Yılanlı Medresesinin müderrisi Şeyh Mustafa Mısrî müderrisliği kendi rızasıyla oğulları Seyyid İbrahim ve Seyyid Mehmet'e bırakmıştır (Temel 2008: 68).

3.13.4.Cafer Efendi

Temmuz-Ağustos 1746'da Yılanlı Medresesi ve Ebubekir Buk'asının müderrisliğine ve tevliyetine, yarım akçe ile Abdurrahman Efendi ölümü üzerine Cafer Efendi getirilmiştir (Temel 2008: 68). Bu bilgiler dışında Abdurrahman Efendi ile ilgili başkaca bir bilgiye ulaşılamamıştır.

3.13.5.Osman Efendi

Mayıs – Haziran 1750 tarihinde Yılanlı Medresesine yarım akçe ile müderris ve müteveli olan Cafer Efendi ölmesi üzerine yerine Osman Efendi görevlendirilmiştir (Temel 2008: 68).

3.13.6.Osmanoğlu Mehmet Efendi

Şubat-Mart 1789'da Yılanlı Medresesinde yarımşar akçe ile ders müderrisi ve mütevellî olarak görev yapmakta olan Osman Efendinin vefat etmesi üzerine bu görevler oğlu Mehmet Efendiye verilmiştir (VGM.DEFTER_00530_00081).

3.13.7.Seyyid Mehmet Halife

1 Haziran 1842 tarihli muhasebe kaydında yarım akçeyle müderrislik ve mütevellîlik görevleri Mehmet Efendiye verilmiştir (Temel 2008: 69). 8 Haziran 1843 tarihinde Yılanlı Medresesi yevmi bir akçe ile Seyyid Mehmet Halife tasarrufunda bulunmaktadır. Seyyid Mehmet Halife hem müderris hem mütevellîlik vazifelerini bir yıldan beridir devam ettirmektedir (EV.BKB_00137_00140).

3.13.8.Seyyid Mehmet Said Efendi

Yılanlı Medresesine, 16 Nisan 1842 tarihinde Hafız Seyyid Mehmet Efendinin vefatı üzerine hem müderrislik hem de mütevellîlik Hacı Mehmet oğlu Seyyid Mehmet Said Efendiye tevcih edilmiştir (BOA.EV.KSD_00029_00104).

3.13.9.Hafız Seyyid Mehmet Efendi

16 Nisan 1842 tarihinde Yılanlı Medresesine yevmi tam akçe ile müderris ve mütevellî olarak Abdullah oğlu Hafız Seyyid Mehmet Efendi atanmıştır (BOA.EV.KSD_00029_00104).

3.13.10.Mehmet Said Efendi

1862-1863 yılı ve sonraki yıllara ait muhasebe kayıtlarında uzun yıllar boyunca Yılanlı Medresesinde hem müderrislik hem de mütevellîlik görevlerini Mehmet Said Efendi yürütmüştür. Mehmet Said Efendinin müderris ve mütevellî olarak görev yaptığına dair son kayıt H. 21 Muharrem 1282/M. 16 Haziran 1865 tarihinde

tutulmuştur. Söz konusu kayıt bi muhasebe kayıdır. Mehmet Said Efendi müderrislikten 25 para 100 kuruş alırken mütevellî olduğu için de 25 para 100 kuruş almaktadır (EV_MH_01089_00114, EV_MH_01089_00118, EV_MH_01089_00122).

3.14. Zinciriye Medresesi Müderrisleri

3.14.1. Fahreddin İlyas

Fahreddin İlyas, Aksaray'lı şeyh ve kadı Cemaleddin İbrahim'in oğludur. Aynı zamanda daha sonra Zinciriye Medresesinde müderrislik yapacak olan Cemaleddin Aksarayî'ye de ders okutmuştur yani Cemaleddîn Aksarayî'ye hocalık yapmıştır (Konyalı 1974: 1370 – 1371).

3.14.2. Cemaleddin Aksarayî

Cemâleddin Aksarâyî'nin asıl adı Muhammed'dir. Kaynaklarda doğum yeri ve tarihi kesin olarak belirtilmemekle birlikte 1313-1314 yıllarında Tebriz veya Aksaray'da doğduğu tahmin edilmektedir (Karabacak 2018: 351, Öz 1993: 308). Fakat Aksaray'da yaşadığı ve Aksaraylı anlamına gelen el-Aksarâyî nisbesini kullandığı bilinmektedir. Bazı kaynaklarda soyunun Fahreddin Razî'ye(ö.606/1210) dayandığı belirtilmektedir. Kendi döneminde Cemalî nisbesiyle tanınmıştır. Osmanlı şeyhülislamlarından olan Zenbilli Ali Efendi (v.1525) de Râzî'nin torunlarından Cemâleddîn Aksarayî neslinden olup, Bursa ve İstanbul medreselerinde müderrislik, II. Bayezid, Yavuz ve Kanunî dönemlerinde toplam yirmi dört sene şeyhülislâmlık yapmıştır (Ocak 2018: 17). Zenbilli Ali Efendi Cemaleddin Aksarayî'nin neslinden geldiği için dedesinin nisbesi olan “Cemalî” mahlasını kullanmıştır (Öz 1993: 308). Cemaleddin Aksarâyî, Osmanlı kuruluş devri padişahlarından I. Murat devrinde Amasya, Konya ve Aksaray gibi Anadolu topraklarında yaşamış âlim ve mutasavvıftır. Kadılık başta olmak üzere değişik görevlerde bulunmuştur. Amasya'da ve Aksaray'daki Zinciriye Medresesinde hocalık yapmıştır. Birçok öğrenci yetiştirmiştir. Yetiştirdiği

öğrencilerden biri de ilk Osmanlı Şeyhülislamı Molla Fenârî (ö. 834/1431)'dir (Bursalı Mehmet Tahir 1333: 265 – 266, Hakkı 2005: 245 – 247).

Cemaleddin Aksarayî talebelerini üç kısma ayırmıştır. Bunlar:

1. Meşşaiyyûn⁹⁸

2. Revakıyûn⁹⁹

3. Son kısım ise medrese içerisinde ders gören öğrencilerdir. Bunlar daha üst düzey eğitim almaktaydılar (Bursalı Mehmet Tahir 1333: 265 – 266, Adıvar 1982: 26, Öz 1993: 308).

Dedesı Fahreddin Razî de talebelerini bu şekilde gruplara ayırmıştır. Razî'nin uygulamış olduğu bu yöntem aynı zamanda Aristo'nun da Lise'de (Lykeion) uyguladığı bir metottur (Öz 1993: 308, Ata 2016: 129 – 132). Cemaleddin Aksarayî bir görüşe göre M.1388 – 1389 (Tahir 1333: 266), diğer bir görüşe göre M.1388 (Adıvar 1982: 25) yılında vefat etmiştir.

Cemâleddîn Aksarayî, Razî Ekolünün Anadoludaki temsilcilerinden biridir. Razî düşüncesini Anadoluya aktaran en önemli isim Siraceddîn Urmevîdir(v.1284). Urmevî aynı zamanda Razî'nin öğrencilerindedir. Urmevî, III. Keyhüsrev döneminde Konya Karatay Medresesinde müderrislik yapmıştır. Müderrislik yaptığı süreç içerisinde de Razî düşünce anlayışı çerçevesinde öğrenciler yetiştirmiştir. Razî düşünce anlayışının Anadolu Coğrafyasında bilinmesinde sadece Urmevî etkili değildir. Urmevî'nin yanı sıra Kadı Beyzavî(v.1291), Nasiruddîn et- Tusî(v.1273) talebeleri ve eserleriyle Razî ekolünü Anadoluda hâkim kılmaya çalışmışlardır. Tusî'nin yanı sıra Kutbeddîn Şîrazî(v.1316), ve XIV. yüzyılda Alâaddîn Esved, Davud el- Kayserî, Kadı Burhaneddîn(v.1398) ve Razî'nin torunlarından Cemâleddîn Aksarayî(v.1388) de Razî'nin görüşleri doğrultusunda talebe yetiştirmişlerdir (Ocak 1993: 13).

Cemâleddîn Aksarayî'nin yetiştirmiş olduğu en önemli müderris şüphesiz Molla Fenârî'dir. Molla Fenârî, ilk eğitimini babasından almıştır. Daha sonra İznik'te

⁹⁸ Evinden medreseye giderken yürüyerek ders yaptığı talebelerinde verilen isimdir (Bursalı Mehmet Tahir 1333: 265 – 266, Adıvar 1982: 26, Öz 1993: 308).

⁹⁹ Talebeleri medresenin revaklarında toplayıp ders yaptığı talebeleri için kullanılır (Bursalı Mehmet Tahir 1333: 265 – 266, Adıvar 1982: 26, Öz 1993: 308).

Alâaddîn Ali Esved'in derslerine devam etmiştir. Hocası ile aralarında geçen ilmî bir tartışma yüzünden oradan ayrılıp Amasya'ya gider. O dönemde Amasya'da bulunan Aksarayî'den ders almıştır. Amasya'da Aksarayî'den icazet aldıktan sonra Seyyid Şerif Cürcanî ile birlikte Kahire'ye gider. Bâbertî ve dönemin önemli simalarından ilim tahsili neticesinde Bâbertî'den icazet alır ve Bursa'ya döner. Yıldırım Bayezid'in yaptırmış olduğu Manastır Medresesinde müderrislik yapar. Müderrisliğin yanı sıra Bursa kadılığı da yapmıştır (Aydın 2005: 245). Görüldüğü üzere Razî düşünce anlayışı Aksarayî vasıtasıyla Osmanlı Devletinin ilk şeyhülislam'ı olan Molla Fenarî'ye geçmiştir. Molla Fenarî'nin Razî Ekolünün temsilcisi olma durumu sadece Aksarayî vasıtasıyla olmamaktadır. Yukarıda izah etmeye çalıştığımız gibi Molla Fenarî, hem Alâaddîn Ali Esved'den hem de Aksarayî'den ders görerek Razî geleneğinin Anadolu'da yerleşmesine hizmet etmiş önemli bir isimdir. Buradan hareketle Aksarayî'nin, Osmanlı Medrese geleneğinde önemli bir yeri vardır.

Cemâleddin Aksarayî'nin eserlerine dair bilgiler Mustafa Öz'ün 1993 yılı DİA'nın VII. Cildinin 308-309 sayfalarından alınmıştır.

Eserleri: Cemâleddin Aksarayî tefsir, hadis, fıkıh, ahlak, edebiyat ve tıp gibi konulara dair birçok eser yazmış olup başlıcaları şunlardır :

1. *Şerhu'l – İzâh, Dımaşk hatibi Kazvini'nin meâni ve beyân konusundaki el-İzah adlı eserinin şerhi'dir. H.776/M.1374-75 tarihli müellif hattı nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (diğer yazmaları: Yenicami , nr. 1032; Yeni medrese. nr. 1872/210). Aynı eserin Şerhu müşkilati'l- İzâh başlıklı bir yazması da Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir.*
2. *Haşiye 'ale'l-Keşşaf, Zemahşeri'nin el-Keşşaf'ına bir haşiyedir.*
3. *İtirâzât Alâ Şerhi'l Keşşaf.*
4. *Haşiye 'ala Şerhi Mecma 'il- Bahreyn, İbnü's-Sââtî'nin Mecma'u'l-Bahreyn ve mülteka'n -Neyyireyn adlı kendi eserine yazmış olduğu Hanefî fikhına dair şerhin haşiyesidir. Eser bazı Şafîiler'in Hanefî fikhına itirazları göz önüne alınarak kaleme alınmıştır.*
5. *Es'ile ve Ecvib, Tefsir, hadis ve fıkıh meselelerine dair çeşitli soru ve cevapları ihtiva eder.*

6. *Hallü'l-Mucez, İbn Sina'ya ait el-Kanun Fi't-Tıb adlı eser üzerine İbnü'n-Nefis tarafından Mucezü'l Kanun adıyla yapılmış çalışmanın şerhidir. Eser birkaç defa basılmıştır.*
7. *Keşfü'l 'râb. Taceddin el-İsferayî'nin nahve dair Lübbü'l-elbab fî 'ilmi'l-i 'râb adlı eserinin şerhidir.*
8. *Ahlak-ı Cemâl, Katib Çelebi, Yıldırım Bayezid'e ithaf edilen ve üç bölümden (makale) oluşan bu eserin ilk bölümünde insanın kendi şahsına, ikinci bölümünde aile fertlerine, üçüncü bölümünde de diğer insanlara karşı görevlerinin anlatıldığını söyler, aynı bilgileri Bursalı Mehmet Tahir de tekrarlar (Bkz. Osmanlı Müellifleri, 1. 266). Buna göre Ahlak-ı Cemali'nin. geçmişi H.IV./M.X. yüzyıl düşünür ve bilginlerinin çalışmalarına kadar uzanan (mesela Bkz. Harezmi. s. 80; İbn Sina. s. 16) ve zamanla gelişerek Tüsi'nin Ahlak -ı Nâsirî'nin en mükemmel şeklini bulan İslâm ahlak programının bir devamı olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Ağâh Sırrı Levend, İstanbul ve Ankara kütüphanelerini tarayarak hazırladığı ve bu kütüphanelerde bulunan İslâm ahlakına dair başlıca eserleri tanıttığı yazısında bu eserler arasında Ahlak-ı Cemâlî'ye rastlamadığını belirtmektedir. Aksarayî'nin bunlardan başka Beyzavî'nin Şafiî fihhına dair el - Gayetü 'l - Kusva'sına yazdığı bir şerhi ile Şemsiyye if esrari'l-kelîmâtî's-siddîlkıyye, Şerh-i Müşkilâtî'l - Kur' an-ı Kerim ve Şerh-i Müşkilatü'l ehâdis adlı eserleri olduğu da kaydedilmektedir (son iki eser Farsça'dır).*

3.14.3. Dinkoz Baba

Dinkoz Baba'nın kim olduğu konusunda çeşitli ihtilaflar söz konusudur. Fatih Devrinde Aslen Teke'li bir müderris vardır. Bu müderrisin adı Şemseddin Ahmed'dir. Şemseddin Ahmed'de Dinkoz¹⁰⁰ adıyla meşhur olmuştur (Tahir 1333: 305). Eğer Fatih Devrinde yaşamış olan ve Bursa'da Yıldırım Bayezid Medresesinde görev yapmakta iken vefat eden kişi Aksaray'da da görev yapmış ise bu kişiyi Aksaray müderrisleri arasında saymak mümkündür. Sonuç olarak Dinkoz Baba ile ilgili kesin bilgiler ve belgeler olmadığı için varlığına dahi şüpheyle bakmak mümkündür.

¹⁰⁰ Dinkoz: Bursa'da sağlıklı sıhhatli insanlar için kullanılan bir tabirdir (Tahir 1333: 305).

Aksaray Zinciriye Medresesi içerisinde bir mezar bulunmaktadır. Bu mezarın Dinkoz Baba adında bir kişiye ait olduğu söylene de Fatih döneminde müderrislik vazifesinde olduğunu kabul etsek bile Fatih döneminde müderrisi medrese içerisinde defin etmek gibi bir gelenek olmadığı için bu mezarın Dinkoz Babaya ait olmadığını kabul etmek gerekmektedir ki Mezar taşı okunduğu ,eğer mezar taşı yatan kişiye ait ise, o vakit mezarda yatan kişinin bayan olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Muhtemeldir ki mezar taşı bu mezarda yatan kişiye ait değildir. Bir bayan mezar taşı bir şekilde buraya dikilmiştir. Muhtemeldirki Zinciriye Medresesinde bulunan mezar Fatih döneminde yaptırılmamıştır. Bu mezar Osmanlı Devletinin son yılların medresede müderrislik yapmış olan Mehmet Ali namında bir müderrise ait olduğu görüşü genel kanaattir. Mehmet Ali Efendi tarafından Zinciriye Medresesinde Arapça dil bilgisi yani Sarf ve Nahiv dersleri okutulmuştur (Konyalı 1974: 1369 – 1370).

3.14.4.Hayreddin Efendi

1500/1501 yılında Zinciriye Medresesi Hayreddin Efendi tasarrufunda bulunmaktadır (Konyalı 1974: 524,1359).

3.14.5.Mevlana Ahmet Efendi

Mevlana Ahmet Efendi 1695-1696 yıllarında Zinciriye Medresesine müderris olarak atanmış olması muhtemeldir. Çünkü Mevlana Ahmet Efendi, 1715 – 1716 yılında vefat etmiştir. Yaklaşık 20 yıl Zinciriye Medresesinde müderrislik yapmıktığı bilinmektedir. Mevlana Ahmet Efendi Saray-ı Atik teberdârlığı emektarlarındandır. Mevlana Ahmet Efendi 25 akçe ile müderrislik görevini yürütmüştür (BOA_C_MF_00111_05521_001/2)

3.14.6.Mustafa Mısrî Efendi

Mustafa Mısrî, 1715 – 1716 yılında Zinciriye Medresesine müderris olmuştur. Temmuz – Ağustos 1732 tarihine kadar müderrislik görevini yerine getirmiş olan Mustafa Mısrî Efendi bu görevleri, kendi isteğiyle oğulları Abdülkerim, Ali, Hamza

Hilmi ve Yusuf Efendilere bıraktmıştır (BOA.C.MF_00111_05521_001/2). Abdülkerim, Ali, Hamza Hilmi ve Yusuf Efendilerin müderrislik yaptıkları dönemle ilgili herhangi bir belgeye ulaşılammıştır.

3.14.7.Ahmet Efendi

30 Eylül 1703 tarihinde Zinciriye Medresesinde müteveli olarak tayin olunan Ahmet Efendiye müderrislik de tevcih edilmiştir. Ahmet Efendiye müderrislik verildiğine dair bir bilgiye ulaşmamış olsak da söz konusu tarihte Ahmet Efendiden, Müderris Ahmet Efendi diye bahsetmesi muhtemel bir atamanın yapıldığını göstermektedir. Belgenin yıpranmasından dolayı bazı yazı karakterleri silik bir vaziyettedir. Bu durumdan dolayı fazla bir malumat elde edemedik(00230_00155).

3.14.8.Seyyid Hacı İbrahim Efendi

12 Ekim 1722 tarihinde Seyyid Mehmet Efendinin 3 aylık müderrisliğinin ardından Seyfiye Medresesine ikinci bir müderris olarak Seyyid Mehmet Efendinin abisi Seyyid Hacı İbrahim Efendi atanmıştır (VGM.DEFTER_01067_00060).

3.14.9.Hüseyin Efendi oğlu Mehmet Efendi

Nisan – Mayıs 1728 tarihinde Zinciriye Medresesinde yevmi bir akçe ile müderrislik yapan Hüseyin Efendinin ölmesi üzerine müderrislik vazifesi oğlu Mehmet Efendiye verilmiştir (VGM.DEFTER_01144_00029). Hüseyin Efendinin hangi tarihlerde müderrislik yaptığına dair bilgi mevcut değildir.

3.14.10.Seyyid Hamzaoğlu Seyyid Mustafa Halife

13 Mayıs 1739 tarihinde Zinciriye Medresesine Seyyid Hamza Efendinin vefatı üzerine kendisinde bulunan üçte bir hisse müderrislik görevi oğlu Seyyid Mustafa Halifeye tevcih edilmiştir (BOA.C.MF_00114_05664_001).

3.14.11.Ali Efendi

Hoca Ali Efendi Aksaraylı Ali Efendi'nin oğludur. Aksaray'da doğmuştur. Zinciriye Medresesinde müderrislik yapmıştır. 1777 tarihlerinde İstanbul'da otursa da Aksaray'da müderrislik yapmıştır. Bunların yanısıra Ali Efendi şimdi Taşpınar'a bağlı eski adı ile Sınasa yeni adıyla Koçpınar'da bir camii yaptırmıştır. Aksaray'da ve Yuva Köyünde bu camiye 18 dönüm kadar üzüm bağı vakfetmiştir. Ali Efendi nerede ne zaman öldüğü bilinmemektedir (Konyalı 1974: 1367).

3.14.12.Seyyid İbrahim, Seyyid Hasan ve Seyyid Hamza Efendiler

15 Eylül 1781 tarihinde Zinciriye Medresesinde üçtebirlik hisse ile müderrislik vazifesini ifa eden Mehmet Efendi vefat etmiştir. Mehmet Efendi yerine oğulları Seyyid İbrahim, Seyyid Hasan ve Seyyid Hamza müderris olarak tayin olunmuşlardır (VGM.DEFTER_00262_00150).

3.14.13.Seyyid Hamza, Mehmet Halife ve Seyyid İbrahim Efendiler

24 Mayıs 1786 tarihinde Seyyid Abdurrahman Efendi üçtebirlik hisse ile Zinciriye Medresesinde müderrislik yapmaktayken elinde bulundurduğu hissesini Seyyid Hamza, Mehmet Halife ve Seyyid İbrahim Efendilere devr etmiştir (VGM_DEFTER_00265_00013).

3.14.14.Seyyid Abdurrahman Efendi

24 Mayıs 1786 tarihinde hisselerini devr eden Seyyid Abdurrahman Efendi Zinciriye Medresesinde müderrislik yapabilmek için 15 Aralık 1788 tarihinde tekrar talepte bulunmuştur. Seyyid Abdurrahman Efendi'nin bu isteği olumlu karşılanmış ve tekrardan göreve başlamıştır (VGM.DEFTER_00265_00116).

3.14.15.Şeyh Müftizade Ahmet Efendi

Zinciriye Medresesinde müderrislik yapmaktayken sebepsiz yere Aksaray'dan ayrılan Hafız Mehmet Efendi yerine 21 Kasım 1786 tarihinde Zinciriye Medresesine

müdris olarak Şeyh Müftizade Ahmet Efendi üçtebirlik müdrislik hissesi ile tayin olunmuştur (VGM.DEFTER_00265_00034).

3.14.16. Seyyid Şeyh Abdullah Nuri Efendi

21 Kasım 1786 tarihinde Zinciriye Medresesine üçtebirlik vazife i muayyene ile Seyyid Şeyh Abdullah Nuri Efendi müdris olarak atanmıştır (VGM.DEFTER_00265_00034).

3.14.17. Mustafa Efendi

15 Aralık 1788 tarihinde Ahmet Efendi Zinciriye Medresesinde müdrislik vazifesine devam ettiği sırada vefat etmiştir. Ahmet Efendinin vefat etmesiyle elinde bulundurduğu üçtebirlik müdrislik hissesi de boşa çıkmıştır. Ahmet Efendiden boş kalan müdrislik cihetine oğlu Mustafa Efendi getirilmiştir (VGM.DEFTER_00265_00116).

3.14.18.Seyyid Mehmet ve Seyyid Ahmet Efendiler

1792 – 1793 tarihinde Seyyid Mehmet ile Seyyid Ahmed'in babası olan Seyyid Mustafa Efendi bu tarihte Zinciriye Medresesinin müdrisliğinde bulunmaktadır. Seyyid Mustafa Efendi kendi iradesi ile müdrisliği oğullarına bırakmak istemiştir. Seyyid Mehmet ve Seyyid Ahmed Efendilerde İstanbul'a bir arzuhal yazmışlardır. Bu arzuhalde babaları Seyyid Mustafa Efendinin müdrislik görevinden ayrılmak istediğini ifade etmişlerdir (BOA.C.MF_0083_04126_001). Seyyid Mehmet ve Seyyid Ahmet Efendiler babalarının yerine Zinciriye Medresesine müdris olarak görevlendirilmişlerdir (VGM.DEFTER_00267_00020).

3.14.19.İbrahim Efendi ve Seyyid Mehmet Efendi

19 Şubat 1794 tarihinde Zinciriye Medresesinde müdris olan Seyyid Ahmet Efendi oğlu İbrahim Efendiye müdrisliği kendi isteğiyle bırakmıştır (VGM.DEFTER_00267_00020).

3.14.20.Mustafa Efendi

7 Şubat 1795 tarihinde Mustafa Efendi namında biri Zinciriye Medresesine müderris olarak tayin edilmiştir. Mustafa Efendinin de şeriata aykırı bir takım işler yapmasından dolayı o da görevden alınmıştır (VGM.DEFTER_00267_00020).

3.14.21.Seyyid Mehmet Arif Efendi

7 Şubat 1795 tarihinde Mustafa Efendi Zinciriye Medresesinde müderrislik yapmayken şeriata mugayyir hareketlerinden dolayı görevden alınmış yerine Seyyid Mehmet Arif Efendi müderris olarak tayin olunmuştur(VGM.DEFTER_00267_00020).

3.14.22.Seyyid Hacı Mustafa Efendi

11 Haziran 1797 tarihinde Aksaray Zinciriye Medresesi müderrislerinden Hacı İbrahim Efendi oğlu Seyyid Hacı Mustafa vazifesi devam ettiği sırada ölmüştür (BOA.C.MF_00041_02031_001).

3.14.23.Müslim Şemi Efendi

2 – 4 Temmuz 1797 tarihinde Zinciriye Medresesinde Eski Müftü Mustafa Efendi oğlu Müslim Şemi Efendi müderris olarak bulunmaktadır (BOA_C_MF_00007_00313_001).

3.14.24.Seyyid Şeyh Abdurrahman Efendi

1 Temmuz 1804 tarihinde Zinciriye Medresesi müderrisi Seyyid Şeyh Abdullah Nurinin vefat etmesi üzerine medresedeki vazifelerin boş bırakılmaması adına medreseye oğlu Seyyid Şeyh Abdurrahman müderris olarak tayin edilmiştir (BOA_C_MF_00035_01713_001).

3.14.25.Abdullah Halife ve Hacı Halil Efendiler

16 Nisan 1805 tarihinde Zinciriye Medresesinde müderris olarak Abdullah Halife ve Hacı Halil bulunmaktadır (VGM.DEFTER_00272_00033).

3.14.26.Seyyid Ahmet ve Seyyid Mehmet Efendiler

16 Nisan 1805 tarihinden sonra Zinciriye Medresesinde müderrislik görevini Seyyid Said Efendi, Seyyid Mehmet ve Said oğlu Seyyid Mehmet Efendiler birlikte yürütmüşlerdir. Aynı yıl içerisinde Zinciriye Medresesinde müderrislik vazifesi el değiştirmiştir ve Seyyid Ahmet ve Seyyid Mehmet Efendiler yeni müderrisler olarak göreve başlamışlardır (VGM.DEFTER_00272_00033).

3.14.27.Mustafa Efendi

12 Nisan 1816 tarihinde Zinciriye Medresesinde müderris olarak Mustafa Efendi bulunmaktadır. Mustafa Efendi müderrisliği kendi isteğiyle Seyyid Mehmet Efendi namında birine devr etmiştir (VGM.DEFTER_00278_00198).

3.14.28.Seyyid Mehmet Efendi

12 Nisan 1816 tarihinde Zinciriye Medresesine müderris olarak atanmıştır (VGM.DEFTER_00278_00198).

3.14.29.Halil oğlu Abdullah Efendi

21 Haziran 1824 tarihinde Zinciriye Medresesinde Halil oğlu Abdullah Efendi müderrislik yapmaktadır (BOA_C_MF_103_5134_001).

3.14.30.Seyyid Mehmet Şemseddin Efendi

24 Haziran 1834 tarihinde Zinciriye Medresenin müderrisi olarak Seyyid Mehmet Şemseddin Efendi zikredilmektedir (EV.BKB_00017_00228).

3.14.31.Seyyid Hacı Hamza Halife

26 Nisan 1836 tarihinde Zinciriye Medresesi müderrislik cihetinin üçtebirlik kısmı Seyyid Hacı Hamza Halife tasarrufundadır (EV.THR_00054_00314).

3.14.32.Salihoğlu Seyyid Mustafa Halife

26 Nisan 1836 tarihinde Zinciriye Medresesi müderris olarak atanmıştır (EV.THR_00054_00314).

3.14.33.Mehmet oğlu Şeyh Hamza Hamdi Efendi

14 Nisan 1838 tarihinde Zinciriye Medresesinde müderris olarak Said Mehmet oğlu Şeyh Hamza Hamdi Efendi atanmıştır (EV.THR_00089_00034).

3.14.34.Mustafa oğlu Hacı İbrahim Efendi

14 Nisan 1838 tarihinde Zinciriye Medresesinde müderris olarak görev yapmaktadır. Yapılan şikayet neticesinde Hacı İbrahim Efendinin Zinciriye Medresesinde müderrislik yapacak bir liyakatte olmadığı gerekçesi ile müderrisliğine son verilmiştir (EV.THR_00089_00034).

3.14.35.Mustafa Efendi

1 Haziran 1842 tarihindeki muhasebe kaydına göre Zinciriye Medresesine Mustafa Efendi yevmi iki akçe ile müderris olarak tayin edilmiştir (Temel 2008: 73).

3.14.36.Seyyid Hüseyin Efendi

21 Nisan 1854 tarihinde Zinciriye Medresesinde müderris olarak Seyyid Hüseyin Efendidi bulunmaktadır (EV.MH_00449_00302).

3.14.37.İbrahim Hilmi, Mehmet ve Süleyman Efendiler

30 Temmuz 1855 tarihinde Zinciriye Medresesinin altıda bir, altıda bir ve dörtte bir müderrislik hisseleri İbrahim Hilmi, Mehmet ve Süleyman Efendiler kontrolündedir (Temel 2008: 74).

3.14.38.Mustafa Halife

18 Ekim 1854 tarihinde Zinciriye Medresesinde müderris olarak Mustafa Halife bulunmaktadır (EV.MH_00483_00290).

3.14.39.Hafız Mehmet Rasih oğlu Mehmet Efendi

28 Eylül 1858 tarihinde Zinciriye Medresesinde müderris olarak Hafız Mehmet Rasih oğlu Mehmet atanmıştır (EV.MKT.CHT_00685_00190).

3.14.40.Mustafa oğlu Hacı Nasuh Efendi

28 Eylül 1858 tarihinde Zinciriye Medresesinde müderris olarak Mustafa oğlu Hacı Nasuh Efendi bulunmaktadır (EV.MKT.CHT_00685_00190).

3.14.41.Seyyid Mustafa Efendi

Zinciriye Medresesinin 1860-1861 yılında Zinciriye Medresesinde müderris olarak Seyyid Mustafa Efendi bulunmaktadır (EV.MH_00824_00551).

3.14.42.İbrahim, Mehmet, Abdullah, Hamza, Hüseyin ve Mustafa Efendi

1863-1864 yılında Zinciriye Medresesinde toplamda 6 müderris bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla; Müderris İbrahim Efendi, Müderris Mehmet Efendi, Müderris Abdullah Efendi, Müderris Hamza Efendi, Müderris Hüseyin Efendi ve Müderris Mustafa Efendidir. Müderris İbrahim, Mehmet ve Abdullah için 13'er para 640'ar

kuruşluk bir hisse ayrılmıştır. Müderris Hüseyin Efendi için 1808 kuruş, Müderris Hamza Efendi için 1460 kuruş ve Müderris Mustafa Efendi için 687 kuruş ayrılmıştır. Buradan hareketle ilk üç Müderrisin daha kıdemli olduklarını söyleyenebilir (EV.MH_01094_00238).

3.14.43.Cemâleddîn Efendi

11 Ocak 1890 tarihinde Aksaray Zinciriye Medresesinde müderrislik görevine tayin olunmuştur. Cemâleddîn Efendi, Aksaray Zinciriye Medresesinde müderrislik yaptığı süre içerisinde yıllık 30 para 186 kuruş almıştır (VGM.DEFTER_004206_00093).

3.14.44.Mehmet Nuri Efendi

Zinciriye Medresesinde 4 Şubat 1895'ten 12 Mayıs 1905 tarihine kadar müderrislik vazifesini Mehmet Nuri Efendi ifâ etmiştir (EV.MKT.CHT_00774_00016).

3.14.45.Hacı Hüseyin Efendi ve Hacı Cemal Efendi

1901-1902 ve 1903-1904 tarihlerinde Zinciriye Medresesinde müderrislik yapmışlardır (Bay 2013: 260).

3.14.46.Hasan Hüseyin Efendi

H.7 Rebiülevvel 1323/M.12 Mayıs 1905 tarihinde Mehmet Cemaleddin Efendi Zinciriye Medresesinde müderrislik vazifesini yapmakta iken medresenin müderrisliğini yapması için Hasan Hüseyin Efendiye vekalet vermiştir (EV.MKT.CHT_00774_00016).

3.14.47.Yusuf Nizameddin Efendi

11 Aralık 1912 Sultan Mehmet Reşad döneminde Zinciriye Medresesi müderrisi olarak görev yapmakta olan Fahreddin Efendi ölünce yerine imtihanla kardeşi Yusuf Nizameddin Efendi tayin edilmiştir(Konyalı 1974: 1381).

3.14.48.Hafız Mehmet Efendi

Hafız Mehmet Efendi, Zinciriye Medresesi müderrislerindedir lakin Hafız Mehmet Efendi'nin hangi tarihlerde Zinciriye Medresesinde müderrislik yaptığı tam olarak tespit edilememiştir. Çünkü Hafız Mehmet Efendi Zinciriye Medresesinde müderrislik yapmaktayken Aksaraydan sebepsiz yere ayrılmıştır. Hafız Mehmet Efendi Aksaray'a dönene kadar müderrislik görevine Şeyh Müftüzade Ahmet Efendi getirilmiştir. Hafız Mehmet Efendi'nin Aksaray'a dönmesiyle birlikte müderrislik görevi tekrardan kendisine verilmiştir (VGM.DEFTER_00265_00034).

3.14.49.Seyyid Hasan Şükrü Efendi

Seyyid Hasan Şükrü Efendi Zinciriye Medresesinde müderrislik yapmış olan Şeyh Muhammed'in torunu ve Seyyid İbrahim Efendi oğludur. Seyyid Hasan Şükrü Efendi de Zinciriye Medresesinde müderrislik yapmıştır. Lakin hangi tarihlerde müderrislik yaptığına dair bilgi edilememiştir (Konyalı 1974: 1378).

3.14.50.Burhaneddin Efendi

Aksaraylı bir müderris ve müftüdür. Aksaray'da hangi medresede görev yaptığı kesin olarak bilinmemektedir. Burhaneddin'in yaşadığı dönemde kendisinin ve Aksaraylıların maruz kaldığı hadiselerle ilgili birtakım rivayetler vardır.¹⁰¹ (Konyalı 1974: 1367 – 1368).

3.14.51.Hamid Efendi

Aslen Aksaray'lı olan Hamid Efendi, Mustafa Efendi namında birinin oğludur. XVII. yy ortalarında Aksaray'da müderrislik ve mollalık yapmıştır. Lakin hangi

¹⁰¹Aksaray Kızıl Hamid'in ve onun mutemedi ve adamı yorgancı Şenkit'in zulmüne uğramıştır. Moğollara meydan okuyan bu Kızıl Hamid'i yok etmek isteyen Moğol Şehzadesi Kongurtay, Moğol askerleri ile beraber Aksaray'ı bastığı zaman Aksaray'a akıl ve hayalin alamayacağı zulümler yapılmış, şehir yağmalanmıştır. Aksaraylı tarihçinin ifadesiyle "Aksaray'ın hali öyle bir kerteye geldi ki içinde bulunan âlim ve şeyhler bile esir edildi. Müderris Burhaneddin gibi en büyük Müftüler ve Nasreddin Abdülcabbar gibi yüce takva sahibi edipler ki meleklerle baş başa Ruhul Kudüs ile yan yana yürüyen fazilet erbabından idiler. On beşer dirheme satıldılar." Buradan anladığımız kadarıyla Burhaneddin ve dönemin Aksaray âlimleri de Moğollar tarafından esir edilerek satılmıştır (Konyalı 1974: 1367 – 1368).

medresede müderrislik yaptığı tam olarak bilenmemektedir. 1672-1673 yılında İstanbul Kadısı olmuştur. Çok uzun sürmemiş ve aynı yılın Recep ayında görevden geri ayrılmıştır. Haziran-Temmuz 1677 Anadolu ve Eylül-Ekim 1677 Rumeli Kazaskeri olmuştur. 1680 tarihinde bu görevlerden de ayrılmıştır. Aralık/Ocak 1686-1687 tarihinde Kaymakam Recep Paşa'ya Harp Müşaviri tayin olunmuştur

Dili çok keskin olan Hamid Efendi çabuk kızan ve kızdığını hemen azarlayan bir kişidir. Kaymakam Recep Paşa'yı da rencide ettiği için Nisan/Mayıs 1687 tarihinde yani atandığı görevde iken dördüncü ayı dolmadan görevden alınmıştır ve Rodos'a sürgüne yollanmış ve Rodos'da oturmaya mecbur edilmiştir. Daha sonra Sürgün yeri değiştirilerek Kıbrıs'a sürülmüştür. 16 Haziran 1687 tarihinde yani aynı yıl içerisinde ölmüştür. Ayasofya Cami Haziresine gömülmüştür (Mehmet Süreyya 1996: 597).

3.14.52.Hamza Efendi

Hoca Saadeddin Efendi, Hamza Efendi'den "El Mevla Hamzat – ül Karamanî" diye bahseder.¹⁰² Tac'üt Tevarih'de Hamza Efendi'den şu şekilde bahsedilmektedir:

"Şer'i ilimlerde tefsir ve hadiste büyük bir maharet sahibi idi. Beyzavî'nin tefsirine faydalı olan haşiyeler yazmıştır. Aksaray'da müderrislik ve müftülük yapmıştır. XV. yy'da yaşamış bir şahsiyettir. Aksaray'a gömülmüştür. Hamza Efendi Yavuz Sultan Selim Döneminin son Veziriazamı olan Piri Mehmet Paşa'nın anne tarafından dedesidir (Konyalı 1974: 1971).

¹⁰² Buradaki Karamanî ile Karaman Eyaleti kastedilmiştir, Larende değildir (Konyalı 1974: 1371).

IV. BÖLÜM

4. SONUÇ

Aksaray, Tarihi süreç içerisinde farklı devletlerin hâkimiyeti sahasına girmekle birlikte birçok medeniyetine de ev sahipliği yapan bir şehirdir. Aksaray'ın böyle bir hususiyete sahip olmasında etkisi olan etmenler şüphesizki sosyal, kültürel, dinî, ekonomik ve askerî yönden stratejik yolların kesişme noktasında olmasıdır. Aksaray, Türk tarihi açısından önemli bir şehirdir. Şehir, haiz olduğu jeopolitik konumundan dolayı Türkiye Selçukluları ardından Beylikler ve Osmanlı Devleti tarafından faal bir şekilde kullanılmıştır. Türkler, hâkim oldukları sahalara imâr ettikleri gibi Aksaray'ı da mamur hale getirmişlerdir. Türkiye Selçuklularından itibaren Türkler, Aksaray'ı bir İslâm Şehri haline getirmişlerdir. Bu anlayış çerçevesinde şehri çeşitli hayır kurumları, tekkeler, zaviyeler, hanlar, hamamlar, kervansaraylar, mescitler, camiler, darülhuffazlar, darülkurrarlar, mektepler ve medreselerle donatmışlardır. Böylelikle Anadolu, Türkleşip-İslâmlaşmıştır. Şüphesizki Aksaray'a hâkim olan Türk Devletleri bu müesseselerin varlıklarını devam ettirebilmeleri için de vakıf sistemini etkin bir şekilde kullanmışlardır.

Aksaray, özellikle Karamanoğulları devrinde dönemin siyasi gücü Osmanlı Devleti ile giriştiği mücadelelerde adından sıkça bahsettirmiştir. Bu siyasi mücadeleler esnasında Fatih Döneminde Aksaray ve Konya Osmanlı Devleti hâkimiyetine girmiştir. Bu hâkimiyet sonrasında bir göç hareketini meydana getirmiştir. Konya gibi Aksaraydan da belirli ölçüde nüfus alınarak zorunlu olarak İstanbul'a göç ettirilmiştir. Bu iskân hareketiyle Osmanlı Devleti, Karamanoğulları'nın gücünü zayıflatmakla kalmamış İstanbul'un Türkleşip-İslâmlaşması ve sayısal olarak Türk nüfusun artmasını sağlamıştır. Ancak, bu iskân hareketi sırasında eğitim düzeyi yüksek olan insanların da İstanbul'a gitmesi, Aksaray kent merkezinin eğitim kalitesini olumsuz yönde

etkilemiştir. XVIII. ve XIX. yüzyıllarda faaliyette olan mektep sayısının bölgedeki diğer yerleşim yerlerine göre daha fazla olması, konar-göçerlerin Aksaray ve çevresinde olmak üzere yerleşik hayata geçirildiği fikrini güçlendirmektedir. Bu artışa paralel olarak mektep, cami ve zaviye gibi yeni eğitim kurumları inşa edilmiştir. Bölge düşünüldüğü zaman Aksaray'ın mektep sayısındaki bu artış, medrese sayısına yansımadağı görülmektedir. Ayrıca önceden varolan küçük mescitlerin de camiye dönüştürülmesiyle şehir mimarîsinin bu yapılar etrafında geliştiği düşünülebilir. Aksaray'ın XVII, XVIII, XIX ve XX. yüzyıllardaki eğitim-öğretim hayatına dair bilgilerine, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Salnameler ve Şeriye Sicilleri'ndeki kayıtlar ile kronik ve seyahatnamelerdeki gözlemler ışığında ulaşmak mümkündür (Temel 2008: 86).

Eşref Temel'in 2008 yılında yapmış olduğu "Hurufât Defterleri'ne Göre Aksaray Kenti Klasik Eğitim Kurumları(XVIII.-XIX. Yüzyıllar Arası)" isimli tezinde *Aksaray'da, XVIII. ve XIX. yüzyıllarda, belgelere göre tespit edilebilen 32 mektep, darülkurrası olan iki cami, 10 adet medrese ve dersiamların ders verdiği üç cami olduğunu aktarmaktadır. Elde edilen yeni verilerle tarihi süreç içerisinde Aksaray'da toplamda 22 medrese hizmet verdiği tespit edilmiştir. Bugün, bu Medreselerden bazıları, Zinciriye Medresesi, Bedriye Medresesi gibi, yapı itibariyle kendini korumakla birlikte ekseriyeti ortadan kalkmıştır.*

Türkiye Selçukluları ve Karamanoğulları devrine ait medreselerden üçü varlığını günümüze kadar sürdürmüştür. Bu medreselerden, ikisi kullanılabilir durumdadır (Zinciriye, Bedriye) Diğerinin ise sadece kalıntısı mevcuttur(Beramuni). Aksaray'daki eğitim kurumları da diğer kurumlar gibi varlıklarını vakıflar vasıtasıyla sürdürmüştür. Vakıf yönetimi, babadan oğula geçmiş, silsilenin bozulduğu durumlarda da devlete devredilmiştir. Vakıf yönetimi dışındaki görevler, babadan oğula geçtiği gibi farklı kişilere de verilmiştir. Özellikle eğitim işleriyle uğraşan kişilerde liyâkat aranmıştır. 1795-1796 tarihinden sonra da bu kişiler imtihanla alınmıştır (Temel 2008: 87). Vakıflarda çalışanların görev süreleri ömürleri ile sınırlıdır. Kişinin vefatı ile vakfa yeni birinin atandığını görmek mümkündür.

Aksaray Medreselerinde göreve gelme ve görevden ayrılmalarda birden fazla usulü görmek mümkündür. Bazen ölen kişinin çocuksuz olması ile görev, tamamen yabancı birine geçmiştir (Temel 2008: 64). Bazen de görevli kendi rızasıyla görevinden çekilerek yerini başka birine devretmiştir (VGM.DEFTER_01057_00057). Bunun yanında bulunduğu mekânı çeşitli nedenlerden dolayı değiştireceği için görevini bırakmak zorunda kalan görevlilere de rastlanmıştır (VGM.DEFTER_01144_00030). Göreve yeni atamalar dışında bazı durumlarda da kişilerin beratlarını kaybetmeleri sonucu yeniden berat verilmiştir (VGM.DEFTER_01067_00056). Görevli öldükten sonra yerine oğlu gelmesi gerekirken görevin başkası tarafından zorla alındığı durumlar da tespit edilmiştir (Temel 2008: 65). Bu tür haksızlıklar, kadı tarafından düzeltilirken haksızlık yapan kişilere herhangi bir ceza verilip verilmediği belgelerde yer almamıştır. Bazı zamanlarda müderris eğitim dışı işlerle mesela ziraatla uğraştığından dolayı da kadı'ya şikayet edilmiştir. Görevi kötüye kullanıp yakınlarına vakıf mallarından pay aktaranlar dahi çıkmıştır (A.MKT.MHM_00755_00103_001_001).

Medreselerde belli başlı görevliler vazife almışlardır. Her faal bir medresede mutlak bir surette müderris ve talebe bulunmaktadır. Medresenin büyüklüğüne göre medrese vakfından ve medreseden sorumlu bir “mütevelli”ye ihtiyaç olmuştur. Büyük olan medreselerde müderris yardımcısı “muid”lere ihtiyaç duyulduğu gibi temizlik işlerinden sorumlu “ferraş”a ve güvenlikle birlikte giriş çıkışlardan sorumlu olan “bevab”a ihtiyaç vardır. Şayet medrese bir külliye ise imam, şeyh ve vaiz gibi görevlilerinde istihdam ediliyor olması gerekir. Aksaray medreselerinde genel manada “mütevelli” ve “müderris” kadro almıştır. Aksaray’da yalnızca Beramuni Medresesinde bir kişilik “bevab” kadrosu(01067_00054) ve Seyfiye Medresesinde yine bir kişilik “ferraş” kadrosu mevcuttur (Temel 2008: 64).

Medreselerin giderleri vakıflar aracılığıyla giderilmektedir. Toplum içerisinde bulunan her bir birey topluma faydalı olabilmek maksadıyla ve sosyal hizmetlerin devamlılığını sağlama adına vakıf kurmuştur. Bu vakıfların giderleri bağ, bahçe, dükkan vb. gelir getirecek birtakım yerlerin bağışlanması yani vakfedilmesi suretiyle karşılanır.

Tarihi süreç içerisinde Aksaray Medreseleri ve Müderrisleri isimli bu çalışma daha önce yapılan çalışmalar üzerine ilaveten tasnif edilen yeni belgelerin kullanılması suretiyle hazırlanmıştır. Daha önce ifade edildiği gibi ulaşılan belgelerden yola çıkarak Aksaray'da Türk İslam Tarihi boyunca toplamda 22 medrese kurulmuştur. Tespit edildiği kadarıyla değişik tarih ve dönemlerde olmak kaydıyla bilgisine ulaşılabilen yaklaşık 160 müderris görev yapmıştır. Bu çalışmayla bir devre ışık tutulmaya çalışılmıştır. Yeni belgeler çıktıkça mevcut bilgilerde değişiklikler ortaya çıkacaktır. Her yeni bilgiyle birlikte Aksaray eğitim tarihine dair önemli bilgiler de gün yüzüne çıkacaktır.

KAYNAKLAR

1. ARŞİV KAYNAKLARI

1.1. Yayınlanmamış Arşiv Kaynakları

1.1.1. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi Defterleri (VAD)

1.1.1.1. Hurufât Defterleri:

- (VGM.DEFTER_01140_00032).
- (VGM.DEFTER_01140_00033).
- (VGM.DEFTER_01143_00033).
- (VGM.DEFTER_01143_00034).
- (VGM.DEFTER_01144_00029).
- (VGM.DEFTER_01059_00097).
- (VGM.DEFTER_00261_00037).
- (VGM.DEFTER_01067_00055).
- (VGM.DEFTER_01067_00056).
- (VGM.DEFTER_01067_00057).
- (VGM.DEFTER_01067_00054).
- (VGM.DEFTER_01067_00053).
- (VGM.DEFTER_01067_00060).
- (VGM.DEFTER_01056_00078).
- (VGM.DEFTER_01056_00079).
- (VGM.DEFTER_01057_00057).

(VGM.DEFTER_01057_00060).
(VGM.DEFTER_01057_00058).
(VGM.DEFTER_00530_00082).
(VGM.DEFTER_00532_00076).
(VGM.DEFTER_04151_00066).
(VGM.DEFTER_01060_00064).
(VGM.DEFTER_00531_00067).
(VGM.DEFTER_01144_00029).
(VGM.DEFTER_00265_00012).
(VGM.DEFTER_00267_00015).
(VGM.DEFTER_00270_00034).
(VGM.DEFTER_00278_00201).
(VGM.DEFTER_01056_00076).
(VGM.DEFTER_01056_00079).
(VGM.DEFTER_01057_00058).
(VGM.DEFTER_01057_00060).
(VGM.DEFTER_01059_00097).
(VGM.DEFTER_01060_00064).
(VGM.DEFTER_00531_00067).
(VGM.DEFTER_00534_00082).
(VGM.DEFTER_00534_00083).
(VGM.DEFTER_00536_00042).
(VGM.DEFTER_01067_00059).
(VGM.DEFTER_01144_00030).
(VGM.DEFTER_00530_00081).
(VGM.DEFTER_00262_00150).
(VGM.DEFTER_00265_00013).
(VGM.DEFTER_00265_00034).
(VGM.DEFTER_00265_00116).
(VGM.DEFTER_00240_00135).
(VGM.DEFTER_01137_00030).
(VGM.DEFTER_00241_00086).

(VGM.DEFTER_00267_00020).
(VGM.DEFTER_01140_00031).
(VGM.DEFTER_00272_00033).
(VGM.DEFTER_00278_00198).
(VGM.DEFTER_004206_00093).

1.1.2. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

1.1.2.1. Cevdet Maarif(C.MF):

(BOA.C.MF_0083_04126_001).
(BOA.C.MF_00111_05521_001/2).
(BOA.C.MF_00114_05664_001).
(BOA.C.MF_0083_04126_001).
(BOA.C.MF_00041_02031_001).
(BOA.C.MF_00007_00313_001).
(BOA.C.MF_00035_01713_001).
(BOA.C.MF_103_5134_001).
(BOA.C.MF_00056_02759_001).

1.1.2.1.Evkaf Kesedarlığı(EV.KSD):

(BOA.EV.KSD_00019_00075).
(BOA.EV.KSD_00029_00104).
(BOA.EV.KSD_00019_00077).

1.1.2.2.Evkaf Başkitabet(EV.BKB):

(EV.BKB_00097_00234).
(EV.BKB_00137_00140).
(EV.BKB_00017_00228).

1.1.2.3. Sadâret Mektûbî Mühimme Kalemi Evrakı(A.MKT.MHM):

(A.MKT.MHM_00755_00103_001_001).

1.1.2.4. Sadâret Mektûbî Mühimme Nezâret ve Devâir Evrakı (A.MKT.NZD):

(A.MKT.NZD_00150_00038_001_001).

1.1.2.5.Evkâf Nezâreti Muhasebe Kalemi(EV.MH):

(EV.MH_00372_00383).

(EV.MH_00372_00631).

(EV.MH_00372_00243).

(EV.MH_00483_00232).

(EV.MH_00627_00236).

(EV.MH_01094_00354).

(EV.MH_01094_00358).

(EV.MH_01094_00238).

(EV.MH_01089_00146).

(EV.MH_01089_00114).

(EV.MH_01089_00122).

(EV.MH_01089_00118).

(EV.MH_01662_00092).

(EV.MH_00372_00225).

(EV.MH_00824_00551).

(EV.MH_00824_00549).

(EV.MH_00483_00266).

(EV.MH_00449_00302).

(EV.MH_00483_00290).

(EV.MH_01051_00280).

1.1.2.6.Mektubî Kalemi(MF.MKT):

(MF.MKT_01546_00405).

1.1.2.7.Mektubî Kalemi Cihat(EV.MKT.CHT):

(EV.MKT.CHT_00082_00082).

(EV.MKT.CHT_00685_00190).

(EV.MKT.CHT_00774_00016).

(EV.MKT.CHT_00685_00188).

1.1.2.8.İrade Dahiliye(İ.DH):

(İ.DH_00706_49419_0001_0001).

1.1.2.9.Evkâf Tahrirat(EV.THR):

(EV.THR_00077_00120).

(EV.THR_00054_00314).

(EV.THR_00089_00034).

1.1.3. Salnameler

(Hicrî 1300). *Konya Vilâyet Sâlnâmesi.*

(Hicrî 1307). *Konya Vilâyet Sâlnâmesi.*

(Hicrî 1310). *Konya Vilâyet Sâlnâmesi.*

(Hicrî 1317). *Konya Vilâyet Sâlnâmesi.*

(Hicrî 1332). *Konya Vilayet Salnamesi*

2. KİTAPLAR, MAKALELER, ANSİKLOPEDİ MADDELERİ VE TEZLER

- Adıvar, A.Adnan (1982). *Osmanlı Türklerinde İlim*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Akurgal, Ekrem (1997). *Anadolu Kültür Tarihi*. Ankara: TÜBİTAK Yayınları.
- Akyüz, Yahya (1994). *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993'e kadar)*. İstanbul: Kültür Koleji Yayınları.
- Ata, Ramazan (2016). *Selçuklulardan Osmanlıya Aksaray Okulu(1142 – 1566)*. Konya: Hüner Yayınevi.
- Aydın, İbrahim Hakkı (2005). "Molla Fenari" *DİA*. XXX. İstanbul. 245- 248.
- Aydınör, Figen (2006). *Tanzimat Döneminde Kadın Yaşamındaki Modernleşme*. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Balık, İbrahim (2002). "Türkiye Selçuklu Medreselerinin İdareci ve Hizmetli Kadrosu". *A.K.Ü Sosyal Bilimler Dergisi*. Afyon.
- Baltacı, Cahit (2005). *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri(I-II)*. Ankara: İrfan Matbaası.
- Barkan, Ömer Lütfi (1942). "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I: İstila Devrinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler". *Vakıflar Dergisi*. II. 279-387.
- Bay, Mustafa (2014). *Salnamelerde Aksaray*. Aksaray: İl Kültür Turizm Müdürlüğü.
- Boyacıoğlu, Ramazan (1996). "Tarihi Açısından Şeyhülislamlık, Şer'iyeye ve Evkaf Vekaleti". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 1. 161 – 171.

- Bursalı Mehmet Tahir (1333). “*Osmanlı Müellifleri*”. İstanbul: Matbaa – ı Amire.
- Cihan, Ahmet (1999). “Osmanlı Medrese Sosyal Hayatı” *Osmanlı*. 5. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Çadircı, Musa (1997). *Tanzimat Döneminde Osmanlı Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*. Ankara: TTK Yayınları.
- Çiftçioğlu, İsmail (2001). *Vakfiyelere ve Tahrir Defterlerine Göre Karamanlı Eğitim-Öğretim Müesseseleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Diez, Ernst-Aslanapa, Oktay-Koman, Mahmut Mesut (1950). *Karaman Devri Sanatı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Ergün, Mustafa (1996).“Medreselerde Okutulan Dersler Ve Ders Kitapları”.*Anadolu Dil-Tarih Ve Kültür Arastırmaları Dergisi*. Afyon.
- Ethem, Halil (1327). ”Karamanoğulları Hakkında Vesaik-i Mahkuke”, *TOEM*. XI. İstanbul.
- Evliyâ Çelebi (1992). *Seyâhat-nâme*.III. İstanbul:Üçdal Neşriyat.
- Gabriel, Albert (1962). *Niğde Tarihi*. Çev. Ahmed Akif Tütenk. Ankara:Bengi Matbaası.
- Gencer, Mustafa (2008). “Osmanlı-Türk Modernleşme Sürecinde Kültür, Din ve Siyaset İlişkisi”. *Turkish Studies*, Volume 3(2) Spring. Ankara: 354 – 369.
- Görür, Muhammet (2006). “Türkiye Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı. “*Kentler ve Çevre: Aksaray*”. Ed. Ahmet Yaşar Ocak, Ali Uzay Peker, Kenan Bilici. Ankara: İl Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları. 175-181.

_____ (1991). *Türkiye Selçuklu ve Beylikler Döneminde Aksaray Şehri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gül, Ahmet (1997). *Osmanlı Medreselerinde Eğitim-Öğretim ve Bunların Arasında Dâru'l- Hadislerin Yeri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Güven, İsmail (1998). "Türkiye Selçuklularında Medreseler". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. 1(31). 125 – 146.

Gül, Mustafa Fırat – Özdil, Orhan (2013). "Aksaray Şehrinde □İkinci Nuh Tufanı□: 1863 Sel Felâketi". *Uluslararası Tarih Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 10. 213 – 236.

Hızlı, Mefai (2002). "Osmanlı Klasik Döneminde Medrese". *TÜRKLER*. XI. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. 426 – 435.

_____ (2008). "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 1 (17): 25 – 46.

Hüsni, Muallim (1928). *Hasan Dağı'nda İlmi Cevelan*. Yayına Hazırlayan: Nevzat Topal. Aksaray.

İbn Battuta (1333). *Seyâhat-nâme-i İbn Battuta*. Çev. Mehmet Şerif. I-III. İstanbul: Matbaa-ı Âmire.

İnalçık, Halil (2000). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1300-1600*. Çev. Halil Berktaş. İstanbul: Eren Yayıncılık.

İpşirli, Mehmet (1992). "Buk'a". *DİA*. VI. İstanbul: 386-387.

_____ (1992). "Câbi". *DİA*. VI. İstanbul: 529-530.

_____ (1994)“Dersiam”. *DİA*. IX. İstanbul: 185-186.

_____ (2003).“Medrese” *DİA*. XXVIII. Ankara: 327-333.

_____ (1994). “Ders Vekaleti”. *DİA*.XIX. Ankara: 183 – 184.

_____ (1994). “Dürrîzade Mustafa Efendi”. *DİA*.10. Ankara: s. 38

İzgi, Cevat (1997). *Osmanlı Medreselerinde İlim*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Karabacak, Mustafa (2018). “Cemaleddin Aksarâyî'nin Hadisçiliği: El-Es'ile Ve'l-Ecvibe Örneği”. *III.Uluslararası Aksaray Sempozyumu (25-27 Ekim 2018)*. Aksaray: Aksaray Üniversitesi Somuncu Baba Tarih Ve Kültür Araştırmaları Uygulama Ve Araştırma Merkezi Yayını. 350 – 364.

Kayadibi, Fahri (2003). Fatih Sultan Mehmet Döneminde Eğitim ve Bilim. İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi. 8. 1 – 18.

Kazıcı, Ziya (2007). *Osmanlı Vakıf Medeniyeti*. İstanbul: Bilge Yayınları.

Konyalı, İ. Hakkı (1974). *Âbideleri ve Kitabeleri ile Niğde Aksaray Tarihi*. I – II. İstanbul: Fatih Yayınları.

Komisyon (1994). *Aksaray İl Yıllığı*.

_____ (2010). *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, İstanbul.

_____ (2005). *2004 Yılı Aksaray İl Çevre Durum Raporu*, Aksaray Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, Aksaray.

Kuban, Doğan (2006). “Türkiye Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı”. *Mimarî Tasarım*. Ed. Ahmet Yaşar OCAK, Ali Uzay PEKER, Kenan BİLİCİ. II. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. 83-110.

Kutlu, İbrahim (2012). “Aksaray Zinciriye Medresesi”. *Dini Araştırmalar Merkezi*. 41(15). Ankara:197 – 216 .

Kuran, Aptullah (1982). “Karamanlı Medreseleri”. *Vakıflar Dergisi*. 8. 209 – 223.

Lloyd, Seton (1997). Türkiye'nin Tarihi. Çev. Ender Varinlioğlu. Ankara: TÜBİTAK Yayınları.

Nursî, Bediüzzaman Said (2012). *Mektubat*. İstanbul: YeniAsya Neşriyat.

Ocak, Ahmet (1993). *Nizamiye Medreseleri*. Yüksek Lisans Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

_____ (2009). “Selçuklu Medreselerinin Magrip ve Endülüs Üzerindeki Etkileri”. *Turkish Studies*. Volume 4(3) Spring. Ankara: 1622 – 1647.

_____ (2011). “Medrese Geleneği İçinde Nizamiye Medreseleri'nin Önemi Ve İlim Dünyasına Kazandırdığı Yenilikler”. *II. Uluslararası Selçuklu Kültür Ve Medeniyeti Sempozyumu Selçuklularda Bilim Ve Düşünce*. İslamî İlimler C.I: Konya: 441 – 462.

_____ (2017). *Selçuklu Devri Üniversiteleri Nizâmiye Medreseleri*. İstanbul: Nizâmiye Akademi

Öz, Mustafa (1993). “Cemâleddin Aksarâyî”. *DİA*. VII. İstanbul: 308-309.

_____ (2012). “Alâaddin Tusî”. *DİA*. XLI. İstanbul:432 – 433.

Pakalın, M. Zeki (1971). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. I – III. İstanbul: MEB Yayınları.

- Pay, Salih (2002). “Klasik Dönem Osmanlı Külliyyelerinde Personel Sistemi”. *TÜRKLER*. X Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. 491 – 509.
- Perek, Faruk Zeki (1998). *Büyük Devrim Çağında Aksaray(1910- 1930)*. Aksaray.
- Sarre, Friedrich (1998). *Küçükasya Seyahati 1895 Yazı (Selçuklu Sanatı Ve Ülkenin Coğrafyası Üzerine Araştırmalar)*. Çev.Dârâ Çolakoğlu. İstanbul: Pera Turizm Ve Ticaret A.Ş.
- Şahin, İlhan (1989). “Aksaray”. *DİA*. II. İstanbul. 291-292.
- Şanal, Mustafa (2003). “Osmanlı Devleti’nde Medreselerde Ders Programları...” *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 14. 149 – 168.
- Şemseddin Sami (1317). *Kamus – i Türkî*. Dersaadet: İkdam Matbaası.
- Şikârî (2005). *Karamannâme (Zamanın Kahramanı Karamanîler’in Tarihi)*. Haz.Metin Sözen Necdet Sakaoğlu. İstanbul: Karaman Belediyesi Yayınları.
- Tarhan, Murat (2012). *Osmanlı Medrese Sistemi İçerisinde Çankırı Medreseleri Ve Müderrisleri*. Yüksek Lisans Tezi. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü.
- Taşkın, Ünal (2008). “Klasik Dönem Osmanlı Eğitim Kurumları”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Volume 1/3 Spring. 343 – 366.
- Tekindağ, M.C. Şihâbeddin (1972). “Karamanlılar”. *İA*. VI. İstanbul: MEB Yayınları. 316-330.
- Temel, Eşref (2008). *Hurufat Defterlerine Göre Aksaray Kenti Klasik Eğitim Kurumları(XVIII. - XIX. Yüzyıllar Arası)*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Texier , Charles (1340). *Küçük Asya*. Çev. Ali Suad. III. İstanbul: Matbaa-İ Âmire.
- Topal, Nevzat (2009). *Türkiye Selçukluları Devrinde Aksaray Şehri*. Ankara:Enstitü Matbaacılık.
- Ulusoy, Ahmet (2007). *Kuruluşundan 17. Yüzyıla Kadar Osmanlı Medreselerinde Eğitim Öğretim Faliyetleri*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Unan, Fahri (1999). “Osmanlılarda Medrese Eğitimi”. *Osmanlı*. V. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. 140-160.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1988). *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, Ankara: TTK Yayınları.
- _____ (2012). *Osmanlı Tarihi*. I-VI. Ankara: TTK Yayınları.
- Ünal, Taşkın (2008). “Klasik Dönem Osmanlı Eğitim Kurumları”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Volume 1(3). 343 – 366.
- Ünver, Süheyl (1942). “Süleymaniye Külliyesinde Darüşşifa, Tıp Medresesi ve Darül’akakire Dair”. *Vakıflar Dergisi*.2. 195 – 207.
- Yörük, Doğan (2005). *XVI. Yüzyılda Aksaray Sancağı*. Konya:Tablet Kitabevi.
- Zengin, Zeki Salih (2002). “Tevhid – i Tedrisat Kanununun Hazırlanmasından Sonraki İlk Dönemde Uygulanışı ve Din Eğitimi”. *Dini Araştırmalar*. 13(5). 81 – 106.
- Zorlu, Tuncay (2008). “Klasik Osmanlı Eğitim Sisteminin İki Büyük Temsilcisi: Fatih ve Süleymaniye Medreseleri”. *Türkiyat Araştırmaları Literatür Araştırmaları Dergisi*. 12(6). 611 – 628.

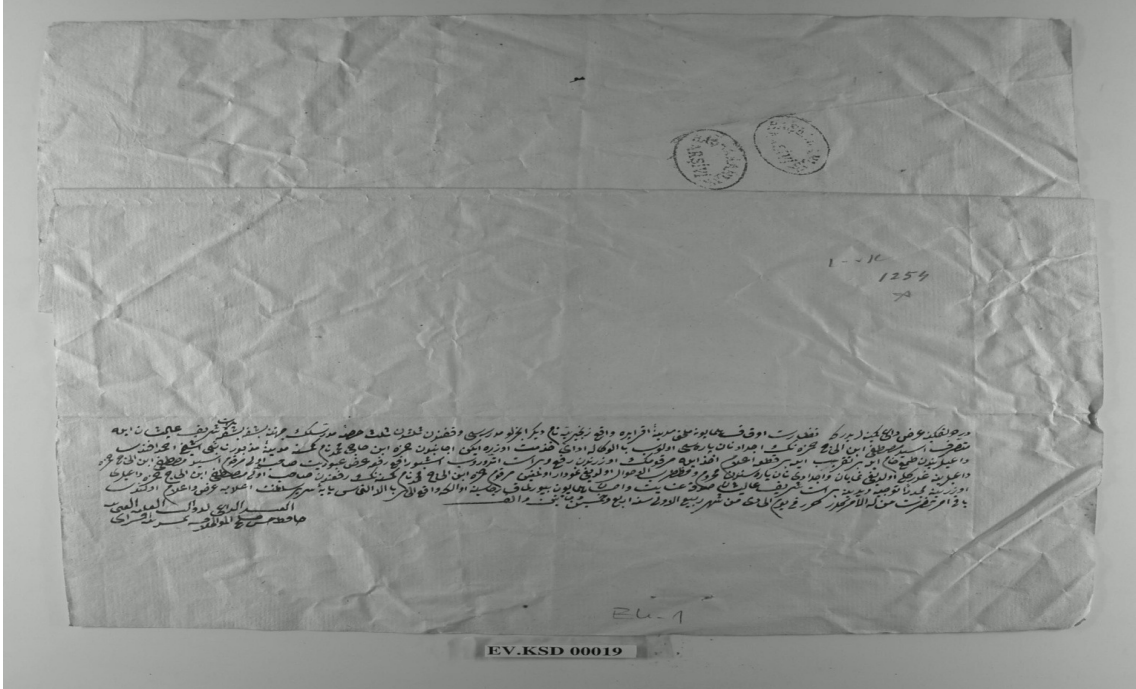

EKLER

Ek 2: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki 00530_00082 numaralı görselinde kayıtlı Aksaray'a ait Hurufat Defteri kaydı.

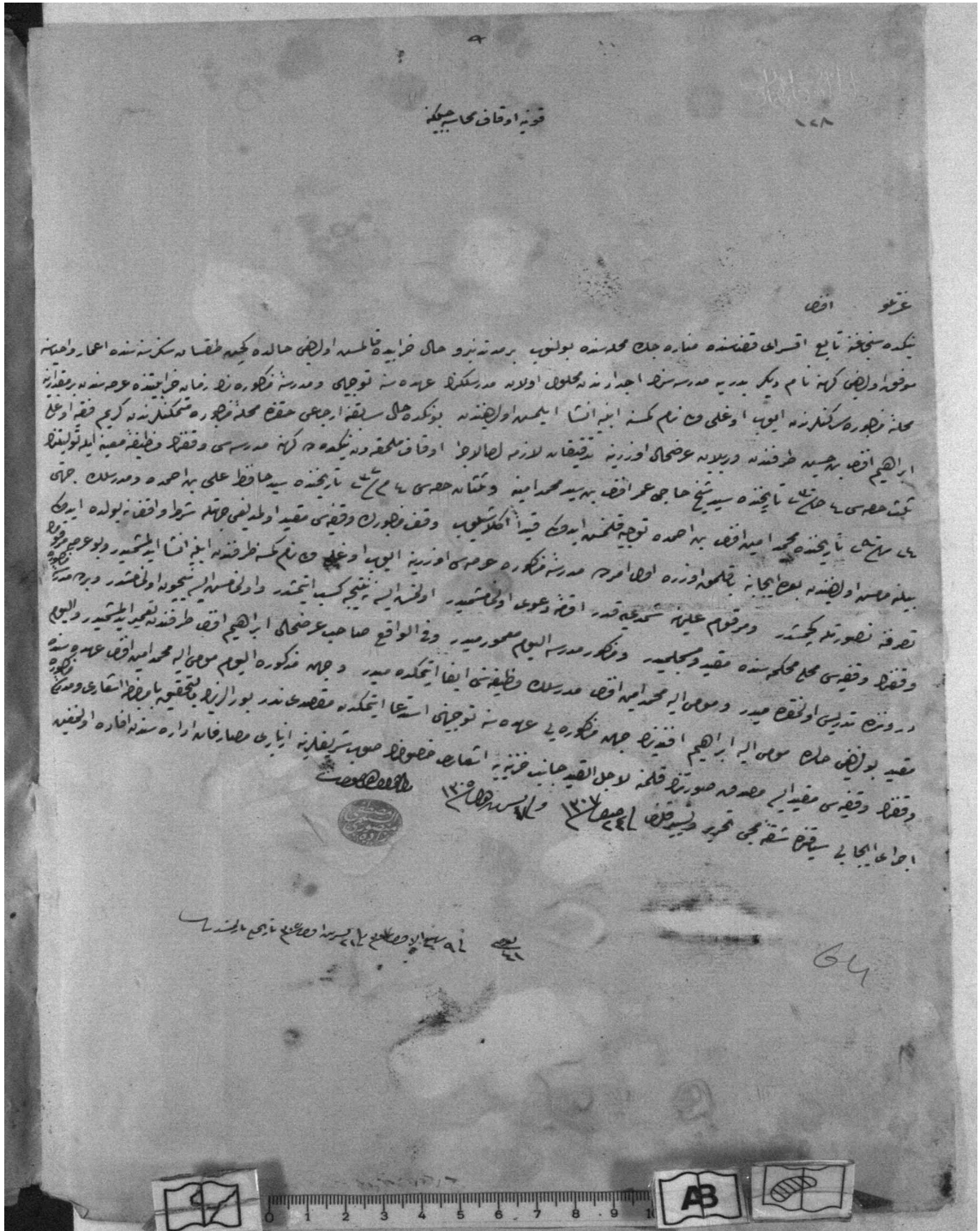
Ek 5: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Evkaf Kesedarlığında 00019_00075 numaralı görselde kayıtlı Zinciriye Medresesine Seyyid Mustafa Efendi yerine Hacı Ahmed Efendi'nin müderris olmak için yazdığı arzuhal.

Ek 6: Zinciriye Medresesi içerisinde Dinkoz Baba ait olduğu düşünölen mezar.

Ek 7: 1881 tarihinde yıkılmasından dolayı eğitim öğretime ara verilen Bedriye Medresesinin tamir ettirilmesi gerektiği ile ilgili VGM'nin Aksaray'a ait olan ve 04151_00066 numaralı kayıt.

Ek 8: Bir müddet Aksaray İl Milli Eğitim Müdürlüğü olarak hizmet veren ve şuan atıl bir durumda bulunan eski ve metruk bir alan içerisinde yer almakta olan Beramuni Medresesinin günümüze ulaşan Taç Kapısından bir kısım.

Ek 9: Seyfiye Medresesi yıkıldıktan sonra medresenin bulunduğu alana yapılan ve bugünde hizmet vermekte olan Salihaga Cami.

Ek 10: Kadioğulları ailesi tarafından satın alınan Bedriye Medresesi.

Ek 11: Bedriye Medresesi avlusundan bir kare.

Ek 12: Aksaray Zinciriye Medresesinde müderrislik yapmış olan Şeyh Muhammed Cemaleddin Aksarayî'nin Aksaray Ervah Kabristanlığı içerisinde bulunan kabri.

Ek 13: Zinciriye Medresesinin arka avlusundan bir kare.

Ek 14: Zinciriye Medresesi avlu giriş kapısından bir kare.

Ek 15: Zinciriye Medresesinin Taç Kapısından bir kare

